د رغنده سولې ښوونيزمهارتونه

ليکوال : محمد انور وليد

۱۲۹۷هجري لمريز کال

لړليک

سرليک   مخ

بسم الله الرحمن الرحيم

سرليک

اسلام د انساني نړۍ او ټول بشريت له پاره د سلامتيا دين دئ . خوسلامتيا په امن کې نغښتې ده . او ځمکه د ابوالبشر حضرت آدم (ع) د ځوځات له پاره يو داسې ميراث دئ چې ټولنې ، توکمونه او قبيلې يې په خپلو جغرافيوي محدودو کې د سيمې او نړۍ په کچه د اُنس ، اُلفت او پيژندګلوۍ له مخې يو د بل ترڅنګ د ورورۍ او خواخوږۍ داسې ژوند سره وکړي چې د يو انسان درد ، غم او ښادي ، او د زړه خوږښ د بل انسان په وجود کې په ريښتيني ډول محسوس وي .

څرنګه چې اسلام د ټولو انسانانو له پاره د امن او سلامتيا دين دئ او الله تعالی ورته دا د ين ځکه خوښ کړی دئ چې په خپلمنځي يووالي کې د شرک او بُت پرستيو پرځای پرتوحيدي ريښتيني محور (عقيده) باندې سره را ټول او پرته له افراط او تفريط څخه په عباداتو او خپلمنځي معاملاتوکې د تلپاتې او ډاډمنو اړيکو لاره پرې خپله کړي .

قومونه اوقبيلې الله پاک د انسانانودخپل مينځي پيژندګلوۍ له پاره پيداکړي دي . خو په حقوقي لحاظ د ځمکې پرمخ آبادۍ (کورونه ، کلي ، ناحيې ، ښارونه او هېوادونه) يې بيا د (المُرعی لاقرب القُراء)د نبوي فورمول (حديث) له مخې پرې تشکيل کړي دي .

خو په دې کې ځينې وختونه د معاملاتو په حقوقي اړخ کې د انسانانوترمينځ دحقې يا ناحقې دعواوې او لانجې هم را توکېدلې دي ، چې ترمينځ يې لومړی سولې او بيا بېخپوره هواري ته د کتاب الله او سنت رسول الله داحکامواوارشاداتو په رڼاکې او همدا رنګه د وخت د مدونه وضعي دستورالعملونوعملي کولوته اړتيا ليدل شوې .

ځکه خوملکيارغرشين هم د همدې حديث شريف پراستيناد د شخړو د هوارې او تلپاتې سولې په خاطر د ځمکود وېش خبره کړې او ويلې يې دي چې : له هرې سردرې څخه چې کوم څوک متضررکيږي او اوبه يې هغې خواته ورماتې وي ، ګټه يې هم د هغوی ده . نوموړي د ځمکو دغه ډول وېش د اوبود طبعي ماتوالي پر اساس کړی دئ . په دې معنا چې :که اوبه له سر چينې څخه هرې خواته روانې وې ، هغه د همغو خلکو خپله جغرافيه اوحق دئ چې ترکومه ځايه چې د ورماتواوبو مديريت کولی شي . او څرځايونه يې تر هغه ځای پورې ورته ټاکلي چې په کلي کې پرته له څه وسيلې څخه د کلي د يوه اوسېدونکي ترټولوجګ طبيعي غږ رسېدلی شي . خو ددوی ځمکنی ملکيت او جغرافيه بيا بېله ده او اړيکې يې له خواوشا نږدې او ليرې ګاونډيانو او له ټولې سيمې سره بېل اړخونه او لاملونه لري .

افغانستان هم دې بېلګې ته ورته د نړۍ له همداسې هېوادونوڅخه يودئ چې وګړي يې بېله جغرافيه ، بېل کلتوراو بېل نظام لري ، خو په کلتور، ژبو، توکمونو او مذهب کې له ځينو خپلوګاونډيانو سره شريکې اړيکې هم لري . ولې په جيوپوليتيکي برخه کې يود بل د اړتياوو پربنأ له سيمې او نړۍ سره د متقابلو راکړو ورکړو پراساس دوستانه اړيکې د يوه سنت په توګه سره پالي .

خو متأسفانه چې د نړۍ دغه څلور لارې هېواد (افغانستان) تل د خپل جیو جغرافیک موقعیت او جیو پولیټیک سیاست له کبله د سیمې او نړۍ د سازمان یافته کړیو هدف ګرځېدلی چې په کور د ننه ، نړیوالو او سیمه ییزو سیاستوالو د تاریخ په اوږدوکې د نوښت په هره تاریخي مقطع کې د خپلوځانګړیوموخو له پاره د خپل واک پر مهال ځو تنه له ځان سره ملګري کړي ، هغوی یې د یوې پېژندلې سیمې د وسیلې په توګه د خپل هدف تر لاسه کولو له پاره د تېر په څېر واک ته په کې رسولي ، او بیا یې د خپلو راتلونکو مرموزو (پټو) پروژو د بیا فعالولو له پاره یا په خپله - او یا هم د نورو په لاس په کې وژلي او له مینځه وړي دي .

افغانستان ډېرې طبیعي زېرمې اوخوړې اوبه لري . جغرافیایي موقعیت یې نړۍ له جنوبي اوختیځې آسیا سره تړلې او همداسې یې سوېلي او ختیځه آسیا له اروپا ، منځنۍ آسیا ، منځني ختیځ او عربي نړۍ سره تړلې ده . تمدنونه له همدې څلور لارې له ختیځ څخه د لوېدیځ پر لور - او له لوېدیځ څخه د ختیځ پر خوا انتقال شوي . خوګټې نورو وکړې او په کې تباه او برباد افغانستان او افغانان شول .

ځکه په دې لرغونې تاریخي جغرافیه کې وروسته له هرو څولسیزو - او وروسته له هرو (اویا) تر(سلو) کالوپوره کېدو یو ځل د وخت نړیوال زبرځواکونه دې تاریخي او له حماسوډکې خاورې ته را ننوتي - مرګ ژوبلې یې افغانانو ته ور اړولي دي او دکوه نور په څېر الماس اود هندوکش له جنوبي سیمو څخه ئې د (ویمانا) یا (ویمارګا) په نوم د پټو تخنیکي او میخانیکي رازونولرونکي پینځه زره کلن ګاډۍ یا مرغان او نورلرغوني توکي بهرنیانو له ځانه سره ترې غلاکړي ، افغان نظامونه یې په کې رنګ کړي ، د زر، زوراوتزویرد خپلې خوښې حکومتونه یې په کې جوړکړي ، څوک یې له تاج او تخته په کې بې برخې کړي اوڅوک یې پرتخت او بخت د پاسه ورکښېنولي ، د دوی د خپلې خوښې - او یا هم ددوی د خوښې خلاف رژیمونه په کې جوړ شوي او بیا یې افغانستان هماغسې وران ویجاړکینه کښوګاوندیانوته ترشا پرې ایښی اودوی د روسانو په څېر ترې وتلي دي چې د نظامي ، کلتوري ، سیاسي ، اقتصادي ، توکمیز ، ژبني ، مذهبي او ګوندي منافقت لوګي یې اوس هم زموږ دګران هېواد ځمکه او هوا لوخړنه کړې ده .

د افغان رژیمونو او حکومتي واک سپارلوپه پلمه عزل او نصب ټول دلته په دې خاوره کې د خپلوګټو له پاره د پردیو له خوا په بل ځای کې تر سره کېږي . خو په خپلمنځي بدیو او دښمنیوکې یې تل زموږخاموش اکثریت ښکېل کړی دئ .

د شلمې پېړۍ وروستۍ څه دپاسه دوې لسیزې - او د یوویشتمې پېړۍ یوه نیمه لسیزه د افغانانو له پاره په افغانستان کې د بېګناه وینو او اوښکولسیزې وې چې د پردیو تپل شویو جګړه ییزو موخو نوبتي سریال لا هم دوام په کې لري .

سړنی (۳۹) پسرلی دئ چي زموږ بېګناه مظلوم خلک په خپلو وينو او اوښکوکي لامبي ، (۱۵) کاله روسانو او د هغوی مزدورانواو نورو معامله ګرو دا خاوره د افغانانو په معصومو وينوباندې سره کړه . ور پسي پاکستان لومړی د افغان مجاهدينو له مجبوريت څخه ناوړه ګټه پورته کړه ، او افغان مجاهدين يې په خپلوکې په څو ټوټو سره ووېشل ، ملي يووالی ـ ملي نظامي سنګر ـ مردمي زور ـ سياسي او فکري دريځ او خود اراديت يې ورټوټه ټوټه کړ . د ملي يووالي پرضديې بيا په خپلوکې سره وجنګول .

پرديو ، سيمه ييزو اونړيوالو استخباراتو کورنۍ جګړه په کې پيل کړه . په زرګونوټانکونه ـ ليرې ويشتونکي توپونه او درنې جنګي وسلې او وسيلې يې په خپلمنځي جګړوکي پرې د اورخوراک کړې . په سوونو جنګي الوتکې يې تباه او برباد شوې . د نيم کابل په شمول ټول افغانستان په کنډواله بدل شو . په لکونو افغانان په کې ژوبل ، ورک ، شهيدان او مهاجر شول . دولتي سيستمونه په کې له مينځه ولاړل . ملي اردو او ملي تأسيسات ټول ونړېدل . د ترياکو ، قاچاق او اداري فساد مافيايي سيستمونه په کې را وټوکېدل ، چې په ميلياردونوډالره کلني عايدات يې بهرنيانو وړي اوپه کې (۳مېليونه) معتاد بيا افغانان شول .

ورپسې پاکستان بربندېرغل پرې وکړاو د هغه هېواد استخباراتي سلاکارکرنيل امام او دکورنيو چارو وزير(نصير الله بابر) يې تر هرات پورې (۸۰۰) کيلو متره د ننه د افغانستان په خاوره کي له خپلو ملېشو سره بدرقه کړل . لومړی يې پرطالب ډوله حکومت باندې افغان ولس وځاپه ، پرې بې وسلې او بې واکه يې کړ ، بيا يې د القاعده او بنيادګرو په نوم جګړه پر افغانانو باندې ور وتپله . پاکستان د باج اخيستو په بدل کې هرګام د غرب په اشاره پورته کاوه اوپردغه پردۍ پروژه باندې يې د افغانستان په خاوره کې خپلې پيسې له غربيانو څخه پرې تر لاسه کولې .

افغانان يې په خپلمنځي اختلافاتوکې تر هغو پورې مصروف سره وساتل چې په (۲۰۰۱) ميلادي کال کې په نيويارک کې پر نړيوال تجارتي مرکزاو پينټاګون باندې د حملې په پلمه د جګړې اصلي وارثان د نړيوال ايتلاف په ملاتړ افغانستان ته په **خپله** راغلل . او دادي اوولسم کال ته دا جګړه را وغځېدله اوتراوسه پورې يې تر (۴۷۰۰۰۰) زيات افغانان په کې وژلي ، خو د تروريزم په نامه دغه پوځي جادويي سريال لا هم په افغان خاوره کې چليږي . دا ځکه چې د پاکستان اصلي بنسټګرو بهرنيانو ته اوس هم پاکستان مهم او غوره ښکاري او افغانستان يې د پاکستان او خپلو موخو قرباني کړی دئ .

په دغه غيرمتوازنه پردۍ تپل شوې جګړه کې دافغانستان خاوره اود هغه وخت طالب رژيم دواړه نړيوالواوافغان ګاونډيانو په خپل ګډ شوم توافق سره د خپلو اهدافو له پاره کارولي ، استعمال کړي او طالبان د هغوی د استعماري پلمې يوه پروژه وه چې له کبله يې خپله طالب رژيم او د لومړۍ کته ګورۍ

ځينو طالب او القاعده مشرانوخپل سرونه په کې وخوړل ، دوهمه کته ګوري خلک يي په ځېلونوکې پراته دي او درېيمي کته ګورۍ ته يي په افغانستان ، سيمه او نړۍ کې د (آی اس آی) د مفتيانو په لاس د داعش اوطالب په نومونوتوري او سپيني جامي وراغوستي ، تور او سپين بيرغونه يي په لاس کې ورکړي او د اسلامي خلافت او امارت په نومونو يې بيا په افغا نستان او سيمه کې استعمالوي .

د افغانستان ګاونډيانو په سلګونو افغانان په مختلفو نومونو سره په خپله خاوره کې وژلي ، او يايې په پرديو هېوادوکې د خپلو شومو اهدافو له پاره جنګولي ، چې موږ يې نموني افغان شيعه ګان په سوريه ، عراق او يمن کې په ګوته کولی شو . په رسنيو کې خو دا هم را غلي چې د ايراني ملېشو تر قوماندې لاندې په سوريه کې تر (۱۵۰۰) زيات افغان شيعه يان جنګيږي . او هغه سني مذهبه افغانان يي بيا په خپله په مختلفو بهانو په دار ځړولي چې ددوی قومانده يي نه ده منلي .

خوپاکستان بيا د هغو سلګونو افغان طالبانوکورنۍ په لاهور ، ملتان ، کراچی ، اسلام آباد او کوېټه کې له ځان سره برمته نيولې ، او هغوی يې مجبورکړي چې هرو مرو به په افغانستان کې د افغان دولت په وړاندې جنګيږي .

په داسې حال کې چې دوې لسيزې مخکې همدغه افغانان د روسانو د يرغل پر وخت په يوه سنګر کې د خپلو لا دينه غليمانو په وړاندې جنګېدل . خواوس چې امريکا اوورسره نړيواله ناټو ټلواله افغانستان ته را غلي ، همغه د يوه سنګر افغانان د خپلو ورونو په وړاندې د پرديو استخباراتي پروژو له پاره په خپلوکې سره جنګول کيږي ، بنديانېږي او وژل کيږي .

پروژې هم داسې چې افغانستان څوک د (ای) ، څوک د (بي) څوک د (سي)او څوک د (کلېنټن) د مخکې طرحه شويو پلانونو له مخې سره وېشي . په سيمه کې د لوی پنجاب ، لوی سند ، لوی بلوچستان ، لوی پښتونستان ، لوی تاجيکستان ، شمالي افغانستان او لوی بدخشان (د څلورم آغاخان تر مشرۍ لاندې د اسماعيليه دولت جوړېدل) په نومونو د افغانستان او سيمي په جغرافيه کې فزيکي بدلونونه راوړي . لوی هرات ايران ته د ايراني بلوڅانويه بدل کې ورکول کيږي ، خو د افغانانو ملي يووالی او ملي حاکميت يې د خپلمنځي جګړو او همدغو موخو له پاره له مينځه په کې وړی دئ . خدای خبر چې دغه افغان بېرا ګان به څه وخت دد ښمن له دغو شومو پلانونو څخه خبرېږي او بيا به يي په وړاندي څه وخت سره يو موټی کيږي ؟ خو ترڅو چې د افغانستان اصلي مشران دا کارکوي ـ څو نورو افغان نسلونو به هم ترڅو راتلونکو پېړيو پوری دا ارمان خپل ګورته ور سره وړی وي . افغانستان به ټول لوټ او ټوټه ټوټه وي .

په داسې حال کې چې افغانان پخوا هم سره ورونه وو ـ اوس هم سره ورونه دي ، او سبابه هم سره ورونه وي . ځکه افغانسنان ددوی ټولو شريک کور دئ او په هر وخت کې د هر يرغلګر په وړاندې

دښمن وو ، او دي . لاملونه يې هم معلوم دي ، تاريخي اوږده مخينه لري چې دلته يې په دې وړه ټولګه کې د بيان ځه حاجت نه شته .

اوس افغانان پردې باندې پوه دي چې ددوی تر مينځ د نفاق دغه کرغېړنه جګړه چا ـ د کوم هدف له پاره پيل کړې اوترشا يې کوم لاسونه کارکوي چې افغان د افغان په لاس وژني او فتوا يې هم د سيمې او نړۍ استخباراتي مفتيان ورکوي .

دغې جګړې خو زموږ په هېواد کې افغانان د مصري ، يمني ، سوډاني او عراقي ؤلسونو په څېرلومړی په خپلو کې سره ښېل کړل . اوس غواړي په خپلوکې يې سره وجنګوي . هو! کټ مټ دا همغه د مصري سېکولرښتي پوځي قبطيانواو يمني حوثيانو نسخه ده چې اوس زموږ په هېواد کې عملي کېږي .

ولې زما په آند نن سبا دېته اړتيا ده چې افغانان دې له فکري ، ژبني ، سمتي ، مذهبي ، ګوندي ، توکمي او د واک پر سر له اختلاف څخه د خپل ملي يووالي اوددې سپېڅلې لرغونې تاريخي خاورې د ساتنې په خاطرډډه وکړي . ځکه همدا د افغانانو د ورکېدو پيلامه ده . اوس ددې وخت را رسېدلی چې دلته موږ ټول افغانان د الله تعالی (ج) حکم پرځان باندې عملي کړو اوټول په ګډه سره په يوه رسۍ (حبل الله) باندې منګولې ټينګې کړو ، له نفاق او خپلمنځي شخړوڅخه ځه نه جوړېږي . هغه د خان عبدالغفار خان خبره ده چې ويلي يې وو : (يابه سره يوکېږو ،که نه نو سره ورکېږو) . اوافغانان بايد له ورکېدو څخه د خوندي کېدو په خاطر د ملي يووالي په شتون کې خپل ځانونه سره يو موټی کړي ، ترڅو افغانستان له وارداتي نفاق او توکړې کېدو څخه پرې و ژغوري . ټول دې په يوه ملي محور سره را ټول شي ، ترڅو د پرديو لاسونه د افغانستان او افغانانو له ملي ګرېوان څخه وخېژي .

ددې کار له پاره اړينه ده چې په صداقت او ايمانداری له يو بل سره کښېني ، يو د بل خبرو ته غوږ شي ، خپلې خبرې او غوښتنې دې د پرديو ترجمانانو په خوله يو بل ته نه سره تبادله کوي .

د سولې خبره د افغانانو تر مينځ هغه مهال را پورته شوه چې اړتيا يې محسوسه او يا وليدل شوه . خو دا بايد په ياد ولرو چې سوله د انسانانوتر مينځ ترتاو تريخوالي ، سړو او تودو شخړو او اخ وډب پېښېدو وروسته د بيا پېښېدو د مخنيوي په خاطر د ثالث بالخيرکسانو له خوا د يوه مُدبر پلان د عملي کېدو له مخې مينځ ته راتلی شي ، نه د مغرضو مهرو اوکرېکټرونو د کاذبانه او منافقانه تمثيل له لارې .

خو شرط په کې دادئ چې لومړی بايد د سولې پرمهال سولې ته د زيان اړولو ټولې ذي دخلې خواوې مسدودې او د لاس او ژبې دواړه زيان اړوونکې دروازې يې وتړل شي ، ترڅومعصومه سوله په ماشومتوب کې بې تعريفه د بې عزتيو په هديره کې د تېر په څېر ښخه نه شي .

سوله د فلاحت او رستګارۍ په لور یوه داسې دریځه ده چې ټولو انساني ممکنه نېکمرغیوته د رسېدو امکانات په کې شته ، ځکه الله تعالی سولې ته د خیرکلمه استعمال کړې او پیغام اوتینګاریې پردې باندې دئ چې افغان باید د افغان ترځنګ د یو ریښتیني متمرکزنظام ترسیوري لاندې د بشپړ انساني سلوک څخه ډک د همزیستۍسوله ئیز ژوند ولري .

له عبث او بې مانا تاو تریخوالي ، شخړو او جګړو څخه خپله الله تعالی (ج) ، د الله تعالی رسول (ص) ، ټول انسانان ، په تېره افغانان کرکه او نفرت لري . افغنستان ته ور پېښه غمیزه یوداسې ناورین دئ چې ملي ، سیمه ییز او نړیوال اړخونه لري . ټول مکلف افغانان باید په ګډه دغې پردۍ ور باندې تپل شوې شومې پدیدې اوغمیزې ته د ملي یووالي په صادقانه ژبې سره د پای ټکی کېږدي .

ملي یووالي ته باید د پردۍ ښوروا په سترګه ونه کتل شي چې ځیني عادتي خلک د خپلې ګېډې ډکولو له پاره تل پیاز په بډه کې ور سره ګرځوي . ځکه ملي یووالی زموږ د هېواد د ټولو اتباعود هویت یوداسې منل شوی مظهردئ چې د سیمې او نړۍ له خوا ټولو ورپېښو ستونزو اوکشالوته د حال او قال په ژبوغاښ ماتوونکي منطقی ځوابونه ورکولی شي .

افغانستان تل د سولې کور دئ . خو متأ سفانه چې نن ورځ افغان حکومت او افغانان د کورني تفرق (سمت ، نژاد ، مذهب ، او ژبې) قرباني شوي . بهرنیو مداخلوځالې په کې جوړې کړې اوپردۍ جګړې ور باندې تحمیل دي چې له امله یې هره ورځ او هره ګړۍ زیاتې مرګ ژوبلې هم افغانانو ته ور اوړي .

که په پردیو خولو سوله را تلای ، نو دا تېر (۳۹) کاله به په افغانستان کې سوله راغلې وای . پردیو خو زموږ په خاوره کې د پاکستان په نوم یوه بېله جغرافیه او نظام راته جوړکړی ، نو هغوی بیا په پاتې افغان خاوره کې د افغانانو له پاره څنګه سوله راولي ؟ داد انساني عقل څخه هم یوه لیرې خبره ده .

همدا لامل دئ چې د افغانستان ملي یووالي ته له تېرو څه کم څلورو لسیزو را په ایسته په لوی لاس درانه زیانونه ور اړول شوي ، خو د بیا رغېدو له پاره یې بین الافغاني سولې ته ژوره اړتیا لیدل کېږي ،او دا د افغان حکومت او ټولو مکلفو افغانانو مسؤولیت او وجیبه ده چې باید په افغانستان کې د خپلې جغرافیې ، خپلې خپلواکۍ ، خپل ملي هویت ، خپل نظام ، خپل ملي یووالي او خپلو ملي ګټو د خوندي ساتلو په خاطر د افغان شموله سولې زمینه او بستر برابرکړي . ځکه افغانان له آره د خپل ملي یووالي د رِغېدو له پاره د بین الافغاني سولې قابلیت په ځان کې لري . په داسې حال کې چې ریښتینې سوله هم په ملي یووالي کې نغښتې ده .

که چېرته موږ یوداسې ملي یووالی ولرو چې په ریښتیا سره هېڅ ډول تبعیض په کې نه وي ، د افغانستان هر تبعه خپل ځان په کې محروم احساس نه کړي ، نو بیا خو موږ د خپل دوست او دښمن دواړو په وړاندې وزن او قابلیت هم لرو ، قووت هم لرو ، ژبه هم لرو، استازی هم لرو ، حقوق هم لرو او د نورو په وړاندې اعتبار هم لرو ، چې دا هر څه د ملي یووالي او ملي پخلاینې له محور سره تړلي دي . خو زموږ ملي یووالی او ملي پخلاینه په اخلاص او ښه نیت پورې اړه لري ځکه د افغانانو هر دم او قدم ددوی د خپل نیت زیږنده دئ .

سوله له زر ، زور او تزویر سره هم هېڅ تړاو نه لري . ځکه که چېرته سوله او امن په زَر سره را تلای نو قارون صفته بین المللي کړیوبه اوس په ټوله نړۍ کې داکارکړی ؤ . خوکه چېرته سوله او امن د تزویر زیږنده وای ، نواوس به دټولې نړۍ سوله اوامن داحبارواورُهبانوپه ټکټونوپورې تړلی ؤاودکلیساګانو د زنګونوکړنګولو اودکوډګرو له تعویذونو سره جوخت به د نړۍ نظامونه په سوله او امن کې چلېدل . اوکه چېرته سولې او امن د سره ابرهه د باروتي فیلانو د پښو په زور پورې اړه لرلای ، نوپه افغانستان کې به لا له وړاندې سوله اوامن راغلی وای .

زموږ په هېوادکې خو له تېرو څلورو لسیزو را په ایسته خورا زورروره زورآزمایي او استخباراتي سیالي روانه ده . ولې محصله یې تر منفي صفر هم ور ښکته شوه . که نه نو تر (۱۳۵۷) لمریزکال ورآخوا خو په افغانستان کې هرڅه سم روان وو . هغه لړ تک توک هم پخواني شوروي اتحاد او پاکستان جوړکړی ؤ ، ځکه دوی د دوه قطبي عقیدو (اسلام او ماتر یالېزم) جنګولو تر مینځ خپلې ناروا تغذیې سره کولې او بیه یې د افغانستان په بې ثباتیو او ورانولو باندې تمامه شوه .

خو نه ! داسې نه ده ، د سولې اصلي کُنجې اخلاص دئ . ریښتینې سوله له ریښتیني اخلاص سره تړاو او ریښتینی اخلاص په سوچه ملي یووالي کې شتون لري . د افغانستان په ریښتینې سوله کې د ټولې سیمې او نړۍ خیر دئ . ځکه په ریښتینې سوله کې د ټولو افغانانو ریښتینی امن ، دادمنه بیا رغونه ، دادمن نظام ، د قانون یوخپل پلي کول ، ریښتینی ملي یووالی ، ملي هویت ، خود ارادیت اوعزت پروت وي . دا مهال د افغانستان خاوره ، نظام ، ملت او حکومت ټول سولې ته تږي ناست دي .

سیمه او نړۍ هم د اوسنیو نا امنیو له امله سره جړقېدلې ده . که چېرته زموږ په هېواد کې ریښتینې سوله راشي د ټولو افغانانودکلونو تنده به پرې ماته شي . که نه نو ریښتینې سوله خو زموږ په هېواد کې د ټولو نېکمرغیو، او نا امني د ټولو بدمرغیو مور ده .

دا چې تر اوسه موږ د بین الافغاني ، سیمه ییز او نړیوال سیاست او خپل مجبوریت د دریڅې له لارې د سولې دروازې ته سره رسېدلي یو ، ډېره غټه خبره ده . ځکه تر اوسه پورې له موږ څخه د سولې رسمي آدرس ورک ؤ ، او موږ خپلې غوښتنې د بل په خوله په نیمګړې او ډېره ژوبله ترجمانی یوبل ته

سره رسولې ، همدا لامل ؤ چې پردیوبه له همدې تشې څخه په استفادې سره زمونږ په هېواد کې اوبه خړولې او خپل کبان به یې په کې نیول . په افغانستان کې روانه پردۍ جګړ ه د بُن د نیمګړو قراردادونو له مخې پر مونږ باندې تحمیل ده چې د سر او مال ټول تاوانونه یې د افغانانو په پچه رسېدلي ، خو رقابتي ، سیمه ئیزې او نړیوالې ګټې په کې بیا د نورو دي .

ولې له نېکه مرغه نن سبا افغانانو ته د ا موقع په لاس ورغلې چې د ډادمنې سوچه بین الافغاني سولې له پاره پرته له پردیو فرمایشونو او غرضي مداخلو څخه په خپلوکې په خپلواکه توګه یو بل ته مخامخ سره کښېني ، پرخپلو تېرو او روانو ستونزو سره وغږېږي او یوه داسې ملي حل لاره یې را وباسي چې ټولو افغان خواووته د منلو وړ او د خپلواک افغانستان ، نظام او ټولو ملي ګټو په کې خیر وي .

دا د هر ذیدخل افغان او ټولو خبیروهېواد والو فرض دئ چې په خپل ټول توان د ریښتینې بین الافغاني سولې له پاره په صداقت او ایمانداری سره کار وکړي .

جګړو ځپلی افغانستان د جرګو او مرکو یوداسې هېواد دئ چې اتباع یې له یو بل سره د سولې وړتیا او قابلیت په ځان کې لري ، خو شرط په کې دادئ چې د سیمه ییزو اونړیوالو رقابتونو له ډګره یې په خورا بصیرت ، حکمت او درایت سره نور د سیمه ییزو او نړیوالو رقابتونو له ډګره دباندې را وباسي . ځکه د افغان سولې اصلي وارثین او مالکین خپله افغانان دي ، نه نور خلک .

دا چې پخوا مو د مرګ ژوبلو او برخلیک واک اختیار د نورو په لاس کې ؤ ، خو اوس ددې وخت رارسېدلی چې د افغاني سولې وا ګې باید بل چاته په لاس کې ور نه کړو .

افغان مشرانو او سیاستوالو ته په کار ده چې د سولې دې پروسې ته رغنده وده ورکړي تر څو په یوه خوله ، یوه هوډ او متحدو لاسونو سره افغانستان د اوسني بُحران او پردیو رقابتونو له دې خونړۍ لوبې څخه را وباسي . افغانستان د پردیوسیمه ییزو او نړیوالو نیابتي سیالیوآزمون ځای نه دئ ، بلکې په افغانستان کې تل باید سوله او ثبات موجود وي ، ځکه د افغانستان سوله او ثبات د سیمې او نړۍ له سولې او ثبات سره مستقیم تړاو لري .

که په افغانستان کې سوله او ثبات موجود وي ، په سیمه او نړۍ کې به هم سوله او ثبات موجود وي ، او که په افغانستان کې سوله او ثبات نه وي ، نو په سیمه او نړۍ کې هم سوله او ثبات نه راځي . ځکه د آسیا په وچه کې د افغانستان جغرافیوي او جیو پو لیټیک موقعیت داسې دئ چې ټوله سیمه او نړۍ سره مښلوي . که په افغانستان کې امن او ټیکاو موجود وي ، په ټوله سیمه او ټوله نړۍ کې به امنیت وي ، اوکه په افغانستان کې بې ثباتي او فساد موجود وي ، نو ښکاره خبره ده چې ټوله سیمه او نړۍ به ور سره بې ثباته او فاسده وي .

سيمه ييزو او نړيوالو سياستوالو ته هم لازمه ده چې په افغانستان کې د سولې د سيالۍ تر څنګ په ټينګه ملاتړلي ودريږي ، ترڅو په ټوله سيمه او نړۍ کې پوخ او باوري امنيت او سم سمکی راشي . خو په افغانستان کې باوري امنيت او رغنده سوله په بين الافغاني خپلواکه رغنده اراده او د سيمې او نړۍ د ذيدخلو خواوو په نيت او نه لاسوهنې پورې اړه لري .

وروسته له دې به مالومه شي چې دا پلا به د افغاني سولې دغه بېړۍ د روانو سيمه ييزو او نړيوالو پېښو په دې توپاني سمندرکې چېرې خپل لنګر واچوي . خدای دې وکړي چې دا ځل کړې ژمنې عملي او د افغانستان د مظلوم ملت له ګرېوانه د تروريزم او هر اړخيزې مافيا او فساد لاسونه نور ورلنډ شي . ځکه جنګ خو په افغانستان کې ناروا غرضي لاسونو، غلطو سياستونو ، امنيتي کمپنيو ، وسله پلورونکو کمپنيو ، د مخدرو موادو قاچاقچيانو ، فساد او مافيايي کړيو تود ساتلی .

که چېرته موږ په خپلوکې د ملي يووالي ګوهر له ځانه سره ولرو ، له وچ تعصب او تبعيض څخه ځان ليرې وساتو ، نو بيا په هغه صورت کې نږدې او ليرې ګاونډيان ، سيمه او نړۍ مجبوره ده چې د افغانانو ټولو روا غوښتنوته په افغانستان کې د سولې ، امن او ټيکاو راتلو په خاطر لبيک او مثبت ځواب ووايي ، ملاتړ يې وکړي ، ترڅو افغانستان يو ځل بيا د سولې او امن په کور بدل شي.

په افغانستان کې د سولې او امن په اړه ډېروکورنيو، سيمه ييزو او نړيوالوکار پوهانو او سياستوالو په خپلوخيالي فرضيو ، آجنډاوو او فورمولونوسره د خپل زړه براسونه وايستل ، ځکه سوله او د سولې آدرس همدا اوس ځوک ردوي او ځوک يې هم مني . افغان حکومت هم د بيان د آزادي د اصل له مخې د هر چا نظرته په چاپي ، برښنايي ، غږيز او تصويري انداز کې درناوی کړی .

خو زما په خپل آند که چېرته افغان سوله لومړی په قرآني او افغاني ژبوسره تعريف ـ او بيا د سولې د ښوونيزو مهارتونو له لارې په مسلکي او بنسټيز ډول پر مخ ولاړه شي ، کېدای شي لومړی په افغانستان ـ او ور پسې په ټوله سيمه کې ګام په ګام داډ منه سوله ، امنيت او ټيکاو را مينځته شي .

زما له خپلو افغان مشرانو ، سياستوالو او کارپوهانو دا غوښتنه ده چې د افغان سولې په اړه دې دا فرصت له لاسه نه ورکوي . که چېرته دوی ريښتيا خپل ځانونه ملي مشران ګڼي ، د خپلمنځي اختلافاتو پر ځای دې پر منلي ګټو داسې غور، فکر اوکاروکړي چې د ملت هر بچی ور سره ملي روحيه او ملي احساس په ځان کې را ژوندی او پياوړی کړي ، ترڅو د بدخشان اوسېدونکې په هلمند کې ، د کندهار اوسېدونکی په مزار، تخار او سر پُل کې ، د فارياب اوسېدونکې په ننګرهار اوکونړونوکې ، د پکتيا اوسېدونکی په پنجشېر دره ، ميمنه او غورکې ، د باميانو اوسېدونکی په کندزاو زابل کې ، د دای کنډيو اوسېدونکی په خوست او پکتيکا کې په داډه زړه ، پوره اخلاص او بشپړ باور سره داسې کار وکړي

لکه د خپل کور او د کور د نورو غړیو له پاره چې کارکوي . ترڅو ټول افغانان په ریښتیا سره ریښتیني سوله ، ملي ټیکاو او د ملت ریښتیني چاروا کي بعینهِ محسوس کړي .

هو ! ریښتیني سولې ته د رسېدو او برې لار همدغه ده . د خپلمنځي دایمي سولې له پاره دې خپل هغه اسلامي او دودیز مېتودونه وکاروي کوم چې په ښوونیز اصولي ځنځیري شکل ما په خپل دغه اثر ((د رغنده سولې ښوونیز مهارتونه)) کې سره را ټول کړي دي .

ما په خپله دغه ټولګه کې په ریښتیا او ایمانداری سره دیني ، اصولي ، بشري ، او دودیزو اړخونو ته په کتو په افغانستان ، سیمه او نړۍ کې د دایمي سولې او پخلاینې له پاره د منل شوي ښوونیز مېتود په شکل پاخه دلایل را ټول کړي دي ، ترڅو ماهرسوله کوونکي او پر سوله باندې باور لرونکي د تمهید په څېر د سولې پر وخت ترې کار واخلي . چې له دغو ښوونیزو مهارتونو څخه به نه یوازې بین الافغاني ښکېلي غاړې ، بلکي له دې مېتود څخه به د سیمې او نړۍ د امنیت او ثبات له پاره د سیمې هېوادونه او نړیوال هم ګټه پورته کړي . تر څو په سیمه او نړۍ کې داسې ـ او دېته ورته نورې پېښې بیا تکرار نه شي .

دا په داسې حال کې ده چې خپله افغانان او د سیمې او نړۍ نور انساني ؤلسونه او ملتونه له دې وروسته بې ثباته افغانستان ، سیمه او نړۍ نه غواړي . ځکه د سیمې او نړۍ امنیت او ثبات د افغانستان په امنیت او ثبات کې نغښتی دئ . په دې مانا چې د سیمې او نړۍ د امنیت او بې ثباته کېدو دروازه خپله افغانستان ـ خوکلي یې له پاکستان سره ده چې باید په ګډه د نا امنیو مخه په کې ونیول شي ، ترڅو افغانستان خپله افغانانو ته د امن کور ، او د سیمې او نړۍ د نورو هېوادو له پاره په جیو پولیټیکي ، اقتصادي او سترا تیژیکي لحاظ د اړیکو او تلو راتلو تر ټولو خوندي او د امن او ثبات دروازه او لاره شي .

په افغانستان ، سیمه او ټوله نړۍ کې د تل پاتې سولې ، ثبات او ښېرازه ، یو موټی هوسا او بسیا افغانستان په هیله . و من الله التوفیق

((محمد انور ولید))

نوټ : ما د ((رغنده سولې ښوونیز مهارتونه)) کتاب ولیکه ، کېدای شي څه کمی او زیاتی به ولري ، ځکه زه هم د خدایعالی یو بنده او له هرې خوا نیمګړی او همغه یوه معبود برحق الله تعالی ته په هر څه کې محتاج یم . له ټولو لوستونکو تمه لرم چې دا کتاب په غور سره ولولې ، او د نیمګړتیاوو په اړه دې له ماسره په لاندې پته اړیکه ونیسي ، اوددې کتاب پرګنګو ټکو دې ماته خپله علمي او تجربه تې رغنده مشوره د شریعت او افغاني منل شوو دودونوپه چوکاټ کې چې د کتاب الله او سنت رسول الله

(ص) له احاديثواو منل شوي معروف عرف سره په ټکر کې نه وي ، را کړي . تر څو د سولې په اړه دا اثر خپله افغانانو، ټولې سيمې او نړۍ ته د لارې مشال شي . مننه

ستاسي د تلپاتي روغي جوړې ورور (محمد انور وليد)

موبايېل شمېره :   ۰۷۰۸۱۹۸۴۵۵

0 708 198 455 :

بسم الله الرّحمن الرّحيم

لومړی برخه

سوله يْيزه ښوونه او روزنه

....

ځمکه ، ژوند اوانسان

الله تعالی د پاني نړۍ ټوله شمسي منظمه د انساني هستۍ د ګټې له پاره پیدا کړې ده . دا چې په الهي فطرت کې الله تعالی شمسي نظام د سیارو ، ثوابتواو اقمارو ټولو هغو ستوروڅخه تشکیل کړی چې د لمرپرمحور باندې چورلکونه خوري اوترقیا مته پورې به دا منظمه په منظم ډول ترهغو پورې دوام مومي چې د دغې منظمې د جاذبې داخلي ځواکمن تیپ (ساحه) په کې موجوده وي .

که چېرته د شمسي نظام په دغه اجرأیي سیستم کې لږ شاني خلل (عیب) پیدا شي ، بیا به د شمسي نظام سیارې خپل توازن له لاسه ورکړي ، له خپلو مدارونوبه ووځي ، یو له بل سره به داسې وجنګېږي چې په پایله کې به د دوی فزیکي جوړښت په دُ خان (دود) بدل او قیامت به جوړکړي .

د انساني نظام جوړښت هم دېته ورته همداسې دئ ، چې د پیدا کېد و، ځوانېد و، زړېد و او فنا کېد و قابلیت په کې شته . موږ انسانان د شمسي نظام په یوه ډېره ښایسته سیاره (ځمکه) کې هستوګن یو او دا سیاره د انساني هستۍ د ژوند له پاره په الهي بالغه حکمت سره داسې د یزاین شوې چې په هغې کې ورته د ژوند کولوله پاره په ځمکه اوټولوورته کایناتوکې د هوساینې ډول ډول اسباب ، وسایل ، ذرایع او نعمتونه په منظمه توګه داسې پیداشوي ، له یو بل سره پېیل شوي او را ټول شوي دي چې د هغوی جوړښت د انسان له تصورڅخه ډېرلوړدئ . خوانسان په کې د نورو ژوندیو موجوداتو په مینځ کې ترټولو پرمختللی ژوندی ، ناطق ، عاقل اومفکرموجود دئ اوکولای شي په اړه یې له یو بل سره پرې خبرې او مفاهمه وکړي . خپل تاریخ ثبت کړي ، راتلونکو نسلونو ته خپل معلومات ورانتقال کړي ، چې په خپل چاپېریال کې د خپلې تجربې ، زده کړې او علم له مخې د تصرف اراده اوواکونه هم لري اوانسان ته د الله تعالی له لوري په ځمکه کې د خلافت منصب ورکړ شوی دئ . دغه منصب د یوې داسې دایرې حیثیت لري چې د محیط ټولې نقطې یې له مرکز سره په یوه فاصله کې پرتې وي . که چېرته په دغه مرکزکې ډېرلږ بدلون او نغیر را وړل شي ، په محیط کې یې ډېر لوی بدلون مینځته را ځي ، چې بیا دې شکل ته د منطق او ریاضي په ژبه نوره دایره نه شي ویل کېدای . ځکه چې د دایرې د اصولو له مخې به بیا د دایرې تعریف له مینځه په کې تللی وي .

همداسې که چېرته په دغه منصب کې هم ډېره وړه اشتباه وشي ، په اتباعو کې یې ډېرغټ بدلونونه مینځ ته را ځي . ددې د پاره چې موږ انسانانوله دغه ډول اشتباهاتو څخه ځانونه ساتلي او په هرڅه کې موږ د قانون ، وړتیا او تعادل سوله ییزه لاره خپله کړې وي ، زموږ نظام به هم د شمسي منظمې په څېرد هرډول کورني او بېروني ټکراو تصادم په وړاندې خوندي ، خپل اصالت به موساتلی وي او تل به په ژوندۍ او سوله ئیزه بڼه دوام مومي .

ځکه د ځمکې او نوروکایناتود نعمتونوڅخه د ګټې اخیستنې اوعادلانه سوله ییزژوند له پاره انسان پرعقل ، شعور، تفکر، ادراک ، تحلیل ، د ښواو بدو پرتمیز ، په وړتیاوو(استعدادونو) او د الهي وحی

په لاربښوونوسره سمبال شوی دئ . ددې په څنګ کې انسان د نوموړو نعمتونو اولاربښوونو څخه د ګټې اخیستنې په خپلو فطري او اکتسابي وړتیاوو باندې مجهز شوی دئ . الله تعالی انسان پرنورو موجوداتو باندې اشرف المخلوقات پیداکړی ،کرامت یې ورکړی اولاربښوونې یې ورته کړې چې په عباداتوکې یوازې د یوه الله تعالی (ج) عبادت او یاد وکړي ، او په معاملاتوکې د ځمکې له نعمتونو څخه د دنیا په آبادۍ او د سولې په تأمین کې ګټه ترې واخلي او په خپل منځې اړیکوکې عدالت او انصاف قایم او یو داسې سیاست خپل کړي چې په هغې کې د حق الله او حقوق العباد و تر مینځ تعادل په ژوندۍ بڼه خوندي وساتي .

الله تعالی له انسان سره ژمنه کړې چې ترڅو پورې د الله تعالی د لار ښوونو او اوامرو څخه پیروي کوي ددنیا اوآخرت کامیابي او بری به یې په برخه وي . ولې ددې پر خلاف ؛ که انسان د الله تعالی له لاربښوونو او اوامرو څخه سر غړونه وکړي او خپلې وړ تیاوې په نا مناسبه او غلطه توګه وکاروي ، له ډول ډول ستونزو او کړاوونو سره به مخ شي .

له پورتنی لنډې توضیح څخه موږ انسانانو دا سبق زده کړچې موږد ځمکې پرمخ د یوه لوی امانت انتقالوونکي یو، او هغه د ځمکې پر مخ د الله تعالی ددستور په رڼا کې خلافت (حکومت) دئ . الله تعالی په ځمکه کې د انساني ژوند د تأمین په خاطر پر ډول ډول نعمتونو سربېره د انسانانو تر مینځ د سوله یېزو اړیکو د خوندي ساتلو او په سوله یېزه توګه د ژوند کولو روښانه لار ښوونې کړې چې انسانان یې د تاو تریخوالي ، جګړو او وینو تویولو څخه په کلکه په کې منع کړي دي .

دا یوڅرګند حقیقت دئ چې د شمسي نظام د ستورو تر مینځ ، ځمکه او په ځمکه کې د ژوند بنسټ د هغوټولو اصولو او قوانینو پیروي کوي کوم چې د الله تعالی له لوري ټاکل شوي دي . ټول کایْنات په ډېره منظمه او سوله یېزه توګه له یو بل سره په معینو چوکاټونوکې خپل ژوند ته ادامه ورکوي . انسان هم ددې نظام په یوه ښایسته سیاره (ځمکه) کې د یوه عقل لرونکي ، پوه ، حیأ لرونکي او اختیار لرونکي ژوندي موجود په توګه ژوندکوي . موږ د هر انسان په زړه او شعوري ویښ ضمیرکې د نوموړو اصولو او قوانینو پیروي په روښانه ډول وینو .

د بېلګې په توګه : که موږ د انساني ماغزو ، حواسو ، د وینې دوران ، هضمي ، تنفسي ، حسي او..... سیستمونو خپلمنځي او بیا د نوموړو سیستمونو اړیکې له چا پېریال سره په ژوره توګه وڅېړو، دا به د سر په سترګو او ټول وجود سره محسوسه کړو چې دا ټول هرڅه په ډېر متعادل دقت ، نظم ، سولې او له فساد او درغلۍ څخه پاکواصولو، مقرراتواو موازینوسره د ژوند له پاره په الهي بالغه حکمت او علم باندې تنظیم شوي دي . د انسان په سالم بدن او سلیم فطرت کې د الله تعالی حکمونو ته د تسلیم تمایْل ،

سوله او عدالت اوله فساد او بې عدالتۍ څخه لیرې والی اخښل شوی دئ . د اسلام دین هم په حقیقت کې له انساني فطرت سره همغږی دئ ، ځکه دا دین یو فطري دین دئ .

د همدې دین د اصولو پر بنأ د هر مسلمان پر (ځان ، مال ، ناموس او آبرو ....) باندې هر ډول تېری حرام دئ . د هر مسلمان وینه ، مال ، ناموس ، عزت او آبرو ټول له الهي کرم او درناوي څخه برخمن دي . او ټول مسلمانان یې په درناوي او ساتنه باندې مکلف دي . ځکه الله تعالی (ج) ورته انساني کرامت او اسلامي فېرزو ینې دواړه ور په برخه کړې دي . او خدای ور کړي ټول حقوق یې محفوظ او پر نورومکلفو انسانانو باندې امانت دي .

انسان او ټولنه

انسان په ټولنه کې ژوند کوي ، ټولنه له انسانانو څخه جوړه ده ، پر همدې بنأ هر انسان د خپل ځان او نورو په وړاندې پرحقوقي او مدني معاملاتو رعایتولو باندې مکلف دئ . دا موضوع د انسانانو له پاره طبیعي او حتمي ده . پخوانیو پوهانوانسان ته د مدني بالطبع خطاب کړی ، مطلب یې دا ؤ چې د انسان تو لنیز (اجتماعي) احساس د نوموړي پر طبیعت او خاوره کې اخښل شوی دئ . انسانان په یوازې توګه نه شي کولای چې خپل ژوند تأ مین او ټولو غوښتنو ته یې ځواب ووایي .

انسان د خپل ژوند ددوام له پاره نه یوازې دا چې د نورو مرستې ته اړتیا لري ، بلکې له خپل فزیکي ، حیاتي ، اروایي او روحاني چاپېریال سره د مادي او معنوي اړیکو فعال تأمین ته هم تر هر څه اړین ضرورت لري .

د بېلګې په توګه : انسانان نه یوازې د مادي اړتیاوو لکه اوبه ، خواړه ، هوا ، جامو ، د اوسېدلوځای ، عصبي آرامتیا (خوب) او نورو اړتیا وو د پوره کېدو له پاره یو بل ته اړ او محتاج دي ، بلکې د معنوي اړتیاوو لکه : پېژندنه ، درناوی ، مینه ، ملګرتیا ، تایید ، تعریف، د زړه خواله ، د احساساتو او هیجاناتو متقابل درک ، اورېدل ، پاملرنه ، برخه اخیستل ، د خپلو وړتیاوو پراختیا ، ښوونه ، کار اخیستل ، د ویر- ماتم او سختیو پر مهال ډاډ ګیرنه ، امن او سکون ته همداسې د نعمتونو او خوښیو پروخت د شکر اداء کولومقام ته د وړاندې کولو اړتیا لري .

په حقیقت کې د انسانانو اړتیاوې د خپلمنځي ټو لنیزو فزیکي تعاملاتو او حیاتي ، اروایي او روحاني اړیکو په متن کې تر سره کېږي چې ددې اړیکو د تعادل د را مینځته کولو ، ساتلو او پالنې پایلې انساني

سعادت او کمال را مینځته کوي . ددې پر عکس ؛ د نوموړو اړیکو د عدم تعادل ، غفلت ، او نه پالنې په پایلو کې انسانان له شقاوت او بد بختیو سره مخ کېږي .

مکلف انسان باید د خپل ابوالبشر آدم (ع) په څېر د علم ، عقل او حیأ څښتن وي . ځکه حضرت آدم (ع) چې کله د ربّ العالمین په بالغه حکمت او حکم سره له نېستې څخه هستی ته را غی ، الله تعالی جبرائیل (ع) له درېیو څیزونو سره حضرت آدم (ع) ته را ولېږه . حضرت جبرائیل (ع) آدم (ع) ته وویل : په دې درېیو څیزونوکې یو یې خوښ کړه ! حضرت آدم (ع) په هغه درېیو څېزونوکې عقل خوښ کړ . پر همدې مهال علم او حیأ دواړه په خبرو را غلل او پر حضرت آدم (ع) یې غږ وکړ چې : اې آدمه ! کله چې موږ. دری واړه (علم ، عقل او حیأ) خدای تعالی پیدا کړو ، الله تعالی ژمنه را سره کړه چې هرځای عقل وی ـ علم او حیأ دواړه یو ځای ور سره دی . له دېنه داسې ښکاري چې انسان د عقل ، علم او حیأ دری واړو څښتن او یو فاعل مختار مخلوق دئ چې اصلي محور یې عقل تشکیلوي . ځکه علم او حیأ هم د عقل په موجودیت کې پرمخ ځي . فزیکي او رواني برخې هم د همدغو درېیو څیزونو زیږنده دي . پیغمبرانو (ع) او نبیانو (ع) او د الله تعالی نورو صالحو بنده ګانو هم خپل ځانګړی او ټولنیز ژوند په عملي ډول د عقل ، علم او حیأ په دری بُعدي منشورکې داسې تنظیم کړی ؤ چې په عقیده وي لحاظ یې پرتوحید ، میعاد او رسالت باندې پخه عقیده لرله . او په معقوله توګه یې منقول (وحی کړی شوي احکام) او نور مؤمن بهِ شیان د زړه له اخلاصه په واز کومي منلي وو . همدا د هغوی منشور ؤ . خو موږ. افغانان چې ځانونه د پیغمبر ددین وارثان ګڼو ، د همدغې خط مشې په عملي کولو باندې مأمور او مکلف یو ، ترڅو پرخپله سالمه عقیده ، وړتیا او روغ نیت سره ددایمي سولې په چوکاټ کې رغنده ،خوځنده ، هوسا او بسیا ټولنه جوړه کړو .

د هرې ټولنې بقأ او پر مختګ د نوموړې ټو لنې د محرکو څرخونو او د هغوی د اغېز منتوب له څرنګوالي سره ژور تړاو لري . د یوې ټو لنې محرک څرخونه د نوموړې ټولنې د وګړو د ذهنیتونو ، کړو وړو ، رسمي او غیر رسمي قوانینو، ټولنیزو تړونونو ، دودیزو او غیر دودیزو رواجونو(١) ، ارزښتونو ، ژبې او د ژوند له طبیعي منابعو او له هغو څخه د ګټې اخیستو د سیستمونو له څرنګوالي سره ژورې اړیکې لري . که په یوه ټو لنه کې ټولنیزې اړیکې او خپلمنځي تعاملات سوله ییز او عادلانه وي ، پر مټ به یې د نوموړې ټولنې د وګړو له پاره د سعادت او کمال د پیاړتیا او پراختیا ښه شرائط را مینځته شي .

په فقه کې یوه کلیه ده چې وایي : العرف بالمعروف کالمعروف بالنص . د مسلمان رواجونه باید د نبوي سیرت او قرآني اخلاقو خلاف نه وي . (١)

ولې ددې پرخلاف ،که په یوه ټو لنه کې ټو لنیزې اړیکې اوخپل مینځي تعاملاتوغیرعادلانه او د تاو تریخوالي په بڼه سر راټوکولی او وده یې کړې وي ، د نوموړې ټولنې د وګړو له پاره به د لا زیات تاو تریخوالي او جګړو د پراختیا بڼه بېخپوره کړکېچن او له دښمنیو ډک شرایط پرې را مینځته شي .

دا یوڅرګند حقیقت دئ چې په هرټولنیزحالت کې ډېر داسې عوامل لکه : ځوکی او واک ، ثروت (بډایي) او بېوزلي ، جنسیت (نارینه ، ښځینه) ، عمر (واړه او لویان) له یوې ځانګړې کورنۍ او یا ډلې سره تړاو شته چې پر اساس یې له ټولنیز حالت څخه د ټولنې د مختلفو غړیو غوښتنې او اړتیاوې له یو بل سره تو پیر لري . له همدې امله په ټولنه کې د وګړو او ډلو آنګېرنې ، غوښتنې او موخې کله نا کله له خنډونو سره مخ کیږي . او په پایله کې یې اختلافات او شخړې تر مینځ سره پېښې شي .

د انساني تاریخ په بهیرکې له پیله ترننه پورې نارینه ، ښځینه ، ځوانان ، سپین ږیري ، سیاستوال ، سودا ګر ، کروند ګر ، شپانه .... هریو د اختلاف او شخړو په هکله خپلې خپلې تجربې او نظریې له ځانه سره لري .

ددې په څنګ کې په دې هم ښه پوهېږو چې ټولنه یو ساکن او ساکت وضعیت نه لري ، بلکې په هغې کې پرله پسې تعاملات ټولنو ته د تحرک او خوځښت وړتیا ورکوي . ددغو تعاملاتو ، تحرکاتو او خوځښتونو په مینځ کې ستونزې ، شخړې ، سوله ، تاو تریخوالی او جګړې را مینځته کیږي . چې کله کله تاو تریخوالی او جګړې د ټولنیز چاپېریال سوله ییز حالت له پېچلتیا اوستونزو سره مخ کوي .

په یوه پېچلي وضعیت کې یوه متفق (سره یوه خوله) سوله ییز نظر ته رسېدل څه آسانه کار هم نه دئ . ددې له پاره چې په یوه پېچلي او ستونزمن حالت کې سولې ته لاره ومومو،د ډول ډول لید لوریو ، تجربو ، آنګېرنو ، معلوماتو راټولولو او د هغوی تحلیل به د نوموړي پېچلي وضعیت د مختلفو اړخونو په روښانه کولوکې مرسته وکړي .

د یوه ټولنیز حالت روښانه انځور به د سولې له کارکوونکو سره سولې ته د رسېدو په تګلاره او کړنلاره کې یوه مرستندویه سرچینه هم وي . دا چې موږ په ټولنه کې ژوندکوو ، او شخړې ، سوله ، تاوتریخوالی اوجګړې زموږ په ټو لنیزو اړیکو کې را مینځته کیږي ، تحول او بدلون مومي او سره له هغو د نوموړې ټو لنې وګړي ، ډلې د ژوند وضعیت او اړیکې هم ور سره سم بدلون مومي ، له دې کبله اړینه ده چې په ټو لنه کې د سولې راوستو ، سولې سا تنې اوسوله ییزې روغې جوړې بنسټیزو اړتیاوو ته ژوره پاملرنه وشي . چې دا بیا سوله ییزې پوهې او روزنې ته اړتیا لري .

اوس به راشو دېته چې سوله يېزه پوهه او روزنه څه ته وايي ؟

سوله يېزه پوهه او روزنه

دا چې موږ د سولې خبره کوو ، څه ډول سوله غواړو پلې کړو ؟ آيا سوله هم کوم تخنيکي اوعلمي اړخونه لري که څنګه ؟ د څه ډول منطق او استدلال له مخې د سولې بهير پر مخ يوسو ؟ آيا د سولې اړتيا د خير خواه خبيرو خلکوپه خوله پوره کېداى شي ، که نه د متناظرو ذي دخلو اړخونواو تامع خلکو په خوله څه ډول د سولې تشه ډکه کړو ؟

ښکاره خبره ده چې سوله (روغه جوړه) پوهې او روزنې ته اړتيا لري . ځکه د سولې پوهه اوروزنه په سوله يېزه توګه له يو بل سره د ژوند کولو له پاره يوه ژوره انساني اړتيا ده . خو له بده مرغه زموږ په هېواد اوافغاني ټولنه کې ددې مهمې موضوع د ښوونې او روزنې په اړه په دوامداره توګه غفلت شوى دئ . دا په دې معنا چې زموږ هېواد او هېواد وال په پردى وارداتي سيمه يېزه جګړه کې له تېرو (۳۶) کالو را په ايسته ايسار پاته دي . د سر او مال تاوانونه اوخپل مينځي دښمنى زموږ هېواد والو وګاللې او ګټې نورو په کې وکړې . ځکه په افغانستان کې ټولې جګړې پردى پروژې وې ، چې پروپوزلونه يې له افغانستانه بهرجوړ شوي او د تطبيق له پاره يې نورو ته په اجاره ورکړې ، خو پر افغانانو باندې د افغانستان په خاوره کې د پر مختللي اقتصادي او نظامي تکنالوجى پر مټ جبراً تحميل شوې دي .

اوس يو شمېرکسانو د سولې په نوم د بل په اشاره او پرديو پيسو سر را اوچت کړى ، له سولې څخه يې د خپلې بوټې آله جوړه کړې ، سوله يې يوه پروژه ده ، خپل معاشونه په کې اخلي ، او پرسوله باندې يې خپل بېزنېس روان ساتلى . جنګ جګړې په غرونو او سرحداتوکې رواني دي ، او سوله په ښارونوکې يوازې په شعارونوکې محدوده ساتل شوې ده ، خو پايلې يې ددې سبب شوې چې زموږ په ټو لنه کې د تشدد او تاو تريخوالي رېښې لا پسې ژورې شي . تر څو ددوامداره جګړو اوپرديو مداخلو له پاره پرې مناسب شرايط را منځته کړي .

موږ د خپلې روغتيا او سلامتيا د وقايوي ساتنې له پاره طبابت ، فزيکي جوړښت ، انجنيري سيستم ، د کروندو او دفاع له پاره وسله وال او امنيتي پوځ ، او نورو ته په پر له پسې ډول وخت ، پيسې او وسايل په کار اچوو ، ترڅو په ډاد من امنيت کې ژوند وکړو .

که د نړى په کچه دا پوښتنه مطرح کړو چې اوسني انسانان د دومره پر مختګ سره سره څومره په مدنيت ، امنيت او سکون کې ژوند کوي ؟

ځواب واضبح دئ چې تراوسه پورې د وسلو رقابت ، جګړو ، درواغو ، حِرص ، بُخل ، پر نورو باندې د سلطې اوکنټرول له پاره د ځان غوښتنې حس ، انساني مدنيت ، امنيت ، سکون ، پريو بل باندې باور ، مرسته ، مينه ، لورېينه او نور انساني ارزښتونه له ډول ډول ګواښونو سره مخ کړي دي . له دې کبله د انساني مدنيت ، امنيت ، سکون ، پر يو بل باندې باور ، مرستې ، مينې ، لورېينې او سولې د پر مختګ او تأمين له پاره موږ بايد سوله يېزې

پوهنې او روزنې ته ژوره پاملرنه وکړو . سوله ، سکون او اطمينان بايد سره وپېژنو او په جوړونه کې يې له يو بل سره مرسته وکړو .

کله چې موږ د سوله يېزې ښوونې او روزنې خبره کوو ، زموږ موخه داده چې داسې ذهنيتونه جوړ او مهارتونه ته پراختيا او وړتيا ورکړو چې له خبروکولو سره درناوی او وضاحت مل وي او په خورا دقت او خوا خوږۍ سره هغه واورېدل شي . ستونزو ته د نورو له نظره هم وکتل شي . نوښت ، د نظرياتو توپير او ريښتيانې هيلې بايد تقديرشي . ترڅو ستونزې او شخړې په سوله يېزه توګه په کې حل او د شخړو وضعيت بدلون ومومي .

ټولنيز چاپېريال داسې وده او پراختيا په کې ومومي چې په هغې کې درناوی او د يوبل پالل ، تحمُل او زغم ، له يو بل سره د مرستې کولو او له يو بل څخه د سختيو ، ستونزو او وېرو په ليرې کولوکې برخه اخيستل په ژوند ی بڼه د پراختيا په حال کې وي . د سوله ييزې پوهې اوروزنې لارې چارې همدغه دي چې موږ يې په لاندې ډول بيانوو :

د سوله ئيزې ښوونې او روزنې عمليه :

سوله يېزه ښوونه او روزنه د هغو ښوو نيزو روزنو او ارزښتونو ترلاسه کولو يواکتسابي عمل دئ چې په مرسته يې ذهنيتونه ، مهارتونه ، ارزښتونه اوعادتونه پراختيا مومي او له خپل ځان ، نورو او چاپېرپال سره په همغږۍ کې د ژوند کولو وړتياوې ورسره پياوړې شي .

په بل عبارت :

سوله يېزه ښوونه او روزنه هغو ښوونو ، روزنواو ذهني زده کړو ته وايي چې د هغو له لارې شخړې په سوله يېزه توګه حل اوله تاو تريخوالي او جګړو څخه مخنيوی پرې وشي .

په دې عمليه کې داسې پو هنيز مهارتونه او ارزښتونه وده او پراختيا مومي چې موږ ته له نورو او چاپېرپال سره د خپل ځان د همغږۍ لارې چارې را په ګوته کولی شي او موږ ته ددې وړتيا راپه برخه کوي چې هيلې او وېرې سره پر تله او وپېژنو او هم پر وېرو باندې د غلبې جرأت ترلاسه کړو .

د سوله يېزې ښوونې او روزنې د عمليې په بهيرکې به موږ د سولې په وړاندې د خطرونو اوګواښونو څېړې او پس منظر (شاليد) ته لومړی خپل پام ور واړوو ، بيا به تعاملات او اړيکې په کې درک او تحليل کړو ، ور پسې به ددې تحليل په رڼا کې موږ و توانيږو چې د سولې د پر مختګ له پاره لارې او سر چينې په نښه کړو . دغه معلومات به له موږ سره د سولې په پېژندلو او جوړجاړي کې مرسته وکړي .

د سوله ئيزې ښوونې او روزنې موخه :

د سوله ييزې ښووني او روزني اصلي موخه داده چې يوه داسې سوله ييزه پر مختللې ټولنه په کې جوړه شي چې اوسېدونکي يې په ډاډمنه سوله کې له يو بل سره آرام ، هوسا او بسيا ژوند وکړي .

د سوله ئيزې ښووني اوروزني هدفونه:

له (باور ، پېژندنې ، مرستې ، اوربدلو ، ....کشف او د عملي مهارتونو له لارې د هغود پياوړتيااوپراختياڅخه عبارت دي .)

په انسانانو کې دسولې زېرمې عبارت دي له :

- (درناوي ، وقار ، مينې ، تقدير او هيلې .
- ديوبل ترڅنګ په وروروليی او فعالې مرستې سره په څمکه کې د فساد له مينځه وړل او د عدل او انصاف قائمول دي .
- د هغولارو او اصولو پېژندنه او پياوړتيا ده چې له ټولنيزو اختلافاتو او شخړو سره د انساني کړنو او تعاملاتو د مديريت ځرنګوالی ـ او په سوله يْيزه توګه د شخړو د حل لارو پېژندنه پرې را مينځته شي .
- هغو لارو اواصولو ته بايد پراختيا ورکړل شي چې پرمټ يې انسانان له يو بل سره په سوله ئْيزه توګه ژوند وکړي .
- هغو ذهنيتونو ، معيارونو ، وړتياوو ، لاروچارو ، ارزښتونواوعواملوته بايد وده او پراختيا ورکړل شي چې په مرسته يې له اختلاف او شخړې سره په سوله يْيزه توګه تعامل(چال چلند) وشي .
- هغو لارو ، عواملو ، معيارونو او وړتيا ووته وده او پراختيا ورکول دي چې د هغو په مرسته سوله په تاو تريخوالي او جګړو باندې غلبه ومومي .

سوله ئيزه ښوونه او روزنه پرڅه راټوليږي؟

* سوله يْيزې زده کړې هغه مهارتونه دي چې د شخړو د سوله يْيز حل د لارو چارو په پيداکولو ، د شخړو او تاو تريخوالي په اړه د ټولنيزو ذهنيتونو ، کړنو ، عادتونو ، جوړښتونو او کلتورى نښو نښانو په پېژندنه او په هغوکې د مثبتو بدلونونوپه را مينځته کولو باندې را ټوليږي .

* سوله يْيزه ښوونه او روزنه د انسانانو په ذهني اوعملي بدلون باندې ددی له پاره سره را ټوليږي ، ترڅونومورې وګړي وکړاى شي چې د خپل مينځي شخړو ريښې په ښه توګه سره تشخيص او په اړينو مهارتونو

لکه مفاهمه ، بحث او خبرې ، مذاکرې ، منځګړتوب ، پخلاينې او ....سره د هغو په حل اوبدلون کې د خپل ژوند حالت ته د ښه والي په لور بدلون ورکړي .

سوله ئيزه ښوونه او روزنه په لاندې موضوعاتو سره را ټولېږي :

- – دا ښوونه او روزنه د ټو لنيزو مسايلو ، ستونزو او شخړو په اړه د ټولنو د وګړو د ذهنيتونو ، کړنو او د شخړو او سولې په اړوند د ټولنيزو جوړښتونو د اغېزمنتوب مطالعه ، تحليل او د پايلو څېړنه کوي .
- – هغه پوهې ، مهارتونه ، مېتودونه ، ټولنيز جوړښتونه او دودونه موږ ته را پېژني چې ټولنيزې شخړې له ورانوونکي حالت څخه پريوه مطلوب سوله يېز حالت باندې بدلولی شي .
- – دغه مېتود د دوامداره سولې د تأمين له پاره په اغېزمنه ، ځانګړې او ټولنيزه توګه د شخړو د سوله يېزحل ، بدلون او رغنده سولې له پاره هڅه کوي .

د سوله ئيزې ښوونې او روزنې ګټې

موږ او تاسي په خپل چاپېريال او ورځني ژوند کې کېدای شي هره شيبه ، هره ګړی ، هره ورځ ، هره اوونی ، هره مياشت او هرکال له ستونزو ، ستونزمنوخلکو اوحالاتوسره مخ شو ، خو تاسي نوموړي حالات څنګه ارزوی او څه ډول غبرګون ور سره ښيي ؟

سوله يېزه ښوونه او روزنه ، د شخړو حل او بدلون ، زده کړه او د مهارتونو تمرين او عملي کول به له تاسي سره مرسته وکړي ترڅو نه يوازې خپلې ځاني ستونزې په کې تشخيص او حل کړئ ، بلکې له نورو سره د ستونزو په حل او يا له ستونزمنو حالاتو سره په سوله يېزه توګه معامله به هم په برې سره ترسره کړئ .

د سوله يېزو مهارتونو زده کړه ، تمرين او په کار اچول به په ټول ژوند کې له تاسي سره مل وي او په اړينو وختونو کې به له تاسي سره مرسته وکړي . د سولې ښوونه او روزنه به ستاسوفکري ځواک او ورتيا درزياته کړي ترڅوتاسي خپل ځان اوچاپېريال ته په نوې بڼه له سره پام وکړی . ددې کتنې په بهيرکې به تاسي په خپل ځان (ذهن ، فکري جريانونو، وسوسو ، خيالونو ، تصوراتو ، پرېکړو، کړنو ، ... او چاپېريال)کې داسي شيان درک کړئ چې د اکثرو شخړو او ستونزو ريښې له هغو سره تړاو لري . تاسو به ددې وړتيا ومومی چې په خپل ځان او نوروکې د سولې زېرمې کشف او هغو ته به پراختيا ورکړی .

سوله څه ته وايي؟

له ډېرو کلونو را هیسې په افغانستان ، سیمه او نړۍ کې د جګړو او اخ وډب ډرامې رواني دي . پخوا به چې اروپايي اود پخوانی نړۍ نور مشران په مختلفو بې بندوبـاریو او غیر مسؤولو کارو نو لکه شراب او کباب ، مستیو ، خمارو ، قمار ، ناروا جنسي اړیکو او نورو عبثیاتو باندې لګیاوو او په هغې کې به ستړي شول ، نو بیا به یې د خپلې ستړیا لیرې کولو په خاطر مرئیونه د جنګي سپیو په څېر ساتل او له وحشي ځناورولکه پړانګانو او زمریانو سره به یې د هغه انساني کرامت ته په پوره سپکاوي سره په شرط مقابلې ته وړاندې کول او تر هغو پورې به په جګړه کې سره ساتل کېدل چې یا به یې ځناور ـ او یا به یې هم مرئی انسان وواژه . باداران به له دې وحشي لوبې څخه خپل خوندونه اخیستل . بس دخپلودماغو نو ستړ یا به یې د هغوی په مرګ ژوبلو کې سره واستله . خو په حقیقت کې د نننې سطرنج داني او جنګي بوختیاوې تر نن ورځې پورې د همغې اروپايي لوبو د ځنځیري کړیو روان تاریخي بهیر دئ چې په تسلسل کې یې موږ هم په ډېر لږ توپیر سره و پېچل شوو .

نو تر هغې هم ډېر پخوا دغه نننی پرمختللي جنګي تکنالوي نه وه ، کله چې انسانانو خپل ځانونه په اصطلاح لږ متمدن احساس کړل ، نو ددې جنګي قوماندې د توطئیو جوړولو سِر او راز بیا په فرعوني او صلیبي مغاروکي خوندي ؤ . کله چې لومړی نړیواله جګړه تېره شوه ، بشري انکشافات او اکتشافات مینځته راغلل ، اوبتلې ، الوتکې ، چورلکې او د بر ، بحراو هوايي سفینې جوړې شوې ، نو بیا د قو ماندې دغه مرکزونه د سمندر په تل کې ځای پر ځای شول ، خودا مهال د تکنالوجی تر ټولو خوندي قومانده اوکوماندې په خورا لیرې ستوریزه فضأ کې ځای پرځای شوی چې سیالي خواوې هم تر هغې پورې لاس رسی نه ورته لري . هو ! دغه له رازونو ډک کوماندې له ټولوکمپیو ټري آفتونو څخه هم ځکه خوندي دئ چې هلته کمپیو ټري رایرسونه حمله نه شي ور باندې کولی . ولې د مرګ ژوبلاو نورو آزمېښتونو لابراتواراو پولیګون یې افغانستان او اسلامي نړۍ ده چې خلک یې همدا اوس یوازې امن ، خوراک ، څښاک ، پوښاک ، د هستوګنې ځای ، نورو ژوندنیو وسیلو اوخپلواکی ته اړتیا لري او ددې ټولو انځور یې په ریښتیني سوله کې تر سترګوکېږي او سوله له جګړې سره تل په ټکرکې ده ، ځکه تاو تریخوالی او جګړه د سولې په قاموس کې نه شته .

تاوتریخوالی اوجګړه په حقوقي لحاظ تل دمعنا ضد کینه کښنو ، ماده پرستانو له خوا که هغه کاپیټالېستان وي ـ یا کمونېستان د حقوقو تر پښو لاندې کېدو او له حده وتلي افراط او تفریط په صورت کې مینځته راځي ، چې له امله یې تل حقیقت په کې په دار ځړېدلی اوحق یې قرباني وي . ځکه د فیلانو تر مینځ جګړه کې غوماشي تل د فیلانو تر پښو لاندې وژل کېږي . له دوهمې نړیوالې جګړې را وروسته د نړۍ د زبرځواکونوترمینځ د پر مختللي جنګي ، اقتصادي ، سیاسي او استخباراتي تکنالوجی سیالي را مینځته شوه چې د آزمویلوډګرېې اسلامي نړۍ اوافغانستان ورته وټاکل شول . ځکه په افغانستان او نوره اسلامي نړۍ کې ډېرې داسې زېرمې شته چې کفري نړۍ یې نه لري او هغوی دې زېرمو ، او یو د بل په وړاندې د ستراتیژیکوحاکمونقطوته دلاس رسي په خاطر له پېړیورا هیسې خپلې ځانګړې ستراتیژۍ اوپلانونه جوړکړي او د عملي کېدو له پاره یې ببلا ببلې پلمې او نقشې له پخوا را هیسې په لاره اچولې دي چې موږ یې ښکاره بېلګې په اسلامي هېوادوکې د سیاسي واکمنو څېرو پر پېټوتغذیو او د ملتونوپر خوار او زاراو محتاج حالت کې ساتلوسره د بشر د حقوقو او غربي دیموکراسيعملي کول ، د صدام او

خميني ، او صدام اوکويټ تر مينځ جګړه ئيزې نمايشي ډرامې ، او په دې وروستيوکې د عراق ، افغانستان ، مصر ، ليبيا ، او يمن د ځينو رژيمونو ړنګول ، د ايران د سبز پوشانو او ور پسې د بهار عرب تمثيلي ډرامې چې هغه په اصل کې د عربو د ځپلو ، توکړې کېدواو لوټکولو لامل شول ، خو تابستان اروپا بيا يوازې فرانسه او جرمن هېوادونه وځپل ځکه هغوی له ناټو سره په ژغ سم نه وو روان . خو په اصل کې يې په اروپا کې د مسلمانانو د مخ پر ودې وجودي نفوذ مخه پرې ډپ کړه .

په افغانستان او د سيمې په هېوادوکې ګام په ګام همزمان دوه دوه متضاد سيستمونه فعال ساتل شوي ، (يوخپله رژيم او ور سره په څنګ کې په اصطلاح اپوزېسيون ، او بل د رژيم خالفي متضادې ډلې ټپلې) ، چې د تاو تريخوالي او جګړو ددوام اوخپل دائمي حضور په پلمه د توازن برابرولو په خاطر ترې کار اخلي . يوې خوا (حکومت) ته په قانوني شکل د نظامي ترونونو له مخې خپلې له کاره لوېدلې بې کيفيته وسلې او تورې پيسې ورکوي ، او بل لوري ته په غير رسمي آدرس ددې وسلو ضد وسلې او پيسې رسوي . خو په اصل کې دوی د خپلو زړو وسلو د خرڅلاو له پاره تور بازارونه په اسلامي نړۍ کې پيدا کړي او د جنګ هغه نظامي سوتي بېرته پرموړ باندې پلورې چې پرموړ باندې يې په جګړه کې مات کړي دي . ولې په اصل کې ددواړو متضادوخواوو د مالي او نظامي تغذيې آدرس همدا يو دئ (نيواکګر ځواکونه) . له همدې امله زموږ په هېواد او ټوله سيمه کې سوله نه راځي . او سوله هم ډېر تعريفونه لري چې هرڅوک سوله د خپل ليد لوري د زاويې له کنجه تعريفوي .

ځينې خلک سوله د ډلو او دولتونو تر منځ د جګړو، شخړو او اخ او ډب د نه شتون يا په بل عبارت د ډز بندی په معنا بولي . خو په ځينو هېوادوکې بيا پرته له پورتنيو ستونزو څخه خلک خپلو روا حقونو ته لاس رسی هم نه لري ، ځکه چې هلته عدالت او عادل حاکم نه وي ، قانون موجود وي او خلک د قانون له مخې خپل حقوق غواړي خو څوک قانون ته احترام نه لري او هغه پر خپل ځان او خپله ټولنه باندې يو خېل نه پلی کوي . په داسې حال کې چې :

لومړی : مخالين او خاموش اکثريت هم ، پرته له څه ډار ، وېرې او تاو تريخوالي څخه په خوندي توګه ژوند کول غواړي ، او پر خپل ځان باندې پرته له قانون څخه هېڅ ډول ظلم ، زور زياتی او تاو تريخوالی نه مني او نه خو ناروا چاره چاته ور ببنلی شي .

دوهم : مخالفين او د هېواد نور خلک غواړي چې :

قانون بايد د ټولو پر وړاندې يو څېل پلی شي ، تر څو خلک په قضايي سيستم باندې باور پيدا کړي او د خلکو حقونه په عادلانه او اغيزمنه توګه د قصايي او عدلي ادارو له خواپرته له تحريفه خوندي او دامنيتي ارګانونو له خوا وساتل شي.

دريېم : مخالفين په سياست ، پريکړو ، د قوانينو، مقرارتو او پاليسيانو په جوړولوکې ګډون ، له حکومت څخه حساب کتاب ، د يوه رېښتيني خادم په توګه کار او يو واقعي جمهوري نظام غواړي .

څلورم : هر څوک بايد له خپل انساني فطرت سره سم د خوړو، پاکو اوبو، کور ، ښوونې او روزنې ، روغتيا ، پاملرنې او د ژوند سيځلي چاپيريال ته په پام سره پرته له جنسيت ، قوم ، ژبې ، مليت ، مذهب او نژاد څخه د يو عادلانه حاکم نظام په شتون کې په قانوني بنه يو شان لاس رسی ولري .

پینځم : مخالفین له تبعیض پرته دکاراو ورتیا د شرائطو آسانتیا او په خپله جغرافیه کې له خپلې خوښې سره سم په عادلانه توګه د ژوندکولو فرصتونه برابرول غواړي ، ترڅود ریښتینې سولې ته په ډاډ منه او عادلانه توګه لاره هواره شي .

سوله دوه ډوله ده :

مثبته(دائمي) او منفي (مؤقتي) سوله :

کله چې ځینې بې تجربې او نالوستي خلک د جګړې او تاو تریخوالي فزیکي اړخ ونه ویني او په مؤقته توګه اوربند وشي ، هغې ته سوله وایي ، ولې خبر نه وي چې د تاو تریخوالي دغه ډول سکوت تر ایرو لاندې یو داسي اور ـ یا ترخږو اوبو لاندې یو د اسې کپرک دئ چې سړی پرې باور نه شي کولی ، خو په حقیقت کې کورنی ، هېوادونه ، سیمې او نړۍ سوځولی او توکړې کولی شي . خو په حقیقت کې د سولې دې ډول ته منفي او نا مطمئنه سوله وایي چې هر وخت یې د اور بلېدواو تکر امکان شته.

او هغه سوله چې د توالني په بېلابېلو برخو (نارینه وو ، ښځو ، ځوانانو ، سپین ږیرو ، ښاري او کلیوالي سیمو) پورې اړه ولري او موخه یې د خلکو تر مینځ د متوازن واک را مینځته کول وي ، دېته مثبته سوله وایي ، ځکه د ټولني د ټولو قشرونو د لومړنیو حقوقو خوندي کېدو او متوازن مسؤولانه واک ته د لاس رسي مسئله په کې مطرح ده . سوله دېته نه وایي چې یوازې تودې شخړې او جګړې دې په کې نه وي ، خو له دې هم هېڅوک انکار نه شي کولی چې سړه (د پټو او ښکاره ناندریو او تبلیغاتو جګړه) حتمي په کې شته ، ځکه ژوند له سولې او جګړې دواړو سره تړلی او د ژوند یوه اړینه برخه جوړوي چې په پای کې همغه تاو تریخوالی ، شخړې او جګړې خپل ځای سولې ته پرېږدي .

هغه پښتو متل دئ چې وایي ، (غر چې هرڅومره سخت شي ، بیا یې هم پرسر یوه نړۍ لاره شته .) خو شرط په کې دادئ چې د ټولو ښکېلو خواوو روا حقوقوته د عدالت او سمې او پرځای پرېکړې په سترګه وکتل شي . ولې تلپاتې سوله د جګړې ختمولو او د ټولو اتباعو د اړتیاوو پوره کولو په موخه د روا او معروفو ټولنیزو روغو اړیکود بیا را ژوندي کولوبهیرته هم وایي.

سوله له کومو لارو ممکنه ده ؟

سوله د بېلا بېلو لارونه را تلای شي . ځکه هره سوله ځانګړي مفاهیم ، ځانګړي پړاوونه ، کړنلارې او دریځونه لري چې بلاخره شخړې پر دوامداره سولې باندې بدلولی شي . خو داسې سوله پرله پسې مثبتو او پرځای فعالیتونو ته اړتیا لري ترڅو د حکومت ، سیمه ئیزو هېوادو او نړیوال سازمان له یوه رسمي آدرس څخه د تلپاتې سولې ددوام په خاطر پرېکنده معتبره ټاپه هم ور باندې ولګېږي . د سولې راوستل د ټولو بېلابېلو حکومتي ، مذهبي سازمانونو، مدني ټولنو، دودیزو مشرانو او جوړښتونو، رسنیو، او سوداګریزو ټولنو دنده ده : چې په علمي

کانونونو ، ښوونځیو ، جوماتونو ، حکومتي سیستمونو ، سوداګریزو مرکزونو، کلیواو ښارونوکې د ټولنیزو مرکزونو په کچه کارغواړي . ځکه سوله یوازې په ارزښتونو، د اړیکو په مهارتونو، تحلیلي چوکاټونو، او ټولنیزو بهیرونوکې بشپړېدای شي او بس .

په سوله کې د خلکو او د هغوی د چاپیریال ترمنځ د رغنده اړیکو جوړولو مهارتونه اړین دي . ځکه جګړې هم د ټولو اړیکو یوه برخه ده ، له دې لارې خلک له دغه ډول مهارتونو سره بلدیت پیداکوي او له دې لارې خپلې رغنده اړیکې د سولې له پاره جوړوي . له همدې ځایه بشري امنیت او عادلانه پر مختګ ته خلک لاس رسی موندلی شي .

سوله څنګه را تلای شي ؟

الف :ـــ د شخړو روغ مدیریت : شخړې باید داسې مدیریت شي چې یوه حق په جانب ډله ورته پیاوړې شي تر ځود اړینو شرائطو له لارې د هغوی د ستونزو د حل لاره پرې وموندل شي او اړیکې بدلون پرې و مومي .

ب : ـــ د مستقیم تاوتریخوالي کمول : داسې مخامخ هڅې باید وشي چې تاو تریخوالی په کې را کم اود ناروااړخونو عاملین په کې محاکمه او مظلومانوته خوندي چاپېریال په کې برابرشي .

ج : ـــ اړیکې باید د زخمي زړونو دارو درمل ، شخړو ته باید د پای ټکی کېږدي او عدالت په کې په سمه توګه پلی شي . ترڅو په باوري شکل د خلکو په اړیکوکې د اوږدې مودې له پاره مثبت بدلون راوستل شي .

ر : ـــ اړینه ده چې د سولې راوستو کلتوري پلان د وړتیا له مخې جوړ او پلی شي او بیا دې دا خلکو ته پرېږدي چې د ښکېلو خواوو تر مینځ پر اوږدمهاله سولې باندې د ځواب ویلو فکروکړي . ښوونې او روزنې ، پرمختګ ، پوځې بدلون او تحول ، څېړنې او ارزونې ته دې د تاوتریخوالي د مخنیوې په خاطر وده ورکړې .

سوله پرکومو اصولو ولاړه وي ؟

د سولې لومړی اصل ، ارزښتونو ته پام کول دي .

۱ : ـــ بنسټیزو اړتیاوو او حقونو ته پام کول : د سولې راوستل له خلکو سره مرسته کوي تر څو هغوی لومړنیو اړتیاوو او حقوقو ته لاسرسی ولري ، خو شرط په کې دادئ چې د نورو اړتیا او حقونه هم ومني .

۲: ـــ د جګړې او تاوتریخوالي شننه (تحلیل) : د جګړې او تاوتریخوالي د لاملونو او ریښو دوامداره تحلیل ته اړتیا ده ، تر څو د سولې له پاره مناسبې لارې چارې او سرچینې په کې په ګوته شي .

۳ : ـــ د اوږده مهال پلان جوړول : د سولې راوستل کیدای شي د لنډې مودې د پلانونو او یا فعالیتونو له لارې تر سره شي، خو تولنیز بدلون راوستل بنايي کلونه ، لسیزې او پیړۍ وخت ونیسي .

۴ : ـــ د ټولو سیستمونو بدلون : د سولې راوستل د ځانګړیو اړیکو او معروفوکلتوري جوړښتونو له لارې هم د نظام او سیستم بنې ته بدلون ورکولی شي .

۵ : ـــ د همغږۍ کړنلارې او بنکیل اړخونه : بیلابیل بنکیل اړخونه باید خپلې کړنلارې د خپل مسئوولیت، حساب ورکولو، د مقابل لورې معقولو او روا غوښتنو، ځان تیریدنې(انعطاف) او هر اړخیز ګډون له پلوه د سولې راوستلو په لارکې سره همغږي کړي .

۶ : ـــ پیژندل او د ځواک جوړول : خلک باید د نورو سره د ګډو هلو ځلو او همکاریو پر بنسټ د خپلو انساني اړتیاوو د پوره کولو له پاره پرته له تاوتریخوالي خپله وړتیا او بنه پوهاوی په ځحان کې و لري .

۷ : ـــ بنکیلو اړخونو او خلکو ته مناسب واک ورکول : د سولې راوستل باید په مشارکت او خپل ځاني هوډ سره ټینګ ولاړې وي چې کولای شي هغه بیا پیاوړې او پراخه شي او نورې مناسبې هڅې باید تر سره شي چې د نورو د نظر اوریدلو او ځواکمن کولو پر بنسټ ولاړې وي .

په ورځني ژوند او ټولنیزوکړو وړوکې د سوله ئیزې ښوونې او روزنې د ځینوګټو یادونه په لاندې توګه کیږي :

- سوله یْیزه ښوونه او روزنه د یوې ټولنې له اوسنیو او راتلونکو نسلونو سره مرسته کوي ترڅو د تاو تریخوالي ، جګړو او له هغو څخه د را مینځته شویو ناخوالو له اغیزو خلاصون ومومي ، هغوی به په دې وتوانوي چې خپل ژوند په سوله یْیزه توګه پر مخ بوسي . د سولې زده کړې به د تاو تریخوالي او جګړه یْیز تفکر، تصور، عاداتو اوکړنو په لیدو سره د مثبتو بدلونونو را مینځته کولو د لارې مشال شي .
- د تاو تریخوالي او جګړه یْیز تفکر، خیال ، عاداتو اوکړنو په چاپیریال ، او د ځواکونو په ننداره کې خلک په ځانګړې توګه جګړه مار، بیوزله خلک ، ښځې اوماشومان داسې فکرکوي چې تاوتریخوالی ، تیرۍ او بې عدالتي د ژوند واقعیتونه دي . په داسې ټولنوکې تاریخ په جګړو او بریو دواړو باندې ټینګارکوي او دکرامت او افتخارتاج اوتخت د هغو له پاره مناسب ګڼي چې په جګړوکې یې قهرماني ښوولې وي . په زور واکې سره یې په ټولنه کې وېره خوره کړې وي ، خو په حقیقت کې داسې نه ده ، ځکه انساني ژوند په رینتیا په درناوي ، عزت ، کرامت ، عدالت اوانصاف باندې ولاړدئ ، خو عزتمند هغه څوک دئ چې د انسان له عزت اوکرامت څخه دفاع او ننګه کوي ، او د عدالت او انصاف په لاره کې هڅه اوها ند بیا خپله تګلاره ګڼي .

- سوله ئيزه ښوونه اوروزنه له يوبل سره په اړيکوکې په درناوي ، صبر او زغم ، ښه سلوک ، خواخوږی ، د عدالت او انصاف په رعايتولو باندي ټينګارکوي او له خلکو غواړي چې په فعاله توګه د نوموړو مفاهيمو او ارزښتونو په راژوندي کولوکې فعاله ونده واخلي .
- سوله ييزه ښوونه او رو زنه غواړي د جګړه ييزتفکراوکړنو په ذهنيت او طريقوکې په داسې توګه بدلون راولي چې په يوه ټولنه کې اوسېدونکي له شخړو او ستونزو سره په سوله ييزه توګه عملي ګام پورته کړي ترڅو د انساني کرامت ، سولې او امن عملي ساتندويان شي .
- سوله ييزه ښوونه او روزنه له يوې خوا د سولې د تمايلاتواوژمنو د پياوړتيا له پاره هڅونو او تشوق ته پراختيا ورکوي ، او له بلې خوا له يو بل چاپېرپال سره په مينه او همغږی کې ژوند کولو ته د قدر په سترګه ګوري .
- سوله ييزې زده کړې موږ ته ددې جرأت راکوي چې د خپلو کړو وړو مسؤوليت په خپله غاړه واخلو او د زيان د جبران له پاره مناسب ګامونه پورته کړو .
- سوله ييزې زده کړې له موږ سره د منفي ذهنيتونو اوکړنو په ادلون بدلون او د مؤثرو پالېسيانواو لاېحو په تد وين کې مرسته کوي .
- سوله ييزې زده کړې موږ ته دا وړتيا را په برخه کوي چې د خپل ژوند او خپلې ټولنې ستونزې له يوې نوې دريځې اوکونج (زاويې) څخه وګورو ، دغه نوې دريځه اوکونج يا زاويه به له موږ سره مرسته وکړي ترڅود ستونزو وړاندې وروسته ليد لوری په ښه شکل تحليل ، انځور او د اړينو اصلاحاتو او بدلونونو د را مينځته کولوعناصر په کې تشخيص او په مناسبه توګه يې وکاروو .
- سوله ييزه پو هنه هغه ذهنيتونه ، کړنې او ارزښتونه چې سوله پياوړې کوي له هغو ذهنيتونو او ارزښتونو څخه چې د شخړو ، زور زياتيو او جګړو تمايلات هڅوي ، په تو پير او پېژندنه کې مرسته کوي .
- په بحراني ځايونوکې سوله ييزې زده کړې د دوښمنو ډلو ذهنيتونه د يو بل په وړاندې ددې جوګه ګرځوي ترڅو د يو بل موجوديت ومني او د يوبل نظرياتو ته غوږشي .

تجربو ښوولې ده چې پرسوله پوهې ډلګۍ له هغو اشخاصو او ډلو څخه ډېرتوپيرلري چې د سولې له زده کړو څخه بې برخې وي . د سولې کولو پرخوا تمايل او د سولې لرليد د ارزښتناکې سولې په جوړولوکې ستر رول لري .

- سوله ييزه ښوونه او روزنه په ټولنيز چاپيريال کې د شخړو او تاو تريخوالي د نښو نښانو په پېژندولو ، د شخړو په مديريت ، حل ، بد لون ، د خير ښېګڼې ، يو والي او د جګړو له تهديد څخه د خوندي دنياګۍ په جوړولوکې مرسته کوي .
- د سولې له زده کړو څخه زموږ موخه د ژوند هغه تياره اړخونه رڼا کول دي چې په دوامداره توګه هغه په قصدي يا غير قصدي ډول له پامه غورځول شوي وي . زموږ د ژوند دغه ياد اړخونه د انساني ژوند وقار اوکرامت ته درناوی ، انساني اړتياوو ته پاملرنه ، د ژوند ساتنه او ملاتړ، د يو بل مرستې ته را دانګل ، د کينې ، نفرت ، او انتقام پرځای غمرازي ، ترحم او ښېنې ته مخه کول دي .

د سوله ييزې ښوونې او روزنې په پايله کې به د ټولنې په وګړوکې يو بل ته درناوی ، د زړه خواله (همد لي) د يو بل پېژندنه ، د شخړو مديريت ، حل لارې ، بد لون ، او سوله ساتنه پياوړې شي او په ورځنې ژوند او ټولنيزو اړيکوکې به د عدالت او انصاف خونديتوب پراختيا ومومي . د سولې ښوونه او روزنه به له ماشومانو

، ځوانانو ، میندو ، پلرونو اوحکومتي چارواکو سره مرسته وکړي چې د سوله ییزو ذهنیتونو او اړمنو خلکو سره د سوله ییزکلتور په پراختیا کې مرسته وکړي .

زموږ په ټولنه کې د سوله ئیز کار اغېزمنتیا

زموږ په ټولنه کې له پخوا را هیسې د سولې خوندي کېدو، روغې جوړې ، د شخړو د حل او بدلون رسمي او غیررسمي اداري ، نهادونه ، د الله تعالی (ج) ارشا د ا ت اود رسول الله (ص) نبوي لاربښوونې ، افغاني روا دودونه ، ټولنیزې ډلې اوثالث بالخیر وګړي موجود دي چې د وګړو او ډلوترمینځ د شخړو په حل او سوله ییزه روغه جوړه کې کارکوي .

که موږ دنوموړو جوړښتونو اغېزمنتیا او بشپړې سولې وضعیت ته په تېرو نږدې څولسیزوکې یوځغلنده نظر وکړو ، وبه ګورو چې زموږټولنیزې شخړې او اختلافات څه ډول تاوتریخوالي اوجګړوته ور ننوتل ، اوڅرنګه له کنټرول او اداري څخه ووتل ؟ نه یوازې په کورد ننه ، بلکې سیمې اونړۍ ته هم ور وغځېدلې ، پراختیا یې وموندله او سرایت یې وکړ .

زموږ په سوله غوښتونکي ګران هېوادافغانستان کې ډېرو جګړه مارو د پردیو تېل شووشخړو اوجګړووصحنو(ډګرونو) ته را ودانګل . د تاو تریخوالي ، جګړو او ناتار ډګرونه یې تر ډېره پورې تاوده وساتل . ډېرې میندې یې بورې اوپلرونه یې دغم او ویر په تغرکښېنول . څکه دوی ته پردی غم نیم اختر دئ . تاسې پوهېږئ چې دا سې ولې وشول ؟ دا اختلافات او شخړې له کوم ځایه را پیل ، او بیا په دومره لویه کشاله څنګه بدلې شوې چې ټوله سیمه او نړۍ یې سره و جړقوله ؟

زموږ ؤلس او واکمنو په شخړوکې د ښکېلو خواووپه وړاندې ولې د یادو تو لنیزو اختلافاتو او شخړو په پیل کې مناسب او وړځواب ونه وایه ؟ آیا دوی د نوموړو اختلافاتو او شخړو په پیل کې له شخړو سره د نا مناسبو کړنوله عواقبو څخه خبرنه وو ، په حل باندې یې نه پوهېدل ، وېرې او ډارېسې اخیستي وو اوکه په دوامداره شخړوکې یې خپلې ګټې لیدلې ، څه وجه وه ؟

په جګړوکې ښکېلو مخالفوخواووڅه ډول ددې اختلافاتو مدیریت کاوه ؟ آیا دغه جګړه ئیز مدیریت دوی خپله رهبري کاوه ، اویا یې د جګړو ریموټ د بل چا په لاس کې ؤ ؟ افغانانو پخوا څه ډول د ځان په وړاندې دتاوتریخوالي اوجګړه ئیزناورین دپای ته رسېدوحل لارې موندلې ، څکه دا خود جرګوا و مرکو وطن دئ ، نواوس یې له کوموو وسایلو ، روښېنونو ، مفاهمو ، مذاکراتو ، اویا په عکس له زور زیاتي اوچورلټ نابودولوکارواخیست اویا په افغانستان کې دتاوتریخوالي اوجنګي موازنې ساتلوله تاکتیکه په کې کاراخلي اویا داچې بهرني ځواکونه اوسیمه ئیزې اونړیوالې کړۍدخپلوستراتیژیکومحسوسوموخوتر لاسه کولواوخپل دائمي حضورپیداکولوله پاره په مختلفونومونوسره دمختلفوجنګي زونونواوبېزونوله لارې دمختلفوپروژوپه تطبیقولوکې له افغانستان څخه د خبز د تختې په څېرکاراخیستل کېږي ؟ په دې معنا چې ترشایې څه لوبه روانه ده چې پر مټ یې افغانان په خپلوکې یود بل په وړاندې

په بدیواو وژلوسره اخته ساتلي اوله اصلي دښمن سره بیا د افغانستان د برخلیک ټاکلو په اړه پټې ناروا پریکړې کوي ؟

ددې ټولو پوښتنود ځواب په ژورتحلیل او پایله کې دا نتیجه ترلاسه کولای شو چې د تاریخي حکم له مخې له شخړو او جګړو سره مناسب چلند او معامله نه ده شوې . په ډېره سطحي اوسمبولیکه توګه یوازې د اقتدار اوصلاحیتونو او یا هم د شخصي امتیازاتو یا د واک د وېش پرسر د سولې پرضد معاملې شوې دي . د شخړو روېښ ، ټولنیزعدالت اوانصاف ته چې د سولې اصلاحي بنسټ جوړوي کومه خاصه اوژوره پاملرنه نه ده شوې . ډېرداسې فرصتونه وو چې په ټولنه کې له هغو څخه د پخوا را هیسې زموږ سترګې پټې او غفلت په کې شوی دئ . د هغو له جملې څخه د ریښتیني سوله ئیزاصلاحي بنسټ پر مټ دسولې ساتنه ، د شخړو سوله ییزحل ، د مهارتونو پیاوړتیا ، له تاو تریخوالي او جګړو څخه د مخنیوي له پاره په ټولنیز او حکومتي سیستم کې د مناسبو اصلاحاتي بدلونونو را مینځته کول د یادولو وړ دي .

سره له دې چې پخواني روا او معروف دودیز مېتودونه په خپل ځای کې ارزښت لري ، خو په اوسنیو ډېرو حالاتوکې د ننني شخړو وضعیت ته په کتو سره د ځواب وېيلوجوګه نه دي . له همدې کبله دا مهال ځینو مهمو جوړښتونو او مهارتونو ته پراختیا او وده ورکول اړین دي .

ددې له پاره چې په اوس او راتلونکې کې له اختلافاتو او شخړو سره مناسب عمل ترسره شي ، باید زموږ په افغاني ټولنه کې ریښتینی ټولنیز ثبات (ټیکاو) اوسوله دواړه تأمین او خوندي شي . ځکه د سولې له پاره کارکول او سوله ییزه زده کړه ، او په مناسبه توګه د هغې کارول ډېر مهم او بنسټیز رول لري .

د سولې د مسلکي پوهې ترلاسه کول د سولې د ښوونې او روزنې او سوله ییزو ټرېننګونو له لارې تر سره کېدای شي . موږ ټول په دې پوهېږو چې د هر مثبت بدلون له پاره اړونده زده کړې ته اړتیا شته ، که هغه د دیني ، طبي ، انجینیري ، کرکیلي ، کلتوري ، .... او نور وي یا بل څه ، خو ، د زده کړې عملیه د هرې سطحې د بدلون له پاره اړینه ده . خلک د اړونده دندو (وظایفو) ((ځانګړیو ، ټولنیزو ، بنسټیزو او...)) ، د خپلو وړتیاوو ((ظرفیتونو)) لوړولو له پاره د ښوونې او روزنې مختلفو ځایونو او ادارو ته ورځي ترڅو د وړتیا وړ زده کړې په کې ترلاسه کړي .

تعلیم د ټولنې وګړي په خپله ټولنه ، سیمه او نړۍ کې د فعال او اغېزمن ژوندکولو له پاره آماده کوي . ځکه تعلیم داسې مفاهیم ، سلوک او ارزښتونه انتقالوي چې هم د یوې ټولنې د مثبت شخصیت ، کلتور او هو یت ساتنه وکړي او هم د هغو د ودې او لا پراختیا له پاره هڅه کوي . د ټول تعلیم موخه (هدف) همدادئ چې د نړۍ غېړې ته داسې انسانان وړاندې کړي ترڅو د نړیوال انساني تعمیر په عمران او آبادۍ کې په اغېزمنه توګه فعاله او مثبته ونډه واخلي . تاسې پوهېږئ چې پورتني یاد شوي هدف ته در سېدو له پاره ډېره مناسبه طریقه د سولې تعلیمات دي . د سولې زده کړې د نورو پوهنو په څوا کې او یا په ځانګړي ډول زموږ د ژوند د سوله ییز تګ لوري په ټاکلوکې ډېر اغېزمن رول لوبولی شي .

سوله ییزې زده کړې د انساني ژوند په هغو اړخونو (ابعادو) باندې ډېر ټینګارکوي چې د انسانیت او انساني ارزښتونو ژوند په هغو پورې تړلی دئ .

د ببلګي په توګه :

سوله ييزې زده کړې انساني کرا مت ته درناوی لري ، انساني اړتياوې څاري ، د شخړو سوله ييز حل لارې لټوي ، د تاو تريخوالي او جګړو مخنيوی کوي ، متقابلو همکاريو ته پراختياورکوي ، له يو بل سره په سوله ييزه توګه ژوند کوي او چاپېريال ساتنې ته ډېره پاملرنه کوي . سر بېره پر دې د انسانانو د فزيکي ، ذهني ، علمي او روحاني ودې او پراختيا په لارکې هم په بشپړه توګه هڅه کوي . سوله ييزه ښوونه او روزنه د خپلې ټولنې په وګړو او ټولې نړۍ کې د سوله ساتې جوړښت ، ژمنتيا روح (سا) ور پوکوي . خو دابايد په ياد ولرو چې سوله ييزې زده کړې د دايْمي سولې د بقأ له پاره په پسته او نرمه منطقي له حکمته ډکه ژبه ، په خورا تر ټولو ښه طريقه ، او پوره درناوي او وقار سره د شخړې ښکېلو خواوو ته ور انتقال شي .

څکه شخړو ځپلې خواوې ټولې ناروغي دي . ناروغان مسلکي طبي تشخيص ، درملي ، عيادت ، آرامي فضأ او سوله ئيزآرام ته اړتيا لري . ترڅو د خبرو اورېدلو او منطقي او پر ځای خبروکولو وړتيا او زغم ور سره پيدا شي . که داسي نه وي ، نوبيا خوسوله تربمونو اورېدو لاندې ناشوني ده . څکه هغه متل دئ چې وايي : په جګړه کې آس ته دانه نه ورکول کيږي او نه هم په جګړه کې چا حلوا وېشلې ده .

سوله ئيزه ژمنه

دا خوځرګنده خبره ده چې زموږ د ټولنيز ژوند اوچاپېريال سلامتي او روغتيا له سولې سره مستقيمي اړيکي لري . د انساني ژوند اوسنی وضعيت او د راتلونکو نسلونوله پاره د سوله ئيز ژوند دشرايطو برابرول د ټولو انسانانو مسؤوليت او دنده ده ترڅوهغوی هم د سولې اوچاپېريال خوندي ساتلو له پاره ژمن او د رغنده کارکولو پخه اراده او هوډ له ځانه سره ولري .
سوله داسي شی نه ده چې له بل ځای څخه يې را وارده او يا يې په بيه واخلو . همدا رنګه تر هغو پورې سوله نه شي کېدای چې په جبراو اکراه (زر، زور او تزوير) سره پروګړو او ؤلسونو باندې د خود غرضه کورنيو ، سيمه ييزو او بهرنيو عناصرو اوکړيو له خوا د بندو دروازو ترشا د نا مقدسو سياسي زدو بندونو ، معاملو او ايتلافونو په شکل د ملي ارادې خلاف زموږ پر ؤلس باندې فرمايشي او مصنوعي سوله هم لکه پردی جګړه تحميل (ور وتپل) شي .

ځرنګه چې سوله ييزه عمليه منظمو او پرله پسي سوله ييزو رغنده هڅوته وايي ، او دا هڅې د مثبتو ذهنيتونو ، کړنو او د ټولنيزو عادلانه جوړښتونو له تعميري لارو چارو څخه را مينځته کيږي . څکه خو سوله ئيز مثبت ذهنيتونه ، کړنې او جوړښتونه د سوله ئيز ژوندانه بنسټ جوړوي .

د سوله ئيز جوړښت کچه په ټولنيزو اړيکو کې د ريښتينولۍ ، عدالت ، مينې ، پېرزوينې او همغږۍ د ودې اوپراختيايي کچې په کيفيت پورې اړه لري . څکه د سوله ييزجوړښت پراختيا له يوې خوا د اړيکو په ترسيم ، ترميم او اصلاح کې مرسته کوي او له بلې خوا د ځانګړي او ټولنيز تاو تريخوالي سرچينې او ريښې لومړی اصلاح کوي اوکه د اصلاح وړ نه وي ، نو بيا يې د اړتيا پر وخت دسولې د تخنيکي لارو چارو پرمټ له مينځه وړي .

د سولې له پاره دوامداره کارکول د سوله ییز ژوندانه پوهې او مهارتونوته د پراختیا ترڅنګ پرله پسې ژمنتیا او عملي کړنلارو(ستراتیژیو) او سالم مدیریت ته اړتیا لري . د سوله ییزجوړښت د پوهنیزو پراختیاوو مهارتونه په ټولنه کې د زور زیاتي او تاو تریخوالي د ربښو په پېژندلو ، اصلاح او له مینځه وړوکې تاکونکی رول لري .

هرڅومره چې په یوه ټولنه کې د سوله ییزجوړښت پوهنه او ارزونه د پراختیا او ودې په حال کې وي ، په همغه کچه به ټولنه وکړای شي چې خپلې شخړې په سوله ییزه توګه سره حل او فصل کړي .

په جګړې ځپلوټولنوکې د سولې عملیه داسې پراخو هلوځلوته اړتیا لري چې د سولې له پاره په ټولنیز تعهد سره بنأ وي . ټولنیز تعهد نوموړو ټولنو ته دا وس او ځواک ور په برخه کوي ترڅو په دوامداره توګه د سولې هڅې پرله پسې جاري وساتلی شي .

د سولې له پاره په پراخه کچه او پرله پسې هلو ځلو سره د ټولنیزې ژمنتیا ماشین هغه وخت په خوځښت را ځي چې د سولې موضوع په کې د ټولنیز بحث د سر ټکی وي . چې بیا په ټولنه کې د مختلفو سطحو خلک پر سوله باندې دیوې مهمې حیاتي موضوع په توګه بحث پرې وکړي او هغه مطرح کړي . سوله او د سولې حقیقت اوابعاد یې سره وپېژني . سرچینې او منابع لکه (عادلانه سیستمونه ، مثبت تصورات ، ذهنیتونه او صالح عملونه) یې په نښه کړي . د سولې له مینځه وړونکي لکه (منفي تصورات ، ناروا رواجونه ، تخریبي او مفسد اعمال او غیر عادلانه سیستمونه) ټول باید اداره ، کنټرول او اصلاح کړي .

که موږ پر دې باوري شو چې په یوه ټولنه کې ټول خلک باید د امنیت او عدالت څخه برخمن وي اوپر دې یوه شو چې امنیت او عدالت په سوله ییز چاپېریال کې ممکن دئ ، نو اړینه ده چې د یوې تو لنې ټول وګړي د سولې په خوندي ساتلواوجوړجاړي کې په بشپړه ژمنتیا او همغږی سره په کارکولو باندې پیل وکړي او د سوله ییزکلتور په را مینځته کولو ، وده او پراختیا کې پراخه برخه واخلي .

سوله د هرچا مکلفیت دئ:

موږ هر یو د ژوند له ډېرو ساده ، عادي او طبیعي مسا ئِلو څخه نیولې بیا د ټولنیز ژوند تر ډېرو پیچلو مسئلو پورې د ډېرو طبیعي او ټولنیزو قوانینو رعایت ته اړتیا لرو او د قوانینو دغه ډول رعایت یوازې دهغو سوله ماروکارنه دئ چې په حرفوي،دودیزوه او(ان جي او)ئي توګه ، د سولې کارونه پرمخ وړي ، بلکې ددغه مکلفیت بارد هغوټولوکسانوپراوړوباندې پروت دئ چې څومره یې د ټولنیزې سولې او خیر ښېګڼې په کارکې په لاس او ژبې سره وس رسېږي . ځکه سوله د انسانو د راتلونکې له پاره په اصل کې د هر اړخیزه انارشي ، فساد ، فتنو او مرګ ژوبلو د مخنیوي ، اود سعادت او ښې راتلونکې لامل کېږي .

د بېلګې په توګه :

له تنفس ، خوراک او پوښاک څخه نیولې بیا د سختو او مزمنو ناروغیوترعلاج پورې ، په ښوونځیکې له داخېلېدو څخه نیولې ترلوړو زده کړو بشپړولوپورې ، د کورنې جوړښت څخه نیولې د اولادونو تر روزنې پورې ، په کلي اوولس کې له ژوندکولوڅخه نیولې تر نړیوال ژوندانه پورې .... اونور.

په دغوټولو جوړښتونواو اړیکوکې تاسې د ژوند د تأمین او خوندیتوب له پاره د یو شمېر منلو اصولو او قواعدو رعایت کوئ .

اوس که دا پو ښتنه مطرح کړو چې په دغو ټولو حالاتو کې تاسې له سولې سره څه ډول اړیکې لرئ او سوله څنګه تمرین کوئ ؟

دغه پوښتنه به تاسو لږ څه و هڅوي ترڅو په اړه یې ژور فکر وکړئ او هغه دا چې د تنفس پر وخت له هوا سره اړیکې ، د هوا خصوصیات (پاکه او نا پاکه ، توده او سړه ....) ستاسې د تنفسي غړو خصوصیات (د تنفسي ناروغیو اغېزې .... ، سږو ته د هوا دداخلېدو او خارجېدو میخانیکیت ، د مرستندویه غړیو او جوړښتونو (حجاب حاجز ، د سیني عضلات ، او د پوښتیو د هډوکو جوړښت ، په ماغزوکې د تنفس مرکز او د وینې له سیستم سره اړکې ...) که په ژوره توګه مطالعه کړو او د هغوی تر مینځ اړیکې او همغږی په دقیقه توګه وګورو ، و به وینوچې په ډېرمنظم ډول له یو بل سره د یوه فعال او اتوماتیک ماشین د پرزو په څېرکارکوي .چې زموږ خپله اراده هم په ویش حالت په دې کارکې شامله ده .

د بېلګې په توګه :

موږ هڅه کوو چې له ککړې هوا څخه د پاکې هوا خوا ته حرکت وکړو ، ترڅو پاکه هوا تنفس کړو . له پاکې هوا څخه موږ اطمینان او سکون تر لاسه کوو . د تنفس دوامداره تمرین او د قوانینو رعایت د تاسو په ژوند کې هم آسانتیاوې را مینځته کوي او د ژوند ساتنه موکوي .

همداسې د سولې تمرین هم درواخله . په دې تمرین کې یو شمېر اصولو او ددې اصولو رعایت ته اړتیا شته . د بېلګې په تو ګه :

د خپل ځان او د نوروحقوقو ته درناوی ، ځانګړیو او ټولنیزو اړتیاوو ته پاملرنه ، د خپلوکړووړو مسؤولیت منلو ته غاړه ایښودل ، ریښتینولي ، د زړه خواله ، دیوبل خبرو اوریدو ته غوږنیول ، ریښتیني تفاهم ، پریو بل باندې پېرزوینه اوله یو بل سره مرسته کول د اخلاقي ارزښتونو په پام کې نیولو سره به تاسو هم له خپل ځان او نورو سره سوله تمرین کړئ . د سولې دغه ډول تمرین به له تاسو سره د ژوند په ټولو اړوندو برخوکې مرسته وکړي ، ترڅو په اطمینان او ډاډ سره یو د بل ترڅنګ په سوله کې ژوند سره وکړئ .

د بېلګې په توګه :

په تاسې کې به دا باور پیاوړی شي چې :

په ځانګړې توګه ښه ذهنیت او د ښو افکارو روان بهیر د ښوکړنو (اعمالو) د تر سره کېدو قدرت را مینځته او زموږ شخصي ژوند ته سوله او اطمینان را په برخه کوي . دغه سوله او اطمینان به زموږ د شاوخوا په چاپېریال ،

اړیکو او د نړۍ په بد لون کې هم خورا اغېزمن رول ولوبوي . سولې ته د رسېدو او د سولې د تمرین له پاره د سوله ییزو ذهنیتونو ، افکارو اوکړنو تمرین هم ډېر اړین دئ .

د سولې د تمرین تر شا موږ لاندې دلایل په ګوته کولای شو چې:

موږباید لومړی سوله زده کړو او هغه د خپل ځان ، کور ،کلي ، دفتر ، مدرسي ، ښوونځی ، مسجد ، روغتون ، پوهنتون ... او نوروخیریه ټولنو په جوړښتونو او اړیکوکي تمرین او څوځو ځلي تکرارکړو. بیا به د سولې له پاره داسي فضأ پرې را مینځته شي چې له خپل ځان ، نورو اوچاپېریال سره ګټورې اړیکې پرې جوړې کړو .

سوله د انساني ذهنیتونو اوکړنو یوه فعاله او دوامداره عملیه ده چي د ژوند په جوړښتونو او اړیکوکي خوځنده رول لري . د سولې دا جریان د هر انسان له زړه (احساساتو) ، ماغزو (ذهنیت او ارادې) څخه پیل او په اړیکوکي ځان ښکاره کوي .

د سولې احساسات ، ذهنیتونه او ارادې د انساني ژوند په ټولواړوندو سطحو (کچو) او ډول ډول اړیکوکي ځان را ښکاره کولای شي ، له همدې کبله موږ په مختلفو ټولنیزو جوړښتونواو اړیکوکي سولې ته له مختلفو لارو څخه رسېدلای هم شو . څکه له خپل ځان ، کورنۍ ، دفتر ، مدرسي ، مسجد ، ګاونډي ... او نورو سره د سوله ییزو اړیکو او فضأ د جوړېدو له پاره داسي لارې چارې شته چي پر مټ یي سړی سوله ییز هدف ته پرې رسېدای شي .

پوښتنه :

تاسو په خپل ژوند او خپلو اړیکوکي سوله څه ډول تمرین کوۍ ؟

ځواب یي خپله ومومی .

په انسانانو، په تېره مسلمانانواو په خاص ډول په افغانانوکي معمولاً سوله هغه وخت مطرح کېږي چي تر مینځ یې تاوتریخوالی او جګړې را مینځ ته شي . که څه هم هغه تاو تریخوالي او جګړې کورني او ذاتي اړخونه ولري یا بهرنی او تپل شوې خواوې ، خو بیا یې هم لامل او عامل معلوم وي چي باید مخه یې ونیول شي . د افغانستان جګړه چي پردۍ او بهرنی اړخ لري ، او پر موږ باندې داسي را تپل شوې ده چي د تمثیل له پاره یې کرېکټرونه زموږ خپل افغاني عناصرپه لومړی کربښه کي زموږ په خپله خاوره کي زموږ په وراندې لوبول کېږي ، ولې تر شایي نور سیمه ئیزاو نړیوال کتلېستي حرکات موجود دي چي یوازې د جګړې اور تېزولواو د افغانستان بې ثباته کولو ته لمن په کي وهل کېږي او بس . خوپه داسي حالت کي د خپل هېواد ، خپل هویت ، خپل نظام ، خپلي خپلواکی او خپلو هېواد والو د ساتنې او خونیتوب په خاطر زموږ افغانانو خپله دنده ، خپل مسؤولیت او خپل مکلفیت څه دئ ؟ موږ افغانان باید د خپلي سولې راوستو او ملي یووالي د ساتنې په خاطر څه ډول رول ادا کړو تر څو دغه را باندې تپل شوي ناورین ته پرې د پای ټکی کېږدو ؟

راځئ دسولې په اړه د ملي ثبات ټولنې هغه خپره کړې اعلامیه هم ولولو چي په تاند ویب پاڼه کي یي خپره کړې ده :

((د تل پاتې سولې په اړه افغان شموله هلې ځلې، د روانو جنګونو مخنوی، د افغان وژنې او ورور وژنې خونړې پیل شوې بهیر ته دپای ټکی ایښودل، دمعضلاتودحل په موخه د ټوپک د میل پرځای دخبرو اترو دمیز ترشاه

کښیناستل او بالاخره حکومت او طالبان د سولې او مذاکراتو له لارې سیاسي تفاهم ته رسیدل زمونږ د ټولو هېوادوالو یوازینۍ هیله ده.))

نوموړې ټولنې په خپله خپره کړې مقاله کې زیاته کړې :

((دملي ثبات ټولنه باورلري چې په جنګ کې دښکیلو خواوو ټولې ستونزې د بین الافغاني میکانیزم ، جرګو او مرکو له لارې د حل یوازینۍ لار ده او دغه حل د دواړو لورو په ریښتینو همکاریو او پاکو ارادو پورې تړلی دی او باور لرو چې اوس ددې وخت رارسیدلی او هغه دباور فضاء چې د دواړو لورو ترمنځ رامنځته شوې دستونزو په حل کې مرسته کولی شي.))

یادې ټولنې په خپله اعلامیه کې زیاته کړې ده چې : ((دحکومت او طالبانو ترمنځ د خبرو اترو د پیل شوې لړۍ د دواړو لورو له خوا په هېواد کې دتل پاتې سولې راوستو له پاره اخیستل شوي دخبرو اترو مهم ګامونه موږ او هېوادوالو ته ددې زیری راکوي چې نور نو دجګړو څخه ستړي شوي او ښکیلو خواوو دا درک کړې چې خپل ټول مشکلات دمیز تر شاه دخبرو اترو له لارې حل او فصل کړي.))

په مقاله کې دا هم را غلي چې :

((دملي ثبات ټولنه باورلري چې په هېواد کې د نیابتي جګړو اساسي ربړه کورنۍ او بهرنۍ ستونزه ده او ددغې ستونزې دحل له پاره دکورنیو لوبغاړو په شمول ګاونډي او دسیمې هېوادونه اساسي نقش لري ، نو دسولې په پروسه کې دحکومت او طالبانو ترڅنګ ګاونډي او دسیمې هېوادونو ریښتینو همکاریو ته هم اړتیا ده، حکومت مکلفیت لري چې په هر قیمت وي د هېوادوالو له پاره په کور دننه ډاډمن امنیت، د ژوندکولو شرایط او د سولې فضاء برابره ، ترڅو ټول افغانان دهیڅ تبعیض پرته د ورونو په څیر په خپل هېواد کې دسوکاله ژوند ساه واخلي.))

په پای کې یې ویلي : ((موږ په پای کې یو ځل بیا د حکومت او طالبانو له لوري دسولې پروسې په اړه د اخیستل شوو ګامونو هرکلی کوو او د سولې په راوستو کې دا هڅې کافي نه بولو بلکې ددې ټولو نورو موثرو او اغیزمنو هڅو د دوام غوښتنه کوو.))

خو زه خپله پر سوله باندې د اسلام د اصولو له مخې لږه رڼا اچوم ترڅو لوستونکو ته دا جوته شي چې اسلام د سولې په اړه مسلمانانو ته څه پیغام له ځانه سره لري .

لکه څنګه چې انسان ته خپل ژوند خورا زیات ارزښت لري ، همداسې سوله هم ددغه انساني ژوند د بقأ او تضمین له پاره ډېره ارزښتناکه ده . ځکه په سوله کې سر تارسري خیر او ددنیا او آخرت فلاحت او رستګاري نغښتې ده .د آدم (ع) او حوا (رض) راتګ دنیا ته او ددواړو تر مینځ د عقد (نکاح) تړل هم د انس او الفت منعا لرله ، نه د خشن او تریخ ژوند تېرولو .

دا چې موږ او تاسې ټول هره ورځ له تېرو څه کم څلورو لسیزو را په ایسته د بې ګناه افغانانو(معصومو ماشومانو ، ښځو ، سپین ږیرو او سپین سرو بوډاګانو ، ځوانانو او مظلومو انسانانو) مرګ ژوبلې ، جنازې ، کډې او د هېواد ړنګې کنډوالې په خپلو سترګو وینو او د حال او قال په دواړو ژبو موږ ته د پېښو له تاریخي تصویري قاموس څخه دا سبق راکوي چې پر افغانستان او افغانانو باندې دغه ټولې شوې کړنې له هېڅ ډول انساني ارزښت سره اړخ نه لګوي .

ځکه د افغانستان ، سيمي او نړی ټول انسانان په خپلوکورونو ، کليو ، هېوادو ، سيمو او نړی کي د آرام ژوند کولو حق لري ، او دغه حق خدايتعالی دوی ته ورکړی دئ او هېڅوک حق نه لري چي له خپل خدای ورکړي ژوند څخه يي محروم او بې برخي کړي .

اوس چي په ټول افغانستان کي د پردی جګړي اورونه پرافغانانوباندي بل شوي دي ، خپله پر افغانانو باندي د خپلي ملي او ديني فريضي او د سيمي او نړی پر مسلمانانوباندي ددوی د خپلي ديني وجيبي او پر نورو نړيوالو باندي ددوی د انساني مکلفيت له مخي ددغي جګړې د ختمولو او د افغانستان د ثبات او بيا رغوني دا پور دئ چي په ګډه سره پرته له دي چي د لوی افغانستان جغرافيي ، ملي حاکميت ، قانون او خپلواکی ته صدمه په کي ورسيږي دي جګړي ته نور د پای ټکی کيږدي . له افغانانو سره دي ددوی د زړېرمو په را ايستلو کي په منصفانه توګه پرله پسي مرستي وکړي او افغانان دي په سوله کي د خپل وُلس واک نظام او ړنګ هېواد بيا رغولو ته په ډاډه زړه په قلاره پريږدي .

اسلام دسولې په اړه څه وايي ؟

((سوله داسلام په سپېڅلي دين کي خورا ستر ارزښت لري ، آن تردي چي ددوه کسانو ياډلو يا دوه ملتونو ترمنځ په سوله او روغه جوړه کي داړتيا پروخت درواغ ويل هم روا دي چي په دې هکله رسول الله (ص) فرمايلي دي :
دسولي او روغي جوړي پرمهال داسي درواغ ويلو ته هم اجازه شته چي د روغي جوړي اسباب پري برابرېدای شي ، که څه هم درواغ ويل په شرع کي ناروا عمل دی ، مګر ددي له پاره چي دخلکو ترمنځ دخپل منځي اختلافاتو ، فساد او ويني تويولو مخه پري ونيول شي ، درواغ ويل روا دي او شريعت دي ته درواغ نه دي ويلي ، لکه چي امام بخاري رحمة الله عليه په صحيح البخاري کي حديث شريف روايت کړی دی(صحيح البخاري څلورم ټوک ۲۴۰۳ مخ)

ژباړه: هغه څوک چي درواغجن نه دی خود خپلو درواغو په اساس دخلکو په منيځ کي سوله راولي او په خپلو درواغو سره ددوه کسانو ترمنځ اختلاف ته دپای ټکی ږدي او يا د خير خبره کوي دا کس درواغجن نه دی ، ددي حديث شريف دلا روښتيا په هکله امام خطابي (رح) ددې حديث شريف په برخه کي داسي فرمايلي دي :

دخلکو ترمنيځ سولي ته هڅونه ، اودخلکو ترمنيځ اختلاف له منځــه وړل اويا داختلافاتو مخنيوی کول دي ، ځکه چي رسول الله (ص) دالله (ج) په رسی منګولي لګولي دي ، په داسي حال کي چي دخلکو ترمنځ اختلاف اچول په دين کي درز پيداکوي نوهغه څوک چي دخلکو ترمنځ سوله کوي ، دثواب اوفضيلت هغه مقام ته رسيږي چي ، دنفلي روژې نيوونکي او نفلي عبادت کوونکي او نفلي صدقي کوونکي له درجي څخه ډير پورته دی ، ځکه چي هغوي دځان له پاره لګياوي او سوله کوونکی خو بيا دټولني د خير ښېګڼي له پاره لګياوي کارکوي ، خلکو ته په لاس ، ژبې او قلم سره خيرو رسوي .

همداشان سوله دالله (ج) حکم هم دی ، الله(ج) په قران کريم کي داسي فرمايلي دي : فاتقوالله واصلحوا ذات بينکم واطيعوالله ورسوله ان کنتم مؤ منين(سورة الانفال ـ ۱ .

ژباړه: ای مسلمانانو تاسو له الله (ج) څخه وويريږئ او په خپل منيځ کي سوله وکړئ اود الله (ج) له استازي حضرت محمد(ص) پر پل باندې پل کيږدی (د آنحضرت (ص) سيرت خپل کړی) ، که چېري تاسو مؤ منان وی .

الله (ج) په پورته آيت شريف کې د وېرې شرط ابېنې دئ چې له الله (ج) څخه وويرېږئ او د الله(ج) او دهغه داستازي (پيغمبر (ص) څخه اطاعت او پيروي وکړئ ، په خپل منيځ کې جګړې ، شخړې او اختلافونه مه سره کوئ ، ځکه چې الله(ج)ستاسو تر منيځ هرډول شخړې حرامې ګرځولې دي او په بل ځاې کې د مؤمنانو دصفاتو په ترڅ کې د(رحمآء بينهم)صفت ذکر شوی او داهم ددې بېلګه ده چې مسلمانان بايدخپل منځې اختلافات دخبرو او روغې جوړې له لارې سره حل او فصل کړي ، نه دجګړو او شخړو له لار ې.

پورته ټولو الهي احکامو اونبوي احاديثو ته په کتوسره بايد هڅه وکړو چې په ګران هېوادکې د روانو بدبختيو دله منځه وړلو له پاره هر ممکن اقدام ته لاس کړو، ترڅودجنګ جګړو له دې بدمرغې بلاڅخه په ګنډلې ګړېوان دتل له پاره خلاص شو ، نو پرموږ ټولو لازمه ده چې په ګران هېواد کې د تلپاتې سولې له پاره په يوه خوله کار وکړو او خپلې ټولې شته ستونزې د پورته ذکرشويو قرآني آيتونو اونبوي احاديثو په رڼا کې دخبرو له لارې د (رُحمآءُ بينهم) د الهي فورمول له مخې سره حل کړو .))

سوله اودسولې کليمه اوسنی خبره نه ده ، بلکې دبشريت دپيداينښت سره سمه منځته راغلې ده . سوله يوه عربي کلمه ده چې معنايې(وس، جوړېدنه ، پيوالی، اتفاق ، اودخپلمنځې جنګ جګړو بندول دي) .

په اسلامي شريعت کې هغه سوله چې حرام پکې حرام او حلال پکې حلال ونه ګڼل شي جايزه نه ده ، چې په دې اړه حضرت محمد(ص) فرمايلي دي : ((الصلح جايز بين المسلمين الاصلحاحرم حلالاً او احل حراماً والمسلمون علي شروطهم الاشرطا حرم حلالاً اواحل حراماً)):رواه ابن ماجه والترمذي (سبل السلام ج ٣ص ٨٨)

ژباړه : (دمسلمان او مسلمان ترمنځ سوله رواده ، مګرداسې سوله روا نه ده چې حلال پکې حرام او حرام پکې حلال وګرځول شي .)

د اسلامي شريعت له مخې سوله په شپږ ډوله ده :

- دمسلمان اوکافر ترمنځ
- دښځې اوخاوند تر منځ
- دباغيانو او عادلانوترمنځ
- ددوه مرورو ترمنځ
- دخپل منځې جګړو دټپي شويو او ټپي کوونکو ترمنځ
- ددووکاروباري شريکانوترمينځ

((کتاب فتح الباري شرح صحيح البخاري))

دسولې دغه شپږډلونه الله (ج) په قرانکريم کې بيان کړي دي ، چې ځينې يې په ځانګړي ډول ذکرکړي دي ، داځکه چې دسولې دغه ډولونه ډير مهم او اړين دي او اهميت يې دمتعدي والي په وجه دي ، يعني داختلاف اوجګړې تداوم چې زيانونه يې ټولنې ته رسيږي ، او ټولنه ورڅخه زيانمنه کيږي .

خو ددې په عکس په داسې حال کې چې سوله نه يوازې داچې جګړه مارو خوا وو ته ګټه رسوي ، بلکې ټولنې ته يې هم ګڼ شمير ګټې په کې رسيږي.

دسولې هغه ډولونه چې الله (ج) يې ذکر په قر انکريم کې کړی يوځوېې دبېلګې په ډول ستاسو درنو لوستونکو مخې ته ږدم ، ترڅو دسولې مينه وال په آسانۍ سره دهغې په شرعي ارزښت باندې پوه شي.

په لومړي سرکې دکافر او مسلمان ترمنځ سوله باندې يوڅوکرښې ليکم :

دمسلمان اوکافرترمنځ سوله:

ددې ډول سولې په هکله الله(ج) مسلمانانو ته داسې لارښوونه اوحکم کړی اوفرمايلي يې دي چې : وان جنحواللسلم فاجنح لها وتوکل علي الله انه هوالسميع العليم وان يريدوان يخدعوک فان حسبک الله هوالذي ايدک بنصره و بالمؤمنين (سورة الانفال-۶۱و۶۲)

ژباړه:که چيرې غير مسلم(کفار)سولې او پخلاينې ته ميل ښيي ، نوتاسوهم دهغوی دسولې وړانديز ومنی ، سولې ته ميلان ښکاره کړی او په پاک الله (ج) بروسه (توکل) وکړی ، بېشکه چې الله(ج) په هرڅه ښه پوه او اورېدونکی دئ . اوکه چيرته وغواړي چې تاته دوکه (فريب) درکړي ، ستا له پاره خدايتعالي بس دئ ، هماغه وو چې ته يې په خپله او د مؤ منانو په مرسته ډېر غښتلی(ځواکمن) کړې .

دمسلمان او مسلمان تر منځ سوله:

دا ډول سوله په جګړه کې دښکېلو مسلمانو ډلو ترمينځ دقرانکريم په آيت باندې ثابته شوې ده ، چې دسولې دغه ډول دمسلمانانو دخپل منځي جګړو دبندولو او ختمولوپه اړه دی ، دسولې دا ډول ترنورو ټولو ډولونو ډېر مهم اواړين دی ، ځکه چې خپلمنځي جګړې د افغانانو په څېر دمسلمانانوزور اوبه کوي ، موږ او تاسو په همدغه اوسنۍ نړۍ او اوسني عصرکې په خپلو سترګو وينو چې د يوې ورځې جنګې لګښتونه د يوه هېواد له يوکال عائداتو سره برابر دي او بل دا چې جګړې په اسلامي نړۍ کې مسلمانان له خپل اصلي مسير څخه خطا باسي اوبې ساري دنيوي او معنوي تباه کونکې پايلې لري .

که موږ دې ټکي ته ځير شو چې اسلام خويو مسلمان د بل مسلمان ورور بللی ، او ورور هېڅکله هم د خپل ورور دښمن نه وي ، خو که تر مينځ يې کوم وخت تاوتريخوالی او جګړه پيښه شي ، نو بيا نبي عليه السلام په دې برخه کې اصحاب کرامو (رض) ته خپل داسې پيش ګويي حديث شريف بيان کړی :

ژباړه : وروسته له ما څخه به زما د اصحابو کرامو (رض) تر مينځ خپل منځي جګړه پيښه شي ، او په هغې کې به زما دوه جليل القدراصحاب کرام ووژل شي . حضرت طلحه (رض) چې په دې اصحابو کرامو (رض) کې موجود ؤ ورته ويې يل : يا رسوالله (ص) ! که چيرې زه په داسې معرکه کې راشم ، زه څه بايد وکړم ؟ رسول (ع) ورته په ځواب کې وفرمايل چې : (فهوَ مقتول) په دې معنا چې ته د مقتولينو له جملې څخه و اوسه ، يعنې قا تل کيږه مه ، يعنې لومړی ګوزارپر مسلمان باندې مه کوه (متعرض کيږه مه) . ځکه چې که چيرته په خپل لومړي تعرض سره بل کس مړ يا ژوبل کړې ، نو ته بيا د خدايتعالی د پوښتنې ځواب نه لرې ، او که هغه بل لوري لومړی در باندې تعرض وکړ او بيا تا له خپل ځان څخه ددفاع په خاطر هغه ژوبل او يا مړکړ ، نو دا بيا د خپل ځان ددفاع له پاره ستا

خپل حق دئ . او که ته د بل له خوا ژوبل او يا ووژل شوې ، نو ستا پوښتنه به خدايتعالى ستا له قاتل څخه وکړي . له دي حديث شريف څخه دادرس موږ واخيست چي مسلمان هېڅکله هم پر بل مسلمان باندې پرته له دفاع څخه د لاس پورته کولو او تعرض حق نه لري . ځکه که چېرته لومړی تعرض وکړې ، که ژوندی پاتې شو، قاتل دئ ، او که مړ شو، نو مرګ يې هم خراب دئ . له دې څخه دا نتيجه اخلو چي د مسلمانانو تر مينځ جګړې الله (ج) اوږ د الله پيغمبر (ص) حرامې کړې او پر ځای يې سوله ئيز ژوند ور ته خوښ کړی دئ . موږ هم بايد له هغه څه سره خپل ځان او خپل ژوند په سيرت اوصورت دواړو سره عيارکړو چي هغه د الله (ج) او د الله (ج) د رسول (ص) خوښ وي .

الهي ارشاد په دې اړه فرمايي:

واطيعوالله و رسوله ولاتنازعو فتفشلوا وتذهب ريحکم واصبروا ان الله مع الصابرين (سورة الانفال آيت ۴۶)

ژباړه:تاسودالله(ج)اودهغه دګران پيغمبر حضرت محمد(ص) اطاعت وکړئ اوخپل منځي شخړې اوجګړې ددې له پاره مه سره کوئ چي تاسوبه ډارن شئ ځواک او شته به مو له منځه ولاړشي اوکمزوري به شئ ، تاسو صبر اوزغم وکړئ ، ځکه چي الله (ج) دصبر کونکو مرستندوي دی.

د تلپاتې سولې په اړه د حجرالاسود د اېښودلو پېښه :

داسلام په تاريخ کي دسولې ډيرې بېلګې موجودې دي ، چي يوه يې هم دکعبې په ديوال کي دحجرالاسود داېښودلو پرسرد‌قريشو د (ځلورو) قبېلو ترمنځ اختلاف وو.

د حجرالاسود دا لاندې پېښه د نبي کريم(ص)د سولې را وستو د هڅو او منځګړتوب يوه تر ټولو غوره ښکاره او څرګنده بېلګه ده.

د نبي کريم(ص)په وخت کي قريشو او د مکې اوسيدونکو دکعبې د ودانی په رغونه باندې خبرې سره وکړې ، د کعبې د ترميم د چارو تر بشپړيدو ورروسته دکعبې په ديوال کي دحجر الاسود ډبرې د اېښودولو پر سر دقريشو دځلورو قبېلو تر منځ اختلاف را پيدا شو ، ځکه هرې يوې قبيلې غوښتل چي په خپل لاس په ټاکل شوي ځای کي دحجر الاسود داېښودلو وياړ خپل کړي ، اختلافات ورځ تر بلې سره زياتيدل ، په همدې مهال کي د قريشو مشرانو د ور پيښي ستونزې د حل له پاره يو شرط وړاندې کړ او هغه دا چي که سبا هر څوک مسجدالحرام ته لومړی داخل شو،   همغه به ددې ستونزې حل ته د پای ټکی هم ږدي

خودالله (ج) له خوښې سره سم لومړی کس حضرت محمد(ص)وو چي مسجد الحرام ته داخل شو، نوآنحضرت (ص) د قريشو د ځلوروقبيلوترمينځ د حجرالاسود د آسماني کاڼي پرسردراولاړې شوې ستونزې دحل په خاطريو ځادر وغوړاوه او د حجر الاسود تيږه يې پکې کېښوده ، او دټولو قبېلو مشرانو ته يې د ځادر يوه يوه پيڅکه په لاسونوکې ورکړه او ترې وې‌ي غوښتل چي په ټولوسره دې هغه خپل ځای ته يوسي، چي په دې توګه يې د خلکو تر منځ ستونزه د تل له پاره حل کړه.

له پورته ټولو دلايلو څخه څرګنديږي چي داسلام په مبارک دين کي پرته له الهي امر څخه د مسلمانانو تر مينځ جنګ ، جګړو ، ټېريو او تند لاريتوب ته د خرابو پايلو له امله ځای نه دئ ورکړ شوی .

په دې اړه ګڼ شمېر احادیث هم راغلي دي اومسلمانان يې په هغو کې سولې ته هڅولي دي ، له پورته الهي ارشاداتو او نبوي احاديثو څخه دا درس اخلو چې اسلام دسولې ، ثبات اوامن دين دی.

داچې داسلام سپیڅلی دين دسولې او وروروۍ دين ، او سوله دژوند یوه ډيره مهمه اړتیاده ، خو ددې اړتیا دپوره کېدوله پاره مثبتې هڅې په کار دي ، ترڅو موږ هم دګران هيواد افغانستان دتل پاتې سولې په راوستوکې بریالي شو ، خپلو ځوانانواوکوچنیانو ته ددې زمينه برابره کړو چې دتعليم پر مټ دخپل روښانه راتلونکي په لورد تلپاتې سولې دادمن ګامونه پورته کړي .

په سوله کې خير دۍ

۱ : ــ کله چې د مسلمانانو تر مینځ د سولې دتړون ذات البيني هوکړه وشي ، تړون لاسليک شي ، نور مسلمانان يې بايد ومني او ملاتړوکړي . تر څو د ياد تړون ټول هغه بندونه عملي او د یو پراخ بين الاسلامي او بين الانساني تمام شموله سولې پروسې پيلامه وګرځي .

۲ : ــــ پر مسلمانانو په تېره په دې وروستيو کې پر افغانانو باندې ور تپل شوې جګړه هر څومره ژر کې کېږي ، بايد ودرول شي، ځکه په جګړه کې د هيڅ ستونزې حل نه شته ، بلکې جګړه خپله تر ټولو لويه ستونزه او د هېڅ لورې په ګټه نه ده . نور مسلمانان بايد له ټولو خواوو غواړي چې مذاکره، مصالحه او سوله د ټولو اړخونو د غوښتنې په توګه تاييد کړي.

۳ : ــــ له مسؤولو مراجعو نه دې غوښتنه وکړي چې خپل لومړنی مسووليت چې ولس ته د سولې او امنيت ټينګښت دی، عملي کړي . د سولې هڅې دې ګړندی ، عملي او فعال شکل دې ورکړي، د سولې له پاره دې یوه مخکښه شورا وټاکي ،ترڅو هغه شورا ورته هڅې پوره فعالې او اغيزناکې کړي. همداراز د ملکي تلفاتو د مخنيوي له پاره دې تر نيوکو اوچت عملي ګامونه واخلي .

۴ : ــــ له خپل دولت او نورو ښکېلو خواوو څخه دې غوښتنه وکړي چې په هېواد کې د ننه د وسله والو مخالفينو د یو ادرس له جوړېدو سره مرسته وکړي ، تر څو د سولې مذاکرات ممکن ، آسانه او کورنۍ بڼه خپله کړي .

۵ :ــــ د سولې پروسه بايد د ادغام او تسليمېدو په مفهوم و نه کارول شي، بلکې د پخلاينې او مفاهمې په محتوا کې بايد مطرح شي.

۶ : ــــ د دولت له وسله والو مخالفينو څخه دې هم په کلکه وغواړي چې د سولې د هر معقول حرکت ملاتړ وکړي، ولس ته دې د سولې په اړه ممکنه ډاډ ورکړي، د ښوونځيو، روغتونونو او عامه تأسيساتو د تخريب مخنيوی دې وکړي او که ريښتيا دوی د دغو ورانيو مخالف وي، خپله بېزاري دې ترې اعلان کړي. همداراز د ملکي کارکوونکو، ښوونکو، علماوو او قومي مشرانو د وژنو مخنيوی دې وکړي.

۷ : ـــ له کورنیو سیاسي، دیني او ټولنیزو مشرانو څخه دژي په کلکه وغواړي چې د خپلو نیکونو په څیر دې په اخلاص او صداقت سره بین الکورنیو خبرو اترو ته سره کښېني، د انحصار او بې باورۍ فضاء دې ماته کړي او نړۍ ته دې ثبوت کړي چې هېواد وال يې د خپلو ستونزو د تشخیص او حل دواړو استعداد ونه لري.

۸ : ـــ له نړیوالي ټولني څخه په دې کلکه غوښتنه وکړي چې د سولې له پاره د هېواد والوغوښتنوته مثبت ځواب ووایي. د ړندو بمباریو، د ملکي خلکو د وژنو او دشپې له خوا د کورونو د تلاشۍ په بندولو او د بېګناه بندیانوپه خوشې کولوکې دې مرسته وکړي. د هېواد کلتور، دین او ارزښتونوته دې درناوی وکړي. ابرومنده روغه جوړه دې ترټولو لوړ لومړیتوب وګڼي. د جنګي مجرمینو، انحصارغوښتونکو او دسولې له مخالفینو دې ملاتړ نه کوي او دوی ته دې امتیاز او پېژندګلوي نه ورکوي.

۹ : ـــ له ملګرونړیوالو څخه دې په کلکه وغواړي چې ټولې بنکیلې خواوې دې ته وهڅوي چې په هېواد کې د سولې له پروسې سره مرسته او ملاتړوکړي. د نړیوالو له تورلېست څخه دې د شاملوکسانونومونه وباسي او د خپل سرنوشت په ټاکلوکې دې د ټولوهېواد والو د حق په اعاده کې همکاري وکړي.

۱۰ : ـــ له ګاونډیو هیوادونو څخه دې په کلکه وغواړي چې د خپلو ؤلسونو او هیوادونو د ساتلو او له ګاونډیانو سره د ښه ګاونډیتوب په خاطر دې خپلې ټولې هڅې په هېواد او سیمه کې د سولې راوستوته متمرکزې کړي او په خپلو پالیسیو او پروګرامونو دې له سره داسې کتنه وکړي چې مثبتو بدلونونوته لاره هواره کړي .

۱۱ : ـــله ټول ولس څخه دې هیله وکړي چې په هرځای، هرموقف او هرحالت کې د سولې له مفهوم، پروسې اوعملي کېدوڅخه په پراخه سینه کلک هوډ او پوره متانت خپل ملاتړ وکړي. د سولې له مخالفانو څخه دې هم په ټینګه وغواړي چې د سولې په وړاندې ونه دریږي او په دې ډول له شریفو هېواد والو او ملت سره خپل تړون او اړیکې وساتي.

۱۲ : ـــ د رسنیو په ګډون دې له ټولومدنی بنسټونو څخه وغواړي چې د سولې د فرهنګ د عامولو له پاره کار وکړي ، دا ډول غوښتنوته دې دوام ورکړي او دخپل کور او ولس پر سر د لګېدلي اور په مړه کولوکې دې په هره ممکنه لاره خپله دنده او مسؤولیت اداءکړي .

سوله یْزکلتور

ټولنیز وکړي او د هغوی کلتور (روا دودونه رواجونه) د یوې ټولنې د شخړو ، تاوتریخوالي ، جګړو او سولې د ټول تصویر ، خوځښت او پایلو ښوونه کوي . که د یوې ټو لنې تصویر موږ ته دا را په ګوته کړي چې په نوموړې ټولنه کې د تاو تریخوالي ، زور زیاتي او جګړو عناصر د ودې په حالت کې وي ، نو دغه وضعیت موږ ته دا را ښیي چې په نوموړې ټولنه کې د تاو تریخوالي ، زور زیاتي او جګړوعناصر د اعتبار او امتیاز پیدا کولو په حالت کې دي .

په دغه حالت کې اړینه ده چې د سولې سر چیني او عناصر سره و پېژنو ، او د اعتبار، امتیاز او فعالي پیاوړتیا له پاره يې مناسب ګامونه واخلو . ترڅو دغه اقدامات د سولې سر چینې او عناصر له وچېدو څخه وژغوري . څو د

سولې اصلي سرچينې د ټولنې خلک ، د هغوی باورونه ، اخلاقي او فرهنګي ارزښتونه دي چې بايد درناوی يې وشي .

لکه چې په پورته توګه يادونه وشوه د سولې د کلتور ډېره مهمه سرچينه (منبع) خپله د ټولنې خلک دي . همدغه خلک او د هغوی ذهنيتونه اوکړنې سوله ييزې اړيکې او جوړښتونه را مينځته کوي . سوله ييزې زده کړې د سوله ييزو ذهنيتونو په پراختيا او وده کې مهم رول لري . سوله ييزې زده کړې په دې ټينګار کوي چې په ټولنه کې اوسېدونکي خلک له يو بل سره په سوله ييزه توګه ګډ ژوند سره وکړي . د سوله ييزو زده کړو په پايله کې داسې خلک را وړاندې کېږي چې د سولې ريښتينی استازيتوب به کوي . ځکه هغوی په دې باندې پوهېږي چې څنګه سوله ييزو اړيکو ته پراختيا ورکړي . او څنګه د تاو تريخوالي او جګړو څخه د خلاصون په لارو موندلوکې بشکېل اړخونه له يو بل سره په ګډه سره صا د قا نه کارکولو ته وهڅوي .

سوله ييزو زده کړو د علم ، پوهې اوژمنتيا پر بنست منفي مهارتونه ، ذهنيتونه او عادتونه له شرم ،کرکې او ګواښونو سره مخ کړي . هغه ذهنيتونه ، عادتونه او رواجونه چې خلک تاو تريخوالي او جګړوته هڅوي ، لومړی اصلاح او وروسته يې په سوله ييزو ذهنيتونو ، عادتونو او رواجونو باندې بدلوي . سوله ييزې زده کړې د شخړو او تاو تريخوالي د رېښو را سپړلو او د نويو حل لارو او بد لونونو په پيدا کولوکې مرسته کوي . سوله ييزې زده کړې د يوې سوله ييزې ټولنې د را مينځته کولو له پاره په داسې توګه په هڅه او هاند کې وي ترڅو په نوموړې ټولنه کې تعصب ، زور زياتی او تاو تريخوالی په همغږی(يوه خوله) ، يو والي ، سولې او عدالت سره بد لون ومومي .

ددې له پاره چې د کلتوري ودې په برخه کې پرمختګ وکړو ، لازمه ده چې د سولې د فرهنګي بنسټونو د پياوړتيا له پاره نوې ټولګې ، سر چينې او زېرمې را مينځته او په ټو لنه کې يې تيت او خپرې کړو .

د بېلګې په توګه :

- د شخړې د سوله ييزحل له پاره د نويو داسې مفکورو مينځ ته راوړل چې مقابل لوری په باوري توګه په ريښتينې سوله کې عملي ګام پورته کړي .
- د شخړو د حل له پاره دداسې بد يلونو را مينځته کول چې د ذ يد خلو اړخونو موافقه پرې راشي .
- د موافقو د را مينځته کولو او د هغو د تطبيق له پاره د باور را مينځته کول .
- د نويو سوله ييزو اړيکو جوړول او د اهدافو رڼه (سپيڅلي) تشريح .
- د سولې را وستو له پاره مخکې له مخکې ټولنيزوعام فهمه مصلحينوته ټرېنينګ او روزنه ورکول ، ....او داسې نور.

د سوله ييزکلتورد نويو ټولګو، سرچينواوزېرمو د را مينځته کېدو او په ټولنه کې د هغوله تيتېدو اوخپرېد و سره به د شخړو د حل سوله ييزکلتور هم پراختيا ومومي اوترڅنګ به يې پرمټ د شخړود بد لون له پاره رغنده کلتوري بنسټونه را مينځته شي . د سولې د رغنده کلتوري بنسټونو پياوړتيا به د دوامداره سولې د خونديتوب له پاره شرايط برابرکړي . د سوله ييزو رغنده کلتوري جوړښتونو موجوديت به په ټولنه کې د اختلافاتو او شخړو په وړاندې په سوله ييزه توګه عملي سولې ته لاره هواره کړي . د سوله ييز کلتورپه را تګ سره به په سوله ييزمتن کې ريښتيا ، عدالت ، زړه سوی

، مسؤولیت ، خپله ملامتیا منل ، مرسته کول ، خواخوږي ، صبر ، استقامت ، بښنه ، انساني کرامت ته درناوی ،....
وده او پراختیا راشي .

زموږ په هېواد کې سولې او فرهنګ ته وده او پراختیا ورکول د سولې د اوږدې مودې یو(ستراتیژیک) هدف دئ . دلیل یې دادئ چې د سولې د دوامدار تأمین له پاره باید زموږ د ټولنې د وګړو په زړونوکې د یو لړ ارزښتونو لکه ؛ ایمانداري ، رښتینولي ، تعهد او ژمنتیا ، تحمل ، اعتماد ... او نورله کینې، نفرت ، انتقام (کسات اخیستو) او وېرو څخه د خلاصون احساس ... پیاوړی شي ، په ماغزوکې عقل او پوهه ، د اړوندو مسا ئلو تحلیل او غورچاڼ ، د ستونزو په وړاندې د حل لارو موندلو له پاره له ابتکار، معقولو او منطقي رووښنونوڅخه د تمهید په شکل کاراخیستل ... ترڅو د باوري توافق له پاره استدلال پرې پیاوړی شي ، د افهام او تفهیم له پاره په نرمه اوپسته ژبه او سړه سینه معقولې او اغېزناکې خبرې او په عزت اووقارسره د یوبل خبرو ته غوږ نیول ، خواخوږي ، زړه خواله ، له یو بل سره ملګرتیا ، په ژبه اولاسونو سره پرته له ضرر رسولوڅخه د ګټې رسولو فکري سیستمونه پرې ورغول شي .
سوله ییز فرهنګ د یو لړ انساني او اسلامي ارزښتونو او سالمو سوله ییزو کړنو مجموعه ده چې په انساني اړیکوکې سره را ټولېږي ، وده او پراختیا مومي ، او په پایله کې انسانان له وېرو او ضرر رسولو څخه پرې خلاصون مومي .
سوله ییز فرهنګ د سوله ییزو زده کړو ، ټولنیزې اقتصادي ودې ، د انساني حقونو د درناوي ، انساني برابرېو ، متخصص او صادق مشارکت او برخه اخیستل ، تحمل او ملاتړ ، او د انساني او ټولنیز امنیت د پیاړتیا څخه مینځته راځي .

د سوله ییزاوجګړه ییزکلتورځانګړتیاوې:

سوله ییزکلتور		جګړه ییز کلتور
د انسان وقار او ګټو ته درناوی	+	خپلو ګټو ته درناوی
پرېوهولو ، پوهېدلو ، خبرو او سوله تکیه کول تکیه کول	+	په زر، زور ، تهدید او تزویرباندې
	+	
پرتحمل ، صبر او یووالي ټینګارکول	+	په دښمنیو جوړولو او بېلتون باندې تکیه کول
پربرابریو او همغږی باندې ټینګارکول	+	په بر تری او خود خواهی باندې ټینګار

دوهم فصل

انساني ژوند ـ سوله او شخړې:

انساني ژوند په اصل کې په سوله سره پيل شوی دئ . په انساني څوځات کې د انسان کلمه له (انس او الفت) څخه اخيستل شوې ، چې په هغې کې د بدئ کلمه له سره ځای نه لري . ځکه انسانانو په پيل کې د يوه امت په توګه ګډ ژوند سره کاوه . دوی په عادي ډول د ژوند ټولي ور پيښې ستونزې له يو بل سره په خورا درناوي ، خبروکولو ، يو بل ته غوږ اېښودلو او له يو بل سره په مرسته کولو سره حل کولې . خو دې حالت دوام ونه کړ . څومره چې دوی سره ډېرېدل او پنځېدل ، ددوی په اړيکو کې د عُدول او انحراف له مخې اختلافاتوځان را څرګند او ځالې يې په کې جوړې کړې . ددې اختلافاتو بنسټ د مسايلو او ستونزو په هکله له يو بل سره د انساني تصوراتو د سم او ناسم قرائت تر مينځ تو پيرونه وو . له همدې سببه د انسانانو تر مينځ اختلافات را وټو کېدل او له اختلافاتو سره د تعامل او برخورد په نتيجه کې د ربښتيني سولې راتلو له پاره تر ابوالبشر حضرت آدم (ع) راوروسته هم نور پيغمبران (عليهم السلام) د وخت له اړتيا سره جوخت د نبوت او رسالت پرالهي منصب باندې مبعوث شول .

که موږ او تاسې خپل ژوند ته په حال او تېره ماضي کې په ژوره توګه پاملرنه وکړو ، وبه ګورو چې په کور ، کلي ، ښوونځی ، دفتر، کار روزګار، او اړيکو کې فعال ګډون به موږ او تاسې خامخا د نظرياتو د توپير او اختلافاتو په صورت کې له شخړو او دعواوو سره مخ کړي . په ټولنيزو اړيکوکې د انسانانوتر مينځ د اختلاف ، شخړې او دعوی پيښېدل يوڅرګند حقيقت او د يوې فعالې ټولنې ښکاره خصوصيت دئ . موږ پردې باوري يوچې انساني ژوند په سوله سره پيل شوی او د نظرياتو اختلاف او شخړې هم له انساني ژوند سره ژوري اړيکې لري . له همدې امله موږ د انساني تاريخ په اوږدوکې د سولې، اختلاف ، او له اختلاف سره د انساني تعامل دکړنلاروا و پايلو روښانه انځورونه وينو . انسانانو له دې سره سره چې له شخړو سره يې د ټکر او تصادم په صورت کې ډېر ځلي جګړه ييزې لارې غوره کړې او زياتې ورانۍ يې په بشري پېښليک په سينه کې ثبت کړې دي ، خو بيا هم پر دې توانېدلي چې خپل مينځې نسبي سوله وساتي . اولاهم د شخړو د سوله ييز حل او سوله ساتنې له پاره په کوښښ لګيادي . که چېرې انسانانو خپل مينځې شخړې سره حل کړې نه وای ، هغوی به اوس د ځمکې پرمخ د ژوند کولو خپل قابليت له لاسه ورکړی ؤ .

داچې !

- اختلاف ، منازعه یا شخړه څنګه مینځ ته راځي ؟
- کله چې یوه شخړه پیښه شي ، په انساني ذهنونو ، کړو وړو ، او اړیکو کې کوم بدلونونه رامینځ ته کېږي ؟
- کوم څیزونه د منازعې د زور زیاتي او دوام سبب جوړیږي ؟
- کوم څیزونه په نارمل او سوله ییز حالت کې موجود ، خو د شخړو پر مهال بیا نه تر سترګو کېږي ؟
- کوم عوامل د شخړو د آسانه حل مخنیوی کوي ؟
- کوم څیزونه د شخړو د آسانه حل سبب کېږي ؟
- شخړې څنګه اداره (مدیریت) او په سوله ییزه توګه حل کېدای شي ؟
- د شخړو پر مهال څنګه کېدای شي شخړې مهار، له تاو تریخوالي ، تخریب ، زیانونو او جګړې څخه وساتل شي ؟
- له هغو فرصتونو څخه څنګه ګټه واخیستل شي چې شخړه یې د یوې ټولنې په اختیارکې له لاسه ورکوي ؟
- د ټولنیز سیستم او شخړو تر مینځ د اړیکو څرنګوالی څه ډول دئ ؟
- د منازعې د سوله ییز حل مهارتونه کوم او څنګه کارېدای شي ؟
- سوله څه ته وایي او څنګه یې رغولی او ساتلای شو ؟

پورته پوښتنو ته ځوابونه برابرول د یوې ټولنې د وګړو ، ټولنیزو ډلو او بنسټونو مسؤولیت او اړتیا ده .

که د یوې ټو لنې وګړي ، ډلې او بنسټیز جوړښتونه د نوموړې ټولنې اختلافات او منازعې په سوله ییزه توګه مدیریت او حل کړي . نوموړې ټولنې به هېڅکله د تاو تریخوالي او جګړو ښکار نه شي . جګړې خپله منازعې او اختلافات نه شي حل کولای ، بلکې د خپل بهیر په اوږدوکې به لکه د اوسني تروریزم جګړه داسې نورې ستونزې هم را مینځته کړي چې د هغوی اداره کول او حل به په خپل وار له خپل کنټرول څخه ووځي او نورې سیمه ئیزې او نړیوالې ستونزې به ور سره را وټوکوي او ټولنیز وضعیت به لا پسې خراب او پیچلی کړي .

که په ټولنه کې د شخړو د پیښېدو ، د هغو د څرنګوالي ، مدیریت ، د سوله ییزو حل لارو چارو او مهارتونو د زده کړې او په کارولو اهمیت ته پاملرنه و نه شي ، په نوموړې ټولنه کې به په پرله پسې توګه د ناحل شوو شخړو زور زیاتي او د تاو تریخوالي بهیر ته لاره هواره کړي . ډېرې ساده اوکوچینۍ شخړې به په لویو جګړو سره واوړي او بیا به دا جګړې د اعرابو د جهالت ددورې د اوس او خزرج د قبیلو او یا د توړپوستانو او سورپوستانو په څېر په سوونوکلونه دوام کوي .

جګړې ډېرمصیبتونه، ناخوالي ، زیانونه ، ورانی ، ویجاړی اوتباهی را مینځته کوي . ځکه جګړې د یوې ټولنې پرګنې په خپلوکې سره ویشي . او د وګړو ترمینځ د اعتماد فضأ له مینځه وړي . جګړې زور او پراختیا مومي ، وېرې اوترهې خپروي ، چې له امله یې لکه په ټوله اسلامي نړۍ کې پردیو مداخلو او لاسوهنوته د نورو لا وهنو لارې پرانیزي .

که یوه ټو لنه له دوامداره ناورین سره مخ او په جګړوکې ښکېل شي ، نو له داسې حالاتو څخه وتل او د سوله ییزې ټولنې جوړېدل بیا د چا کار دئ ؟ او دا کار به څرنګه تر سره کېږي ؟

ټو لنيزې شخړې يو ملي ناورين دئ او مخنيوى يې د ريښتيني سولې له لارې ځخه کېداى شي . خو ملي سوله د حکومت ، ملت او مخالفينو يوګډ امانت او ستر مسؤوليت دئ چې بايد دا دين أدا کړي .

په حقيقت کې د سولې کار د هرې ټولنې په ټولو وګړو پورې اړه لري چې د لا ښه نظم له پاره يې د سولې مؤسسو ، ادارو اووګړو پراخه مؤثرو مشورو، بحثونو او منظم پلانيزه کارته اړتيا ده . د سولې مؤسسې ، وګړي اوډلې د پراخه مشورو له لارې کولاى شي چې د مخالفو ډلوتر مينځ د مفاهمې ، مذاکرې او پخلاينې له پاره لارې پرانيزي . د سولې هڅې که له يوې خوا د سولې له پاره پراخ تعهد ، پوهې ، مهارتونو او ځيرکتيا ته اړتيا لري ، نو له بلې خوا د جګړو د ناخوالو ځخه پند او عبرت اخيستو ته هم اړتيا شته . نومورې تعهد ، تجربه او عبرت دوى ته ددې جرأت ورکوي څوپه جګړه کې ښکېلې متقابلې او سيالې خواوې سولې ته سره وهڅوي او له دوى سره د سولې په را وستو کې مرسته وکړي .

يا په بله ژبه :

ريښتيني سوله داسې عناصروته اړتيا لري چې علمي او جسمي دواړه ځواکونه په کې موجود وي . يعنې علمي ځواک د سولې د بشپړ پيژندلو ، او جسمي ځواک د سولې د تطبيق او عملي کېدو له پاره په کې شتون ولري . که علمي ځواک اوکامل مهارتي سيرت اوحکمت ور سره نه وي ، د ښو او بدو تشخيص نه شي کولاى . او که جسمي ځواک (غټ ماغزه) ورسره نه وي ، سالم مديريت اوتطبيق نه شي کولى . يعنې د سولې خلک بايد علماً او جسماً په ټوله معنا روغ کسان وي ، نه ناروغ . په دې اړه يومتل دئ چې وايي : (ترکاڼي د بيزو کارنه دئ) .

يوه ټولنه د وګړو مجموعه ده . اود ټولنې هروګړى د يوه کارله پاره خداى پاک پيدا کړى .خوپه ټولنه کې د هر مثبت کار له پاره مکلف خلک مسؤول دي چې د خپل بصيرت ، درايت ، ټولنيزعلم ، عقل ، حکمت او خودکفا خپلواکي ارادې له مخې د خپلې ټولنې ژورو ته خپل پام ور واړوي او د ټولنې درد ونه او لومړيتوبونه په کې په ښه او وروسته د خپل تعقل او مشورې پربنسټ داسې عادلانه پرېکنده پرېکړه وکړي چې پا يله يې په تل پاتې سوله او وروړګلوى بد له شي .

څرنګه چې د سولې او پخلاينې په کارکې ډېر ثوابونه او لوړ فضيلتونه شته ، نو لازمه ده چې په سوله کې د جانبينو زړونه په لاس راوړل شي . ځکه په دې اړه علامه اقبال څه ښه ويلي :

دل بد ست آر که حج اکبر است + از هزار کعبه يک دل بهتر است

له دې بيت څخه داسې ښکاري چې بني آدم ټول سره يو تن او يو وجود دي ، او وجود د بدن د ټولو غړيويوه نه بېلېدونکې مجموعه ده . که چېرې په دې بدن کې يوه ګوته ضرر ووينې ، ټولوجود ورسره درد کوي . نو ددې د پاره چې ټول وجود دغه درد محسوس نه کړي ، لازمه ده چې په ګډه د بني آدم له دې وجود څخه د ساتنې له پاره دفاع وکړو او پرې نه ږدو چې ټول آدمي ځوځات له ستونزو او نا آراميو سره مخ شي . چې دا کارد انسانانو ترمينځ په يو والي ، خوښيوا و نيکمرغه ټولنيزاو سوله ييز ژوند کې تر سره کېداى شي . ځکه الله تعالی سولې ته خير ويلى او دا يې پر مسلمانانو باندې لازمه کړې چې په خپل مينځ (کور ، کلي ، مدرسه ، مکتب ، دفتر ، ولسوالی ، ولايت ، هېواد ، سيمه او نړۍ) کې د مسلمانانو تر مينځ سوله وکړي او له بديو څخه خلک په لاس او ژبې سره منع کړي . که داسې کومه ډله په مسلمانانو کې نه وي ، نو اسلامي ټو لنه به له ډول ډول بدبختيو سره مخ شي .

د شخړې د سوله ییز حل او سولې را وستو له پاره ثالث بالخیر(مصلحینو) ته دا ضروري ده چې شخړه او سوله ښه سره وپېژني ، ګټې او زیانونه یې په ګوته کړي ، او د شخړو ، سولې ، تاو تریخوالي ، جګړو او روغې جوړې په اړه معلومات او مهارتونه ولري او خپلو مهارتونو ته پراختیا ورکړي .

د شخړې (منازعې) مفهوم

کله چې موږ د شخړو او سولې په اړه په کومه روزنیزه ناسته کې له ګډون کوونکو سره دا لاندې پوښتنه شریکول غواړو ، مجبوریو په کې وواېوچې :

کله تاسي د کومي منازعي یا شخړې نوم اورئ ، ستاسو په ذهن کې کوم ډول تصور رامینځته کیږي ؟ هغوی به خامخا زما ددې پوښتنې په ځواب کې ډول ډول ځوابونه ووایي او تبصرې به ور باندې وکړي . کېدای شي یو به یې داسي ووايي :

کله چې موږ د شخړې یا منازعې نوم اورو ، نو په اتوماتیک ډول زموږ په ذهنونوکې د تاوتریخوالي او جګړو ناولې ځېره سر را پورته کوي او زموږ نه خوښیږي چې د شخړو او منازعو نوم واورو ....

که له دې وروسته بیا موږ همدا موضوع لږځه ژوره وڅېړو، نوعلتونوته به یې په لاندې توګه خپل پام ور واړوو :

تاسي پوهیږئ چې ولې زموږ په ذهن کې د شخړو او منا زعو نوم له تاوتریخوالي اوجګړو سره تړل شوی دئ ؟ دا یو رو ښانه حقیقت او دلیل یې دا دئ چې زموږ په ټولنه کې له ډېری شخړو سره په داسي او یا دېتهورته توګه چلند شوی اوکیږي . همغه شخړې د ناسم چال چلند په وجه بیا په تاو تریخوالي او جګړو بد لې شوې او زموږ د تاریخ زیاته برخه یې د شخړو او جګړو په داستانونو باندې ډکه کړې ده .

خوانسا نې ځوځات یوالهي مخلوق دئ چې ذاتاً د مینې او قهر دوې قوې الله تعالې په کې ځای پرځای کړې دي . مینه یې د (رُ حماءُ بینهُم) په خاطر، او قهر یې د تعقل د فیصلې پر اساس له خپل برحقه حق څخه د د فاع په خاطرد تولو انساني حقوق العبا د و په رعا یتولو او تعمیل سره په کې ځای پرځای کړې دي . خو د قیقاً دغه دواړه قوې د حیوان صفته کارونو د تعمیل له پاره انسان ته نه دي ورکړشوي .

که چېرې دغه دواړه قوې (مینه او قهر) په انسان کې نه وای ، نو یو پر بل به یې ترحم او صله رحمي نه کوله . او که د غضب او شدت قوه خدای تعالی نه وای ورکړې ، نوبیا به یې د زور مندانو څخه نه خپل او نه هم د بل حق غوښتی شوای . ځکه خو اختلاف او شخړه په حقوقي مسایلو کې ذاتاً بده نه ده . ولې بیا هم کله چې زور مندان حق ته غاړه کیږدي نو بیا خو باید سوله ور سره وشي .

له شخړو سره زموږ تعامل اوکړه وړه په خپله شخړه تاو تریخوالي او یا سولې ته هڅوي . په دې خاطر دا په موږ پورې اړه لري چې له اختلاف او شخړې سره څه ډول چال چلند وکړو . له اختلاف او شخړو سره مناسب تعامل هغه وخت شونی دئ چې تعمیل یې پر عدل او قسط باندې ولاړ وي .

- موږ باید شخړه او سوله ښه سره پر تله او و پیژنو او د اختلاف ، شخړو او سولې له حالت سره سم د دیني ، انساني او اخلاقي اصولو رعایت په کې عملي کړو .
- د مناسبو وسائلو (اسبابو) د کاروني مهارتونه تر لاسه کړو .

که موږ شخړه او سوله سره وپیژنو او د شخړو د مدیریت ، حل او سولې جوړوني وسائلو ته پراختیا ورکړو ، بیا به د راتلونکو نسلونو له پاره د سولې ، امن ، داد او له ویرونو څخه د خوندي ژوند لارې په کې روښانه شي .

هغوی به بیا په خپلو کې اختلاف ، شخړه او د عواوې په ژوره توګه تحلیلوي ، په حل لارو او بد لون کې به یې هڅه کوي او له تا و تریخوالي او جګړو څخه به یې ساتي . ځکه چې په بشري ټولنو کې داسي ، او دېته ور ته نورې پېښې بیا پېښېدونکې دي او راتلونکي نسلونه د تمهید په څېر له هغو څخه کار اخلي .

(اختلاف او منازعه)

اختلاف په تصویري او ذهني کچه د ښکېلو خواوو ترمینځ د یوې موضوع په هکله ښکاره یا پټ توپیر ته وایي . پټ اړخ یې لومړی په ذهني ډول محسوسيږي . خوکله چې نوموړی توپیر د مخالفت په ډول را څرګند او په فعاله توګه په خوځښت را شي ، بیا نو هغې حالت ته منازعه ویل کیږي .

منازعه په لغت کې د نزعې ، ایستلو او له یو بل څخه د جلا کېدو په معنا ده . همدا رنګه ؛ ددوو شیانو له ټکر(تصادم) ، سولولو (مبلو) او له هغه څخه د یو درېیم شي مینځته راوړل هم د منازعې په نوم سره یادیږي . په چینایي ژبه کې منازعه د خطر او برابر فرصت په معنا ده . ددې مفهوم داذئ چې که ښکېلې خواوې له منازعې سره په مناسبه توګه چلند وکړي د حل ، پیژندنې او نویو شیانو د را مینځته کېدو او را ښکاره کېدو فرصت له ځانه سره برابروي . که ذیدخلې خواوې له منازعې سره نا مناسب چلند وکړي ، نو متقابل لوري به له خطر سره مخ شي . اختلاف او منازعه په فکري لحاظ له یو بل څخه لیرې ښکاري ، خو په برخورد کې یو بل ته ډېرسره نږدې او د هغوی تر مینځ ډېر نږدې واټن شته . ځکه اختلاف او منازعه دواړه متحرک ، فعال او خوځنده خصوصیت لري .

تعریفونه :

- د دوویا زیاتو ډلو ترمینځ د دوو یا زیاتوموضوعاتوپرسرتوافق نه لرلوته اختلاف وایي .
- اختلاف د دوو خواوو د غوښتنو اوموخو (اهدافو) د نه موافقت اوتقابل څخه عبارت دئ .
- منازعه هغه غبرګون (عکس العمل) دئ چې متقابلې خواوې یې د یوې موضوع پرسرد مخالفت په توګه یو د بل په وړاندې څرګندوي .

په ټولنيزو اړيکو او ژوند کې اختلاف او منازعه د ژوند ډېر مهم واقعيتونه دي چې معمولاً د نويو مفکورو او پېښو د را مينځته کېدو سبب ګرځي . اختلاف ، منازعه او سوله د ژوند طبيعي برخې دي . خو تشدد اووسله وال مخالفت او جګړې بيا انتخابي دي چې تل د زورواکو له خوا پرکمزورو باندې تحميلېږي . خو موږعاقل او مکلف انسانان بياکولای شو چې له تاوتريخوالي ،وسله وال تقابل او جګړو څخه ځانونه ليرې وساتو او يا لږ تر لږه د هغو مخنيوی وکړو . دا اړينه نه ده چې که اختلاف د نه موافقت او منازعه د تاو تريخوالي او جګړو سبب شي ، د د زيان پر ځای به د ګټې او يا د نويو شيانو د را مينځته کېدو سبب شي .

په بله وينا :

که له شخړو سره د تعامل په بهيرکې د شخړو د مخنيوي ، مديريت ، حل اوبدلون مناسبووسائلو ، تګلارو ، انساني ارزښتونو اوګډوباورونو (عقايدو ، وجيبو ، اخلاقو ، مسؤوليتونو ، ځانې کنټرول .... او نورو) ته درناوی وکړو، نه يوازې دا چې پر مټ به يې د تاو تريخوالي اوجګړو مخه ونيول شي ، بلکې زموږ پر مخ به د نويو فرصتونو ، لازياتو پېژند نو ، حل لارو او بد لون د لارو چارو د پراختيا دروازې هم پرانېزي .

اختلاف د اصلاح له پاره :

اسلام د اصلاح له پاره اختلاف رحمت بللی . او د منازعې د سوله بيز حل له پاره يې مسلمانان دې ته هڅولي دي چې په فقهي او ديني مسائلو کې دې مسلمانان د منازعو يا شخړو د حل له پاره د الله تعالی او رسول الله (ص) لاربښوونو ته مراجعه وکړي . ځکه چې که د اسلام د دين په متن اوشرح کې ددوی په وړاندې کوم څه مجهول اود ائمه وو فکر نه ور رسېږي ، کومه ستونزه اوغوټه يې مخې ته وي ، نو د هغې د خلاصون غورچاڼ د امت مسلمه په اجماع او قياس سره هم تر سره کېدای شي . لکه څنګه چې تابعينو ، تبع تابعيناوو مجتهدينو د امت په اجماع او قياس سره شرحې او متن ته په کتو ځينې ګونګ مسا يِّل رو ښانه کړي دي . همداسې شرعي احکام هم له خپلو ځانګړنو سره سره راغلي ولې حکم يې ځکه عام دئ چې د ټول بشريت په وړاندې د تاريخ په هر پړاوکې پر ټولو باندې د تعميل وړ دئ .

د اسلام په مبارک دين کې د ښکېلو خواوو له اختلاف سره د تعامل آداب او د حل معيارونه په پراخه توګه بيا ن شوي ، له هغوڅخه په ګټې اخيستو باندې امرشوی دئ . ددې معيارونواوآدابو هدف د اسلامي پخې ورور ولی ساتنه او همداسې له تاوتريخوالي ، دښمنيواوجګړوڅخه د مسلمانانواوټولو انسانانو ساتنه ده .

همدا رنګه له يووالي څخه د سر غړوني او غفلت پايلي هم په روښانه ډول بيان او له هغو څخه په کلکه توګه د ډډې کولو امر شوی دئ . ځکه چې مسلمانان په اسلام کې يو د بل وروڼه بلل شوي ، اوکه تر مينځ يې کومه لانجه وي ، نو بايد د مصلحينو ډله يې په عدالت او قسط سره تر مينځ روغه جوړه وکړي .

په اسلام کې مسلمانان په خپل مينځ ، له نورو انسانانو سره په اړيکو ، او له اختلاف سره د مجادلې پر وخت په فردي او ټولنيزه توګه په ډېره نېکه او ښه طريقه چې هغې ته د (بالّتي هی احسن) الفاظ استعمال شوي ، مأمور شوي دي .

له همدې کبله مسلمانان مکلف دي چې له اختلاف سره د تعامل مهارتونه او د اخلاقي ارزښتونو زده کړې او رعایت د اسلامي ورور ولی د ساتنې او له نفاق څخه د مخنیوي په موخه عملي کړي .

د بېلګې په توګه :

که موږ خپله د اختلاف او شخړو د تعامل پر وخت د اسلامي ورور ولی او سوله ییزو اړیکو د ساتلو له پاره د حق او عدالت غوښتونکي شو ، یو بل ته غوږ شو ، او په درناوي او ریښتیني توګه د خپل ځان خپلې اړتیاوې ښکاره کړو ، د انساني کرامت درناوی وکړو ، د ضرر رسولو او ضرر قبلولو له مخنیوي سره سره صبر ، حلم ، ایثار ، عفوه ، او سوله ییز ارزښتونه پیاوړي کړو ، له بخیلی او حرص څخه ځانونه وساتو، پریوبل باندې لوړبینه او د یوبل اړتیاوو ته په عملي توګه لاس رسی عملي وکړو ، له نفاق ، کینې ، لوړتیا غوښتنې(پربل باندې د ځان اوچت بللو) ، د نورو د لا تحریکولو او .... څخه ځان وساتو ، نو ښکاره خبره ده چې اختلاف به په سوله ییزه توګه حل او بدلون به مینځته راشي او د شخړو ، تاو تریخوالي او جګړو مخه به پرې ونیول شي .

که چېرې اختلاف په شخړه باندې واوړي نو بیا هم نوموړی اختلاف او شخړه د مدیریت ، حل او بدلون وړده . په دې حالت کې هم یو شمېر لارښوونو ، وړتیاوو او مهارتونوته اړتیا ده چې د هغو مناسب کارونه به د تاو تریخوالي اوجګړو څخه مخنیوی وکړي .

له همدې کبله اړینه ده چې موږ مسلمانان باید له یوې خوا د شخړود مدیریت ، حل او بدلون په لار ښوونو ، وړتیاوو ، زده کړو او په مناسبه توګه د هغوکارولو ته پراختیا ورکړو ، له بلې خوا له ټولنیزو شخړو سره د مناسبو تعاملاتو له پاره اغېزمنو سیستمونو(قوانینو ، لایحو ، پالیسیانو ، قضاء ، محکمې ، اقتصادي ، ټولنیزو او سیاسي جوړښتونو د عامه خدماتو ....) اصلاح او پراختیا ته اړتیا شته .

ترڅو له فساد څخه مخنیوی پرې وشي ، او عامه خدمات په ریښتیني ډول پراختیا ومومي . نوموړي موضوعات هغه مهم او اړین توکي دي چې له هغوڅخه غفلت او سرغړونه به په ټولنه کې تاو تریخوالي او جګړوته لاره هواره ، اوتل به یې جاري وساتي .

د تاریخ په اوږدو او اوسنی نړۍکې دا له ورایه ګورو، هغو ټولنو چې له اختلافاتو او شخړو سره یې په مناسبه او سوله ییزه توګه چلند کړی ، او د تاو تریخوالي او جګړو مخنیوي ته یې پاملرنه کړې ده ، هغوی د سولې او رغنده اړیکو دپراختیا پرخوا روانې دي .

که چېرې د اختلافاتو مخنیوی د سالم مدیریت له مخې صورت ونه مومي ، نو بیا کېدای شي چې همدغه اختلافات په شخړه باندې واوړي . خوکه شخړه هم خپلسریو ته پرېښوول شي ، له هغې نه بیا منازعې سر راټوکوي . چې بلآخره منازعه په تاو تریخوالي او تاو تریخوالی په جګړو باندې بدلېږي ، خو جګړې بیا ورانی ، تباهی او بشري ستر ناورینونه او بې ثباتی له ځانه سره راوړي چې جبیره کول یې لسګونه او پیړی

کلونه وخت او غټې قرباني او بیې غواړي .

په اسلام کې ټول بشري ژوند د اسلام پر بنسټ [الهي احکامو(امر او نهی) ، موعظو ، پند او حکمت] سره پېل شوی . او مسلمانان له یو بل سره په سوله ییزو اړیکوکې د ورور ولی په ژوند کولو باندې مأمور شوي دي . په اسلام کې د ژوند کولو ، یو والي ، ورور ولۍ ، رغونې، ساتنې اوځواکمن ملاتړ له پاره په ډاګه عقیدتي ارزښتونه او عملي مسؤولیتونه اووجیبې ټاکل شوې او له اختلاف سره د چال چلند د روښانه لارو ، دسپلین او د اخلاقي ارزښتونو رعایت (په پام کې نیول) اړین ګڼل شوي دي .

په اسلام کې اختلاف ددیني مسایلو د غور چاڼ له پاره رحمت بلل شوی دئ .

((الله تعالی پر مسلمه امت باندې ددې رحمت او فېرزوینې د دوام په اړه په تابعینو او تبع تابعینو کې داسې نخبه امامان پیدا کړل چې هغوی د الله تعالی دغه خوښ کړي دین ته د مستشرقینو تراستعدادونو لوړخدمتونه ترسره کړي دي . په دې اړه د امام بخاري رحمه الله علیه د هغو دیني کارنامویادونه کوم :

((هغه مهال نوموړي وروسته له (۱۲۰۰۰۰) احادیثو یادولو دری ورځې سر پر سر یوخوب ولیدلو چې د رسول الله (ص) پرقبرباندې ډول ډول حشرات را ټول وي ، او رسوالله (ص) امام بخاري رحمه الله علیه ته وایي چې دا حشرات له ماڅخه لیرې کړه ! امام بخاري رحمه الله علیه خپل دغه مکرر خوب خپل استاد ته ووایه . هغه هم دده د خوب د تعبیرپه اړه همدا مشوره ورکړه چې : له آنحضرت (ص) سره هر ډول خلکو ناسته پاسته کړې ، او تر رحلت وروسته د پیغمبر (ص) په احادیثو کې ډېرې لاسوهنې شوې دي . باید صحیح ترین او مستند ترین با اعتباره احادیث له مشکوکو او بې سنده احادیثو څخه بېل اوغورچاڼ شي . امام بخاري د همدغو احادیثو په غورچاڼ اوکره کولو باندې پیل وکړ او په بخاري شریف کې یې د مستندو احادیثو ټولګه اوغورچاڼ ترې را وایست . ځکه خونن له اصلي متن (قرآن کریم) څخه وروسته پر بخاري شریف ډېر ترکیز او ټینګارکېږي .

پردې پسې بیا پینځه نورد احادیثو معتبرکتابونه د (مسلم ، ترمېذي ، اوبو داؤد ، نسايي او ابن ماجه) په نومونو د وخت علماء وو ترتیب کړل ، لله الحمد چې اوس د مسلمه امت له پاره په دې اړه هېڅ ستونزه ، شک او شبهه نه شته . هرڅه رنه دي .

د یهودو او نصاراوو ټول درواغ اوټولې توطیې خنثی شوې . دوی په قرآن کې د تورات اوانجیل په څېرلاسوهنې نه شي کولی اونه خوله قرآن څخه اوسنی تېلمود او بایبیل جوړولای شي . دوی چې په خپلو ټولو توطیو کې ناکام شي نو بیا یا قرآن کریم سوځوي ، یا یې د بشرد حقوقو ، دیموکراسۍ او د بیان د آزادی په پلمه د آیتونو بې دلیله ، او بې منطقه ړوند تردید کوي . او یا هم د سلمان رُشتي په څېر د آیات شیطاني په نوم کاریکاتورونه را باسي . خو پر دې سره دوی هېڅ هم نه شي کولی ، ځکه د قرآن او احادیثو حرف حرف پر خپل ځای قایم او دایم پاته دئ .))

ځکه د مسلمانانو تر مینځ هم د شخړې په حالت کې دغه د الله تعالی (ج) اوامرو اود رسول الله (ص) لارښوونو ته مراجعه شوې ، او په خپل مینځ کې پرسوله کولو باندې امر ورته شوی دئ . همدغه پیغمبري لار ښوونې او الهي اوامرد شخړو د مدیریت ، سوله ییز حل او بدلون له پاره بنسټیزاصول دي چې په پاملرنه او تعمیل سره به یې د سولې په ساتنه او د جګړو او تاو تریخوالي په مخنیوي کې ډېره مرسته وکړي .

که شخړه تاو تریخوالي او جګړې ته داخله شي او ښکېلې خواوې ونه شي کولای چې خپلې شخړې سره حل او فصل کړي ، نو بیا د نورو مسلمانانو دا وجیبه او دنده ده چې د جګړې وضعیت په خورا دقت او ځیرکتیا سره په سولې سره

واړوي . خو په دې ټولو فعالیتونوکې عدالت او انصاف د سولې د تأمین له پاره تر هر څه اړین بلل شوی . او عدالت او انصاف یوازې په اسلام او د اسلام په اصولي دین کې دئ ، نه په نورو لا دینه پرېکړوکې .

دلته یوه خبره په ډاګه کېږي چې د اختلافاتو او شخړو د سوله ییز حل له پاره په اسلام کې د ډېر تیا وو د پیاوړتیا له پاره په پراخه توګه آسانتیاوې را مینځته شوې دي . همدا علت ؤ چې د لومړي دور مسلمانانو او د پیغمبر (ص) د مبارک ژوند په زمانه کې اختلافات او شخړې هېڅکله هم تاو تریخوالی ، او جګړې د سرو کرښو خواته نه دي رسیدلي .

آن تر دې چې د مکې مشرکینو به هم تر بعثت مخکې ، او له بعثت وروسته پر پیغمبر (ص) باندې خپلې فیصلې کولې او لانجې به یې ور باندې پرې کولې .ځکه هغه ته دوی خپله د امین لقب ورکړی ؤ . همد لته ده چې په سوله کې عدالت یو ستر امانت دئ ، چې باید وساتل شي . ځکه په اسلام کې د خپلمینځي شخړو ، تاو تریخوالي او جګړوبېخپوره ربښې او منابع یې له مینځه په کې ځي . او مسلمانان یې د ورور ولی ، عدالت ، انصاف او اخلاقي ارزښتونو په پام کې نیولو او تعمیل سره مأمورکړي دي .

تمرین:

کله چې د کومې موضوع په هکله ستاسې او کوم بل چا تر مینځ د نظر اختلاف را مینځ ته شي :

الف : څه ډول لومړی په منازعه او بیا په تاو تریخوالي باندې اوړي ؟

ب : تاسو د خپل ځان او مقابل لوري د اختلاف ، منازعې او تاو تریخوالي حالات د خپلواحساساتو او اړیکو د وضعیت بدلېدو په اړه تشریح کړئ ؟

د شخړې (منازعې) خصوصیت :

د ټولو انساني روېښونو او ارزښتونو ضد د افراط او تفریط توپیري چلند د شخړې اصلي لاملونه بلل کېږي . او

شخړه له توپیرونو (تفاوتونو) څخه مینځته را ځي . کله چې د خلکو او ډلو ترمینځ د ارزښتونو ، تصوراتو ، مفکورو ، غوښتنو او اړتیاوو خوځښتونه یو د بل په وړاندې په متقابله توګه سره مخ شي ، په خلکو او ډلو کې احساسات را وپاروي ، چې بیا دا احساسات د شخړو په توګه را ښکاره کېږي . شخړې د متقابلو تعاملاتو د (ناسم چال چلند) په بهیرکې له یوې مرحلې څخه بل پړاوته ور د ننه کېږي او په خپل وار سره د ذیدخلو ډلو تر مینځ د اړیکو د بدلون سبب کېږي .

شخړې په لاندې توګه ځینې خصوصیات لري :

- لکه ځنګه چې هره شخړه(منازعه) د نورو ژوندیو موجوداتو په څېر د پیدا کېدو ، ودې ، ځوانېدو ، زړېدو او فنا کېدو قابلت لري ، همداسي شخړې هم په خپل ذات کې د ژوند یو سعودي او نزولي دوران لري چې د ژوندیو موجوداتو د ژوند له دوران سره ډېر ور ته والی(مشابهت) لري .

د بېلګې په توګه :

منازعه (شخړه) له اختلاف څخه را مینځته کېږي چې د رستم د لیندی په څېر سعودي او نزولي ګرافونه طې کوي ، خوځښت او تحرک پیدا کوي ، وړوکوالی یې په ځوانۍ او لوی والي باندې بدلیږي ، د اکمال او پخېدو پرخوا خپل آخرین معراج ته د ځان رسولو په تکل کې وي ، چې کله خپل هدف ته په کې رسیږي ، اوکله هم په کې ځوانۍ ، هیجاني کېدواوتاوتریخوالي ته داخل ، خوکله هم په کې ځوانیمرګه او پسرلی یې نیمه خوا شي . ولې له معمول سره سم د ځوانۍ او پخېدو تر وروستي پړاو ورسته مخ پرځوړ زړښت مومي ، زړه او ورسته شي او د فناه کېدو پرخوا روانه شي او بیا په خپله له مینځه ځي . خوداکار په هغه صورت کې ممکن وي چې ټولنیزو اخلاقو د پیغمبري سیرت لاره خپله کړې وي اود شخړواو منازعود تولید ، ودې او تکثر له پاره هېڅ ډول محیط مساعد نه وي .

ولې ددې پرخلاف ؛ که چېرې شخړوته په انساني اخلاقي محیط کې د بې پروائیو له امله ځای ورکړ شي ، نو بیاخو له بده مرغه د ځینو شخړو تخمونه د راتلونکو شخړو د پیلېدوعوامل جوړوي چې (ځیني شخړې یې لنډ ، او ځیني نورې یې بیا ډېر اوږد دوران لري .)

ولې دا باید په یاد ولرو چې هره شخړه یوه ، یا څو ستې هم لري :

الف : لومړۍ ستنه یې د فزیکي او رواني ناروغیو له کبله ناسم افهام او تفهیم دئ .

ب : دوهمه ستنه یې د بېسوادۍ ، غریبی ، بې روزګارۍ او پرته له تعقل اوعلمي اساس څخه د بل بابولالو ته غوږ نیول دي .

ج : دریيمه ستنه یې د پردیو خواوغرضي مداخلې او کورنۍ نیمګړتیاوې دي .

د : څلورمه ستنه یې د قانون نشتوالی (انارشي) ده چې هرڅه د ځنګل د قانون پراساس په کې په غیر متعادله او بې انصافه توګه چلیږي .

ز : پینځمه ستنه یې د حق او باطل تر مینځ د عدالت نشتوالی او د حق او حقیقت قرباني کېدل دي .

و : شپږمه ستنه یې دهغه نظام ده چې له بهرڅخه پرې تپل شوی اود چارواکو نصب اوعزل یې له بهره وربانديې تحمیل وي .

س : اوومه ستنه یې خپل اصالت هېرول او پردۍ عنعنې او کاپي ګانې پرځان او خپله ټولنه باندې د څو پیسو په مقابل کې عملي کول دي .

ک : اتمه ستېه يې د خود ارادیت ، قرباني او خپلواکۍ د احساس نشتوالی دئ .

ط : نهمه ستېه يې د لنډ مهال ، منځمهال او اوږد مهال کورنیو او بهرنیو سترا تیژیو او پلانونو نشتوالی دئ .

ی : لسمه ستېه يې د سالم ، صادق او ملي مدیریت او کاري ټیم نشتوالی دئ .

- منازعه (شخړه) هغه وخت مینځته راځي چې د ذیدخلو خواوو اهداف يو د بل په تقابُل کې واقع شي . هغه وخت چې سیالي خواوې د خپلو اهدافو د نه ترلاسه کېدو احساس وکړي اوپردې باندې پوه شي چې غوښتني يې له خطر سره مخ دي . په دې حالت کې يوه يا دواړه خواوې د وېرې او اضطراب (پرېشانی) احساس کوي . وېرې او پرېشانی د دواړو خواوو تر مینځ د بې باوریو سبب جوړېږي .

په انساني ذهنیتونوکې وېرې ، اضطراب (پرېشانی) اوبې اعتمادی د يو بل درک ته صد مه رسوي او په پایله کې د نفرت او کرکې ذهنیت په ټولنه کې تحریک کېږي . د کرکې او نفرت په حالت کې ډېر لږ اختلاف هم په ډېر سرعت او بیړې سره د تاو تریخوالي یا تشدد (ژبني او فزیکي برخورد)خواته هڅول کېږي او په پایله کې د ضرر رسولو اعمال او کړنې را مینځ ته کوي .

- په ټولنیزو شخړو او منازعو کې په زیاته کچه قوت او انرژي پټه وي . همدغه انرژي کېدای

شي چې په تعمیري توګه د مسایلو په حل ، نوښت او پر مختګ کې وکارول شي ، او يا په تخریبي توګه د را پرځولو ، وېشلو ، درځونواچولو ، جګړو او ورانیو سبب شي . د منازعې د توان له انرژی څخه ناوړه ـ يا سمه ګټه پورته کول (استفاده کول) ددواړوخواوو په صادقانه یا منافقانه ذهنیتونواوکړنو (اعمالو) پورې اړه لري . د متقابلو اړخونو ذهنیتونه موږ ته دا را په ګوته کوي چې ذیدخله خواوې له منازعې سره څنګه برخورد او معامله کوي . نوموړې معاملې به د تخریب او يا هم د ترمیم خواته روانېږي .

له منازعې سره تعمیري معامله سالمې پوهې ، کلکې ژمنتیا ، مؤثرو مهارتونو ، محیطي درک (ټولنیز جوړښت ، کلتور ، هویت ...) او نورو ته اړتیا لري .

- منازعه يوه ولاړه او ساکنه پدیده نه ده ، بلکې د سیالوخواوو د ذهنیت اوکړو وړو په پایله کې له مختلفو مرحلو څخه تېرېږي ، چې کله ورو او کله هم چټکه شي او په هره مرحله کې هم له خپل ټو لنیز چاپېریال څخه اغېزمنه کېږي او هم خپله پر ټولنیز چاپېریال باندې اغېزکوي .
- ټولنیزې منازعې (شخړې) په ټولنیز سیستم کې لږ یا ډېرې بې عدالتي ، بې انصافي ، اويا هم په افراطي اوتفریطي شکل نا انډوله بې عدالتي را په ښیي اوټولني غواړي چې نوموړی حالت بد لون ومومي .

په بل عبارت :

ټولنیزې منازعې په ټولنیز سیستم کې د ضعف او ناروغۍ څرګندونه کوي ، چې بدلون ، سمون ، او روغتیا ته اړتیا لري . ځیني ټو لنیزې شخړې یوازې په سیستم کې د مناسبو بدلونونو له لارې ځانته د حل لاره مومي ، له همدې کبله اړینه ده چې د ټولنیزو شخړو رېښې وڅېړو . په ډېرو ځایوکې څېړنو روښانه کړې ده چې د اکثرو ټو لنیزو شخړو

ړېښې په ټولنيز سيستم کې نا انډوله او باطل کړه وړه د نومړړو ټولنو د حياتي او اروايي ناروا اړتياوو او غوښتنو سره تړاو لري .

- هره شخړه حل يا بد لون ته اړتيا لري . په يوه ټولنه کې ناحل شوې شخړې د تشد د او تا و تريخوالي له پاره مرئي او نا مرئي (پټې او ښکاره) زميني برابروي . ځکه تشدد نه يوازې ښکاره زيانونه را مينځته کوي ، بلکې دداخلي ، ذهني او اروايي زخمونو (ټپونو) سبب هم ګرځي .

د شخړې (منازعې) د پېژندنې اهميت :

د شخړو يا منا زعو پېژند نه او له هغو سره مناسب چال چلند خورا زيات اهميت لري . شخړې په تېره ټولنيزې دوامداره شخړې موږ ته ددې ښوونه کوي چې ځينې شيان يا ټو لنيزې اړيکې سمې نه دي . نومړي شيان او اړيکې کېداى شي ناسم قضاوتو نه ، پرېکړې ، بې عدالتي ، د ژوند اړتياوو ته نه لاس رسى ، محروميتونه ، پر واک باندې انحصار ، د مفاهمې او معلوماتو ستونزې .... او نور چې دا ټول سمون او بدلون ته اړتيا لري .

بېلګه يې لکه د انسان په وجود کې د تبې او درد په څېر دئ . درد او تبه موږ ته دا را په ګوته کوي چې زموږ په وجود کې يوڅه ستونزه شته او سم (نارمل) نه دئ . درد او تبه موږ ته دا رابښيي چې موږ بايد هغه درد تشخيص او مناسبه درملنه يې وکړو . په ټولنه کې د شخړو تشخيص اودرملنه د ټو لنې په روغتيا او سلامتى کې مهم رول لري . ځکه د ټولنې د سالم جوړښت ساتنه د ټولنې د هر وګړي دنده ده . دا رېښتيا ده چې د شخړو پر وخت د کټلو او بايللو احساس د غوسې او وېرو هيجانات (غير نارمل حرکات) را پاروي ، په داسې وضعيت کې بايد موږ خپلو هيجاناتو او د مقابل لوري هيجاناتو ته پاملرنه وکړو او هغه سره تنظيم او کنټرول کړو . هيجانات موږ زور زياتې کولو ته هڅوي . په شخړوکې له زور زياتي څخه کار اخيستل شخړې په تاو تريخوالي او جګړو باندې اړوي . او هيجانات د مرګ ژوبلو اړولو وروستى توليدوونکي وسيله ده چې کارترې اخيستل يې مناسبه لاره نه ده . ځکه هرڅوک خپل هيجانات په صبر ، زغم او حوصلې سره هم کنټرولولى شي . کله چې يوڅوک د صبر او زغم باظرفيته پانګه په ځان کې ولري ، نو بيا ولې د هيجاناتو (۱۸۰) ميله خطرناک رفتار ته زړه ښه کوي ؟ په داسې حال کې چې هره لحظه ور ته د مرګ ژوبلو د ناولي برخليک زېګنال (سره اشاره) هم ورکوي .

د شخړوپېژندل اوپرخصوصياتويې خبرتيا له موږ سره په لاندې ټکوکې مرسته کوي :

- د منازعې د حل او بدلون په خاطرپه مديريت کې له منفي خوځښتونو بايد مخنيوى وشي .
- مدير يت د ذيدخلو خواوو پټې ستونزې او نظر يات را بر سېره کوي.
- مديريت ځانګړې او ډله ييزه پېژندنه رابښيي .

- مديريت د خلکو د يووالي او بېلتون هغه کرښې ټاکي چې په تولنه کې د بدلونونو سبب ګرځي .
- مديريت د شخړو پرمختلفو موضوعاتو باندې د نويو زده کړو له پاره رڼا اچوي .
- مديريت د منازعې د قيق تحليل په دواړو خواوو ، اړيکو او ټولنيز سيستم کې د ستونزو د روښانه کولو لارې چارې په پلانيزه ډول په ښنه کوي .

د مديريتي سيستم جوړوني په برخه کې شخړې کولای شي چې تعميري رول ولوبوي او په نوموړي سيستم کې د تعادل او ثبات د را مينځته کېدو سبب شي . خوداسې هم کېدای شي چې په سيستم کې تخريبي رول ولوبوي او د لا زيا ت تشنج (کړکېچ) او تاو تريخوالي سبب شي .

ددې بېلګه لکه چې دمخه هم ګوته ورته ونيول شوه د انساني وجود په سيستمونو(هضمي ، ويني ، اعصابو....) کې د (محرقې ، ملاريا) د ناروغی را مينځته کېدو په شان ده . کله چې په انسان کې ناروغي مينځته راشي ، ټول بدن ور سره نا کراره کېږي ، درد او تکليف احساسوي او سرې درملنې ته اړباسي ، څکه سم تشخيص او درملنه د روغتيا او صحت سبب ګرځي . غلط تشخيص او ناسم اقدام د ناروغی د لا زياتي پيچلتيا (اختلاطاتو) او يا مړينې سبب کېږي . په همدې توګه په يوه ټولنه کې ټولنيزې دوامداره شخړې په ټولنيزو سيستمونو او اړيکو کې د ضعف او ناروغی په معنا دي چې سم تشخيص اودرملنې ته اړتيا لري . ښه تشخيص ښو معالجو(مصلحينو) اود ښواواغېزمنولاروچارو تطبيق او مناسبو بدلونونو ته اړتيا لري .

په ذاتي توګه په منازعه (شخړه) کې بدي نه شته . څکه منازعه هم رغنده اړخ لري او هم تخريبي . منازعه او شخړه هغه مهال په بدی ، خطراو ضرربانډې اوړي چې له منازعې سره په مناسبه توګه چلند ونه شي . منازعه داسې ده لکه اور . اورکولای شي تخريبي سوځوني وکړي او هر څه په ايرو باندې بدل کړي ، خوکه همدغه اور مهارشي ، په سالمه توګه په پخلي ، ذوب اوتودوخه کې هم کار ترې خيستلای شو . يا نور بشري اختراعات او اکتشافات چې که په سمه او رغنده توګه مديريت شي ، د انسان د خير ښېګڼې او پر مختګ له پاره کار ترې اخيستل کېدای شي . اوکه مديريت او واک يې د نا اهله او ناوړه چاړواکو او زور واکو په لاس کې و لوېږي ، هغوی بيا د بشري ضدکارونو او خپلي ګټې له پاره کارترې اخلي . همدا رنګه موږګورو چې د تاريخ په اوږدو کې له اور او نورو بشري اختراعاتو او اکتشافاتو ښځه مناسبه ګټه اخيستل د انساني تمدن او پراختيا سبب شوې ده . له منازعې سره هم مناسب چلند او تعامل د انساني تاريخ د زياتو تحولاتو او پرمختګونواسباب را مينځته کړي دي .

د شخړې پېښېدل اوانګېزې يې

شخړه هغه وخت پېښېږي چې د وګړو يا ډلو اړتياوې ، غوښتنې ، ګټې ، نظريات ، عقيدې ، تصورات ، آنګېزې او موخې په تقابل او ټکرکې سره واقع شي .

د بېلګې په توګه :

داچې په کورکي لوښي څوک پرېولي او څوک پخلي او جارو وکړي ؟ يا د ورونو تر مينځ څمکه څنګه سره ووېشله شي ؟ د کلي اوبه څنګه وېشل کېږي ؟ د کلي د اوبو مير به څوک وي ؟ د کلي او سيمې مشرتوب څه ډول ترسره کېداشي ؟ د يوې اداري مديريت څه ډول پرمخ ځي ؟ پلان او ستراتيژي څنګه عملي کېږي ؟ هېواد د يوه ملي

مدبر محور له لارې څه ډول اداره کېږي ؟ ملت څنګه په يوه ملي محورسره را ټولېداى شي ؟ کورنى او بهرنى سياست يې څه ډول وي ؟ آيا تل د تشدد لاره غوره شي ، او که نه عدم تشدت ته هم ځاى په کې شته ؟ آيا افراط او تفريط ته په کې اړتيا ليدل کېږي که څنګه او يا هم د اعتدال لاره غوره شي ؟ .... دا ټولې پوښتنې د شخړو او اختلافاتو موضوع ګاني دي . همدا رنګه کېداى شي دا د يوې شخړې د را مينځته کېدو انګېزې تاريخي تصورات اوپيښنې ، اوسني جريانات ، پرېکړې او کړنې (چا له چا سره څه وکړل ....) وي .

پورته ياد شوي ټول موضوعات کېداى شي په معقوليت او انصاف سره يو بل ته د درناوي ، غوږ اېښودلو او خبرو له لارې حل شي . د خواشينۍ خبره خو بيا داده چې کله ناکله انسانان له معقوليت اوانصاف نه ليرې کېږي . ډېروخت داسې هم کېږي چې د خپلوغوښتنواواهدافوترلاسه کولو له پاره له زورزياتي څخه کاراخلي او په بد ، رد وېيلو، وهلو، ټکولو ، ورانولو، کډه کولو، بندي کولواو وژلو باندې لاس پورې کوي .

زموږ په هېواد ، سيمه او ټوله انساني نړۍ کې ډېرې بېځايه اوغيرضروري شخړې پېښې شوې دي او پېښې به شي چې آخرپاى يې پرجګړو او دښمنيو پاى ته رسېږي . خو ددښمنيو وروستۍ پايله بيا هم سوله ، سوله ئيز کلتوراو سوله ئيز ژونددۍ . ځکه انسان تل په بديوکې ايسار نه شي پاتې کېداى . او شخړې هم بېل عوامل لري ، چې کېداى شي ددې ډول شخړوعامه عوامل لاندې څيزونه وي :

- بې پر وايي ، غفلت ، ناپوهي ، بېځايه سر زوري (سر ټمبه توب) ، بېځايه ادعأ ګاني ، غير عادي او بې واکه مديريت ، تورونه ، بېځايه بدګماني ، د مفاهمې نشتوالى ، (يو د بل پر نيت نه پوهېدل او د نيتونوناسم تعبير) ، د پرازيت ډوله عناصرو له خوا د متقابلو خواوو تر مينځ چغولى ، له مادي او معنوي حقوقو څخه ناوړه ګټه اخيستل او نور .
- د موضوع د حل له پاره له مناسبو او سوله ييزو لارو او روښښونو څخه نا خبري .
- د غيرت ، عزت ، شهامت او شجاعت د مفاهيمو ناسم تعبير اوکارونه .
- د حرص ، بخل ، ځان منني او له نورو څخه بې پر وايي . د شخړو اصلي رېښو ته نه پاملرنه .
- د پرديو مداخلې .
- يو پر بل باندې ملامتي او ټاپې وهل .
- د ځان غوښتنو په باب سر زوري او له خپلو غوښتنو او ادعأ ګانو څخه نه تېرېدل .
- پر خپلو غلطيو ، تېر وتنواو ناپوهيو باندې سترګې پټول .
- ځانته د ټولو مسائلو حق او صلاحيت ورکول او نورو ته په سپکه سترګه کتل ، محروموول او له صحنې څخه ګوښه کول (ايستل) .
- ......

که موږ چېرې لويو جګړو، په خاصه توګه زموږ په هېواد کې په جګړو کې د ښکېلو ډلو خصوصياتو(ځانګړتياوو) ته ځير شو ، دا به راته جوته شي چې په پورته توګه يادو شويوموضوعاتو په روانو کړکېچنوکشالوکې ډېر مهم رول لوبولى دئ .

په عام ډول په انسانانوکې د منازعې انګیزې له مختلفو عواملو څخه منشاء (سر چینه) اخلي . په دې ځای کې مورږ د لاند نیوبنستیزو اړتیاوو یادونه کوو چې د اکثرو شخړو ریښې له هغو سره تړاو لري او شخړې له همغو څخه سر چینه اخلي .

➢ ژوندنی (حیاتي) فزیولوژیکي اړتیاوې :

دا اړتیاوې د انسانانو د ژوند د بقاء او دوام له پاره اړینې دي لکه : ځای ، هوا ، خواړه ، اوبه ، جنس ، خوب ، هوساینه ....

➢ اروایي (رواني) پسایکولوژیکي اړتیاوې :

دا اړتیاوې رواني او معنوي اړخ لري چې د انسانانو ژوند ته رنګ او حیثیت ور بښي لکه : هویت پیژندنه ، امنیت او آزادي ، د عقیدې او ارزښتونو در لودل ، د تعلقاتو اواړیکو درلودل او پالل ، له روا مینې او درناوي څخه برخمن توب ، عزت النفس ، د ځاني توان اواستعداد د غوړېدو او پر مختګ اړتیا .... او نور .

د نوموړو اړتیاوو په واسطه انسانان په ژوند کې حرکت کوي . او خوځښت ، ژوند او اړیکو دواړو ته مفهوم ، رنګ او خوند ور بښي . که د نوموړو اړتیاوو د پوره کېدو له پاره مناسب سوله ییز ذهنیتونه ، اغېزمن او مناسب جوړښتونه (سیستمونه) او ښې کړنې (رفتار) ونه شي ، شخړه او منازعه به را مینځته شي . که له شخړې سره مناسب چلند و نه شي ، په تاو تریخوالي اوجګړه به بدله شي او جګړه به راز راز زیانونه او ورانی را مینځته کړي . د منازعې د را مینځته کېدو ، د انګېزو پیژندنه او د هغو اړتیاوو ته پاملرنه به د شخړو په مخنیوي ، سوله ساتنه ، او د شخړو په سوله ییز حل کې خورا ډېره مرسته وکړي . له دې کبله اړینه ده چې پورتنیو موضوعاتو ته ژوره پاملرنه وکړو . له نوموړو موضوعاتو څخه غفلت او هغو ته نه پاملرنه ددې سبب کیږي چې ډېر لږ اختلاف په شخړه او جګړه سره واوړي او سوله زیانمنه کړي .

تمرین :

الف : زموږ په ټولنه کې د شخړو (منازعاتو) انګېزې او د هغوتحرک له کومو اړتیاوو څخه سرچینه اخلي ؟

ب: د نوموړو اړتیاوو د پوره کېدو له پاره کوم اقدامات باید تر سره شي ؟

د شخړې (منازعې) ډولونه:

شخړې مختلف ډولونه لري چې په عام ډول شخړې په دریو لاندې ډلوکې سره را ټولېدای شي :

۱ــ د ګټو پر سر منازعه :

دا منازعه هغه مهال واقع کېږي چې انساني (منقولې او غير منقولې) ګټې له ګواښ او خطر سره مخ شي . ددې ډول شخړو (منازعو) حل نسبتاً آسانه دئ ، ځکه چې ددې شخړو موضوعات د اندازې او وېش وړ وي . لکه پيسې ، کور ، ظرف او فرش ، ځمکه ، اوبه ، ځنګل ، څړځايونه ، غر .... او نور .

۲ــ د معنوي ارزښتونو پر سر منازعه :

دغه ډول منازعه هغه وخت واقع کېږي چې انساني ارزښتونه له ګواښ ، خطر او سپکاوي سره مخ شي .

انساني معنوي ارزښتونه له عزت (آبرو) ، هويت او ديني مقدساتو څخه عبارت دي ، ددې ډول منازعو حل د متقابل درناوي ، معذرت غوښتنې او باور د فضا جوړولو له لارې تر لاسه کېدای شي . نه د پولي ارزښتونو له لارې .

۳ــ د موقفونو يا نا اندوله اړيکو پر سر منازعه :

دا منازعه هغه مهال واقع کېږي چې د انسان موقف (واک ، مشري او څوکۍ) له ګواښ يا خطرسره مخ شي . د موقفونو، نا برابرو اړيکو منازعې هغه وخت حل لوري ته لاره موندلای شي چې قوانين ، لايحې ، او پالېسيانې د عدالت او انصاف پر اصولو ودرېږي او بشري حقوقوته ديوې واقعاً منل شوې ملي وثيقې د رعايت کولو له مخې پاملرنه وشي .

د منازعو ټول پورتني ډولونه کېدای شي يو بل ته لاره سره و مومي او يا له يو بل سره مخلوط اوګډ شي .

له شخړو سره د چال چلند روېښونه

په هره شخړه کې دوه ډېرمهم ټکي (موضوع او اړيکي) شاملې دي . که زموږ شخړه له خپلوخپلوانو سره وي ، موږ به د دواړو ټکو (موضوع اواړيکو) په هکله په اندېښنه کې يو. که شخړه له پرديو اړخونوسره وي ، موږ بيا د اړيکو په اړه کومه اندېښنه نه لرو او په پايله کې زموږ کړنې او د کړو وړو سبک توپيرسره لري . همداسې ، چې څومره موضوع موږ او تاسې ته ارزښتناکه برېښي او يا نه برېښي ، له شخړوسره د تعامل په سبک کې منفي يا مثبت رول لري . که موضوع هرڅومره زموږ له حياتي او رواني اړتياوو سره ژور تړاو ولري ، په همغه کچه موضوع ډېره مهمه ګرځي .

سربېره پر دې په انسانانو کې د شخصيت توپيرونه (تېرى کوونکي ، فرمان وړونکي اومطيع ، د خپل ځان اونورو د حقوقو ساتونکي) هم له شخړو سره د تعامل د روښونوپه تشکيل کې مهم رول لوبوي .

په بل عبارت ؛ له موضوع او اړيکو سره د تړاو پربنسټ په شخړه کې ښکېلې خواوې له شخړو سره د تعامل په عمليه کې له يوه سبک څخه کاراخلي ، چې هرسبک په خپل وار د شخړو د دواړو خواوو پرهدفونو او اړيکوباندې ځانګړى اغېز لرلی شي .

اوس موږ له شخړو سره د تعامل پينځه سبکونه د هغو روښونو په بهيرکې د شخړو د ښکېلو خواووکړه وړه او پايلې په لنډه توګه له يوبل سره پرتله کوو :

۱ــ شاته کېدل :

په شخړه کې يوه ، يا دواړه خواوې له شخړې څخه تېرېږي . هغوی ته موضوع او اړيکې ارزښت نه لري ، او مهمه ورته دا برېښي چې له شخړې څخه څه ډول ځان وباسي . په دې سبک کې پرشخړه باندې سترګې پټېږي ، له شخړې څخه اغماض او انکارکېږي ، په دې معنا چې : (نه څه ليدل شوي او نه څه اورېدل شوي) ، د معلوماتو له شريکولو څخه ډډه کېږي او دېته ترجيح ورکول کېږي چې نور هم له نوموړې موضوع څخه ځان ليرې وساتي .

۲ــ رقابت (سيالي) :

د شخړې يوې ــ يا دواړو خواوو ته موضوع ډېر اهميت لري او خپلو اړيکو ته کومه پاملرنه نه کوي . د شخړې په دې سبک کې د وړلو يا بايللو مسئله مينځته را ځي . په دې سبک کې يوه ـ يا دواړه خواوې پر دې ټينګار کوي چې ددوی له غوښتنې سره سم بايد چلند وشي . د بېلګې په توګه وايي : څه چې زه وايم ـ همغسې وکړه . په دې سبک کې له فشار، کنټرول او جګړې څخه کار اخيستل کېږي . دېته تر جبح ورکول کېږي ترڅو چې مقابل لوری کورټ مجبور او ترې تېر شي او يا د هغه غوښتنې ومني . (خو دا بيا له اسلامي شريعت سره په ټکر کې راځي ، ځکه په اسلامي شريعت کې جبر او اکراه نه شته ، اود جبراو اکراه کړنې اوفيصلې ټولې خپله باطلې او مردودې دي) . ځکه په سوله کې ترتعميل مخکې د ځرّو ، عاقلو ، بالغو او پرېتولو شرعي صفاتو متصفو جانبينو رضأيت شرط دئ .

۳ــ تېرېدنه او ګذشت :

په دې سبک کې اړيکو ته زياته پاملرنه کېږي او يوه خوا له موضوع څخه صرف نظرکوي . په دې سبک کې داسې عمل کېږي :

د بېلګې په توګه :

ويل کېږي چې : هر څه چې ته يا تاسې وايی سمه ده منم يې . له اختلاف څخه سترګې پټول ، تسليمېدل ، او د نورو کنټرول او فيصلو ته غاړه اېښودل دي . خو دا سبک هم بايد په خپل رضأيت سره تر سره شي .

۴ــ مرسته او د ستونزو حل :

په دې سبک کې هره خوا هم موضوع او اړيکو ته پاملرنه کوي . دوی غواړي چې هم خپلو موخو ته ورسېږي ، او هم يې اړيکې له خوا بديو او دښمنيو څخه خوندي پاتې شي . په دې سبک کې يواځې د شخړې پرحل او فصل باندې ټينګارکېږي . د معلوماتو پر راټولولو او د شخړې د حل له پاره د بديلونو پر موندلوباندې ډېر ټينګارکېږي .

۵ ــ سازش (جوړ جاړی) :

د سولې له پاره دواړه خواوې يوڅه ترلاسه کوي او يوڅه له لاسه په کې ورکوي . ډېری خلک داسې فکر کوي چې دا يو ښه سبک (روېښ) دي ، خو په بشپړه توګه اړتيا نه په کې پوره کېږي . د بېلګې په توګه : يوه خوا داوايي چې زه

له خپلوګټوځخه په دې شرط یوځه تېرېږم چې تاسو هم دېته ورته همدا سې یوکار وکړی . دواړه خواوې په خپلو غوښتنوکې یوځه کموالی راولې اوګټې او تاوانونه بیا په خپلو کې سره ووېشي .

پورتني ټول سبکونه کېدای شي په ځینو شرایطوکې ډېرګټور او اغېزمن وي ، خو ددې پرخلاف په ځینو نورو شرایطو کې بیا له زیانونوځخه ډک وي . لازمه ده چې دواړه خواوې د شرایطو په پام کې نیولو سره له شخړو سره د معاملې پر وخت پورتني سبکونه په پام کې ونیسي او په مناسبه توګه یې وکاروي .

پوښتنې :

۱ـ تاسو په خپل ورځني ژوند کې له شخړو سره د معاملې پر وخت له نومړو پینځګونو سبکونو له کوم یو سبک ځخه کار اخلی ؟

۲ـ ستاسې په اداره ، کورنی ، کلیوالي ژوند او ټولنه کې له شخړو سره د معاملې کوم سبکونه ډېر بریالي دي ، او ولې ؟

له اختلاف او شخړو سره د نا مناسبو کړنو پایلې

ځه وخت چې د یوې موضوع یا ستونزې پر سر د ښکېلو خواوو تر مینځ اختلاف په مناسب او ښه شکل مدیریت او کنټرول نه شي ، همغه اختلاف بیا د شخړې سبب ګرځي . اوکه له شخړې سره مناسب چال چلند و نه شي ، له شخړې ځخه د وتلو سمې لارې او وخت و نه ټاکل شي ، بیا هم همدغه شخړې په تاو تریخوالي ، جګړو او دښمنیو باندې بدلیږي . چې له کبله یې کېدای شي په ټولنه کې درزونه او بېلتون را مینځته شي .

له دې خبرو دا مطلب اخیستلای شو چې :

د ښکېلوخواوو له اختلاف او شخړو سره مثبت تعامل اوځرنګوالی ډېر مهم رول لري ، ځکه چې د ښکېلو خواوو ذهنیتونه اوکړه وړه د شخړو د تحرک او خوځښت سبب کیږي .

منفي لوري ته د شخړې خوځښت (تحرک) په لومړي سرکې ورو او د کنټرول (اداره کولو) وړ وي ، خو که شخړه د تاوتریخوالي او جګړو حدودو ته ور واوړي ، نو بیا د هغې کنټرول او قابوکول هم ځه آسانه خبره نه ده . د شخړودغه ډول مېتودونو لوستلو دا را په ګوته کړې چې د ټولنیزو شخړو په بحراني حالاتوکې ډېر لوی رهبران او خورا ځواکمن خلک هم د شخړو د تحرک او خوځښت د انرژۍ په سمندرکې ورډوب شوي او یا ځندوته دیکه (ټېل وهل) شوي دي . خوترډېره بریده داسې هم پېښه شوې چې د شخړو د خوځښت په جریان کې نورو نویو مشرانو په اصلي یا مصنوعي ډول سررا پورته کړی چې پایله یې یا د شخړو او جګړو پر دوام ، اویا هم د شخړو پرمؤقتي پای ته رسېدو بد له شوې او ثمره یې همغو مصنوعي مشرانو او ددوی ټېمونو خوړلې ده چې نصب اوعزل دواړه یې له

خپلې تولني څخه بهرکې شوي وي . هغه متل دئ چې وايي : (توری لا لا وکړې ، مړی عبدالله وکړې .) چې په داسي سوله کې حق تل تلف ، او حقیقت په کې قرباني شوی دئ .

خو په دايمي سوله کې چې د شخړو او جګړو تغرد تل له پاره په کې تول اوغرضي خلک د خپلې توطيې پياز پردی شورواته په بده په کې نه شي وهلی ، ځکه د هغې سولې مشران د ملت له متن او بطن څخه سر را پورته کوي . تول ملت د آرام سا په کې اخلي ، خپل مصؤونيت او ډاډ احساسوی ، ملت را ولاړيږي ، له خپل متن او بطن څخه د خپلې خوښې خپل رينتيني او خواخوږي ملي مشران غوره کوي . له هغوی څخه ددولت دری ګوني قووې د وړتيا او صداقت له مخې ټاکل کيږي . هغوی بيا په متوازنه او منعادله توګه د ملت خلکو ته خپل حقوق ټاکي او بيا له همغو ادرسونو څخه حق حقدارته رسيږي او په تل پاتي سوله کې حقيقت تل ژوندی او خوندي وي . همدا لامل دئ چې هلته د خلکو رينتيني خادمان په اصل کې د سپيڅلو وجدا نونو او ويښو ضميرونو خاوندان دي چې پرخلکو باندې حکومت کوي .

د شخړو په هکله پوهه ترلاسه کول :

د شخړو د تحرک (خوځښتونو) له خصوصياتو اوله بدلونونو څخه د خبرېدو له پاره اړينه ده چې لومړی موږ بايد له اختلاف او شخړو سره د تعامل د څرنګوالي ، او د شخړو د خوځښت او بد لون د مرحلو او د ښکېلو خواوو په اړيکوپورې داړونده بدلونونوپه هکله ځا نونه سره پوه کړو . ځکه هرڅومره چې شخړه منفي لورته خوځيږي ، ور سره جوخت د ښکېلو خواوو دريځ د يو بل په وړاندې همدومره سختيږي . چې په دې توګه د شخړو په شدت او پيچلتيا کې هم زياتوالی راځي . همدلته ده چې نوې ډلې اونوي خلک له نويو اعمالو سره د خپل ځان او پرد و په ګټه د شخړو چاپيريال (انګړ) ته داخليږي ، له د وی سره جوخت د زيان رسولو او فزيکي حملو احتمال هم زياتيږي . که چېرته داسي وضعيت پيښ شي ، شخړې بيا نورهم شدت مومي . په ځينو حالاتوکې دواړه خواوې د خپلمنځي شخړو کنټرول او واک له لاسه ورکوي او شخړې او جګړې يې نورذيد خله عناصر اوکړی لکه د افغانستان ګاونديان د خپلو شومواهدافو له پاره پرمخ وړي .

که چېرې له ښکېلو اړخونو څخه يو يې داسي فکر وکړي چې د زر ، زور او تزوير له لارې په مقابل لوري باندې خپلې غوښتني ومني ، په داسي حال کې بيا مقابل لوری د مقابلې له پاره ځان چمتوکوي . که يو سړی يا يوه ډله بل لوري ته زيان ورسوي ، نو مقابل لوری هم په ورته عمل لاس پورې کوي . چې ددغه منفي سياليو په دې بهيرکې شکايتونه ، ملامتی ، تهد يد ونه ، وېرې ، بې رحمی او زور زياتی لا پسي ډېرېږي .

که په ټولنه کې له شخړوسره د سوله ييز تعامل پوهه او مهارتونه ضعيف او يا د شخړو د کموالي او سرېدو نورمونه او اداري فعالي او اغيزمني نه وي ، شخړې به خپله منفي خواته خوري وړې او په مختلفو پړاوونوکې به د لا زيات شدت او تاو تريخوالي او جګړو سبب شي .

د اختلافاتو او شخړو د (اووه) ګونو پړاوونو پېژندنه :

موږ دلته په لاندې توګه د شخړو د خوځښت د مختلفو پړاوونو او په هغوکې د بدلونونو د را مینځته کېدو لنډه یادونه کوو :

۱ـــ اختلاف او شخړه د دوو خواوو تر مینځ د یوې ستونزې یا موضوع په هکله په ښکاره ډول را مینځته کېږي .

۲ـــ سیالي خواوې د خپل اختلاف او شخړې په هکله له یو بل سره په مستقیمه یا غیر مستقیمه توګه بحث کوي ، چې کېدای شي په دې سره یې اختلاف تر مینځ حل او یا لا پسې پېچلی شي . که اختلاف حل نه شي ، د دواړو خواو تر مینځ کشمکش را پیدا کېږي چې په دې ترڅ کې دواړه خواوې پر اصلي ستونزه خپل تمرکز او باور له لاسه ورکوي اویو بل ته د ستونزې په نظرګوري . په دې وخت کې دوی یو بل ته ډېر غوږ نه نیسي او له یوبل څخه سر ټکوي .

۳ـــ شخړه داسې ښکاري چې دواړه خواوې په کې یو د بل پرچلند ښځایه نیوکې کوي ، ددوی منفي نظرونه اویوپر بل باندې پرې اچونې هرې خواته خورېږي . قضأوت یې یو اړخیز شکل غوره کوي . انصاف ، حق بیني او ترحم ورځ تر بلې کنګل (قرنطین) او اړیکې یې له ضعف سره مخ کېږي .

۴ـــ په دې مرحله کې یو پر بل نیوکې او منفي ګرأیې زیاتېږي . د دواړو خواوو تر مینځ قضأ وت ، انصاف ، حق بیني او رحم نور هم د انجماد پرخوا وړاندې ځي ، خپل منځې اړیکې له ماتېدو سره مخ کېږي ، دښمني یې تر مینځ سر را ټوکوي او مخامخ مفاهمه په کې له مینځه ځي .

۵ـــ په دې مرحله کې هره خوا د خپلو پلویانو په ملاتړد خپل ځان په حقه ښوولو او د خپلو دلاېلو د لا قوي کولو له پاره پر مقابل لوري باندې د ملامتی او سر غړونو د حقې یا ناحقې ټاپې لګوي . هر ې خوا څخه هڅه کوي چې له غرامت او تاوان (نهه ګونیو، مچلګو او د جرګې د نورو بارونو) څخه ځان بچ کړي . ددې مرحلې په وروستیوکې د دواړو خواوو تر مینځ یو بل ته د مالي او ځاني زیان رسولو هڅې پیلېږي .

۶ـــ په دې مرحله کې دواړه خواوې یو د بل په وړاندې د زیان اړولو د عمل او عکس العمل په دایْره کې سره را ټولې او قطب بندي را مینځته کېږي . د هرې خوا پلویان یو بل ته په خپلو خزو (مورچلو) کې د تیارسی په حالت کې ماشه په لاس قو ماندې ته ناست وي .

۷ ـــ په دې مرحله کې دواړه خواوې د یو بل په وړاندې متضاد دریځونه غوره کوي . چې په پایله کې ترې تولنیزې ماتې را مینځته کېږي .

په پورته توګه د اختلاف او شخړو د مختلفومرحلو پیژندنه او په هرپړاو کې د حل لارې چارې له یو بل سره لږ څه تو پیر لري . د اختلاف مدیریت او حل کول د شخړو په لومړیو مرحلو کې ډېر آسانه دئ . که شخړه څلورمې او یا تر هغې لوړو درجو ته دا خله شوې وي ، حل او مدیریت یې ستونزمن ګرځي . خو بیا هم له دې سره سره په هره مرحله کې د نوموړې مرحلې سره سم مثبت ګانونه پورته کول شوني دي . ځکه غر که هر څومره سخت وي ، بیا هم پر سر لاره لري .

د شخړو د هوارې او سوله راوستونکو له پاره دا اړینه ده ترڅو پردې ځانونه پوه کړي چې د ښکېلو خواوو تر مینځ شخړه په کومه درجه کې ده ، کله چې د شخړې کچه ور معلومه شوه ، بیا دې له نوموړې مرحلې سره سم په اقداماتو لاس پورې کړي .

نوټ : د شخړو د خوځښت (تحرک) پورتنی درجه بندي له یو بل سره د بېلوالي ډېرې نږدې کرښې نه لري ، ځکه چي شخړه په یو خوځنده او متحرک حالت کي ده او د شخړو خوځښت د خواوو په ذهنيت ، کړنو ، او شاوخوا چاپېریال کي له شته وضعیت څخه اغېزمن کېږي .

که له ځانګړیو او ټولنیزو اختلافاتو او شخړو سره په ښه توګه تعامل او چلند ونه شي او یا ټو لنیزي اړیکي ، چاپېریال او سیستم داسي وي چي ټولنیزو شخړو ته لازم ځواب ونه شي موندلای ، او یا داچي د ځینو منازعو او شخړو له پاره اړین مېتودونه او حقوقي روښانه تګلارې او کړنلارې نه وي تر سیم شوې او دواړه خواوې د شخړو له سوله ییزو حل لارو او مهارتونو څخه بې خبره وي ، نو بیا خو د مرکي لېوان هم په داسي ځایونو کي څه کمی نه لري ، هغوی منفي بافیو ته لمن وهي او ډېر لږ اختلافات کېدای شي په شخړو ، تاو تریخوالي او جګړو باندې بدل شي .

له شخړو سره نا مناسب کړه وړه او ناحلي شخړې د یوې ټو لنې وګړي او ډلې د تشدد ، تېري ، ظلم ، بې انصافيو او تاو تریخوالي په مختلفو مرحلو کي سره را نغاړي . او په ټولنه کي د تاو تریخوالي مختلفي کچې را مینځته کوي .

تمرین :

له شخړو (منازعو) سره د تعامل په بهیرکي ښکېلي خواوې د کومو شیانو ، لارو او مېتودونوکارولو له کبله د جګړې خواته ورګډ یږي ؟

له شخړوسره د تعامل اړین تدابیر

که چیرته موږ د خپل ورځني ژوند او تېرو تاریخي شخړو پیل او له هغو سره د ښکېلو خواوو ترمينځ د معاملو پایلو ته په ژوره توګه پام وکړو اوپه پوره پاملرنه او خورا دقت یې مطالعه اوغورچاڼ ترې را وباسو ، وبه ګورو چي په پیل کي شخړه د یوې موضوع ، مسئلي یا کومي پېښي پرسرچي اکثراه د نظر یاتي ، تصویري ، تعبیري او تفسیري اختلاف بنه لري پیل شوې او یا پیلېږي

دغه اختلاف زیاتره د موضوع په اړه د مالوماتو (بشپړاو څرګند مالومات ، ناقص اومبهم (ګونګ) مالومات او یا هم غلط یا تحریف شوي مالومات) او د مفاهمي په څرنګوالي پورې اړه لري . دا ټول هغه موارد دي چي د پېژندني وړ او د ځینو مهارتونوکارولو له لارې موږکولای شو نوموړو اختلافاتو او شخړو ته بېله دې چي د تاو تریخوالي او جګړو خواته و خوځېږي په سوله ییزه او مدیریتي توګه حل لارې ومومو او حالت ته یې بدلون ورکړو .

له هر اختلاف او شخړې سره جوخت د مدیریت کولو ، حل لارو او بدلون فرصتونه موجود دي . له شخړو سره د نغښتو فرصتونو څخه هغه وخت ګټه پورته کېږي چي موږ اختلافات اوشخړې ښې سره پرتله او وپېژنو ـ او له هغو سره د تعامل تر ټولو مناسبي کړني غوره کړو ـ تر څو پر مټ یې له شخړو سره د مناسبوکړو وړو او مهارتونو اړونده کارونه موږ د تاو تریخوالي اوجګړو له وراووبنکو اونه جبیره کېدونکو زیانونو او دردونو څخه خوندي وساتي .

له تشدد او جګړو څخه د خونديتوب وقايوي (حفاظتي) تدابير له موږ سره مرسته کوي چې د شخړو له پيښېدو څخه پرې خبر شو او له هغو سره داسي چال چلند وکړو چې شخړې منفي خوانه ترې ونه خوځېږي . ځکه نوموړي تدابير له موږ سره د شخړو په مديريت ، حل او بدلون کي مرسته کوي . موږ بايد پردې پوه شو چې کوم حالات ، ذهنيتونه ، کړني او پرېکړې د شخړو د را مينځته کېدو ، منفي خوځښت ، او د تشد د لوري ته په هڅه کې دي .

موږ بايد د شخړو عمق (ژورو) ته ور د ننه شو ترڅو پر دې پوه شو چې په شخړوکي دننه څه روان دي ؟ آيا شخړې بېروني اړخونه هم لري که څنګه ؟ د شخړو لاملونه او عوامل څه دي ؟ شخړې په حقه دي او که نه ناحقه ؟ د شخړو د فکري (کلتوري ، سياسي ، توکمي ، ژبني ، سمتي او مذهبي) هڅوني ، او مادي (اقتصادي او مالي) تغذيه ، تمويل او تجهيز يې له کومو خواوو صورت مومي ؟ د ملاتړ او ننګي عاملين يې څوک او په کومه کچه دي ؟ نفوذيې څومره دی ؟ کميت اوکيفيت يې کومې کچې ته رسېدلي ؟ ولې يې خلک په اړه پټه خوله دي او هېڅ مسؤوله او غير مسؤوله خوا يې د هواري په اړه هېڅ ډول اقدام نه کوي ؟

موږ پر دې باندې پوهېږو چې په هره شخړه کي ښکېلي خواوې او د خواوو پلويان ، موضوع ، او په موضوع پورې اړونده اړتياوې اوغوښتني ، ارزښتونه ، موخې ، د حل فرصتونه ، د ګټلو او بايللوهيلي اووېرې ، سترا تيژيک تفکر او د پايلو د بېش بينی عناصر موجود وي . چې د همدغوعناصرو تعا مل او يو پربل يې اغېزې د شخړو د مثبت او منفي خوځښت سبب جوړېږي .

د شخړو د مخنيوي ، مديريت ، حل او بدلون له پاره په شخړه پورې د اړونده پورته يادوشوو عناصرو ژوره پېژندنه ډېره اړينه ده . ډېرې مشران او رهبران د شخړو له عناصرو او د هغوی له اغېزو څخه په بې خبرۍ سره او د شخړو د حل له فرصتونو څخه د غفلت له امله په خطر ناکو جګړو کې را ښکېل کېږي .

(په دې وروستيو کلونو کې موږ د دنيا لوی لوی مشران وليدل چې ډېرې ورانوونکي جګړې يې په انساني ټولنو باندې ور تحميل کړې او دادي د ورانيو ، برباديو او بې ثباتيو پايلي يې زموږ په هېواد باندې هم پرتې دي) .

يوه بله بنسټيزه موضوع چې له شخړو سره د معاملې د مناسبو او يا نا مناسبو کړنلارو په غوره کولو کې مهمه ونډه لري ـ هغه په شخړوکې د ښکېلو خواوو د ذهني حافظي نقشه ، انګېرنې ، کړني اود چاپېريال ، کلتوري فکتوروونه دي . د شخړو د ښکېلو خواوو د ذهني حاغظي نقشه ، آنګېرني اوعادتونه په خپل وار سره د کلتوري چاپېريال او ورځنيو تعاملاتو په مينځ کې صورت مومي .

موږ د ژوند له چاپېريال څخه دا سبق اخلوچې :

- له ستونزو ، اختلافاتو او شخړو سره څه ډول چال چلند وکړو ؟
- څه ډول خپلو موخو (جوړ جاړي) ته په کې ورسېږو؟
- څه ډول موږ خپلې اړتياوې ترلاسه کړو ... او نور ؟

- آیا له نورو سره اړیکو او یا د نورو اړتیاوو ته په عادي حالت ، د شخړو په پیل ، مینځ او پای کې موږ کومه پاملرنه کړې ده که نه ؟

- د شخړې د خوځښت په مختلفو پړا وونوکې مو د ځاني کنټرول وضعیت (غُوسه ، هیجانات اوتفکر ... ، قضأوت او انصاف ، د خپل ځان او نورو درناوی) په کوم حالت کې دئ ؟

- د مخالف لوري وضعیت څه ډول ارزولی شی ؟

- له شخړو سره د معاملې د انتخاب (غوراوي) په سبک (طریقه) کې مو په شخړوکې ښکېلو عناصرو ته کومه تحلیلي پاملرنه کړې ده که څنګه ؟

- له شخړو سره د تعامل د روېښ په غوره کولو کې مو د احتمالي ورانیو د تصور او وړاند وېینې په هکله دمخه څه فکر کړی ، او یا یې کوی ؟ ....

زموږ په ټولنه کې له شخړو او اختلافاتو سره د پایلو عامه انځور موږ ته د ا را په ګوته کوي چې له بده مرغه ډېری شخړې د تاو تریخوالي او جګړو خواته ور اوښتي - ډېر ځاني او مالي زیانونه یې اړولي - اوتخریبي پایلې یې ترشا پاته دي چې دغه پایلې او لاسته راوړنې موږ ته زموږ د ټولنې د ځینو مشرانو ، د خپلو ذهني نقشو ، پرېکړو او کلتوري چاپېریال او کړو وړو څرنګوالی را په ګوته کوي .

ددې له پاره چې له شخړو سره د مناسبو عملونو روا نې لارې چارې په ډاګه شي یو شمېر بېخپوره اقداماتو (کړنو) ته اړتیا ده . دغه کړنې باید لومړی له شخړو سره د تعامل مناسبې لارې موږ ته را وپېژني او بیا پردې لارو باندې روان شو او خپل دې عمل ته ترهغو پورې وده ورکړو ترڅو له شخړو سره په دې تعامل کې د پټوفرصتونو په را سپړلواو برسېره کولوکې مرسته را سره وکړي ، چې پرمخت یې بیا په ټولنه کې د مثبتو بدلونونو راوستو پرخوا آسانتیاوې پرې برابرې شي .

څنګه د شخړو د منفي خوځښت مخنیوی وکړو ؟

دا چې شخړې منفي اړخونه هم لري ، نو موږ څه ډول کولای شو چې ددغو منفي اړخونو مخنیوی وکړو ؟ لازمه خو داده چې لومړی په هغو خواوو او چاپېریال کې د بدلون راوستو له پاره یو لړ اړین کارونه تر سره کړو چې په کې شخړه را مینځته شوې .

په زیاتره شخړو کې د زور زیاتي د را مینځته کېدو په صورت کې هغه وخت کموالی او شاته تګ را تلای شي چې زور زیاتی په پرله پسې ډول پر ځای ولاړ حالت ځانته غوره او دواړه خواوې له شدیدو زیانونو څخه متأ ثره شوې وي .

په زور زیاتي کې د کموالي راوستو ، شاته تګ ، اوربند او له جګړې څخه د همکارۍ اوهمغږۍ پرخوا روانېدل دواړو خواوو له یو شمېر مثبتو داسې لاس په کارېدو سره تړاو لري چې له یو بل سره همغږې وي . خو دا کار هله

شونی دئ چې سوله راوړونکي دربیمګړي عناصردد دواړو خواوو پرتولو جګړه ییزو تلفاتو ، انګېزو (عواملو) ، کتلیستي محرکینو، جګړه ییزو سببونو، په جګړه کې د ښکېلو خواوو پرضعفي نقطو ، فکري اوسوله ییزو مشترکاتو اوتمایلاتو باندې علماً پوه اوعقلاً د تشخیص او پرځای پرېکړې قوّت ، درایت ، بصیرت او د پرېکړې خپلواک صلاحیت په کې موجود وي .

دغه اقدامات که څه هم په سرکي په وړه سطحه پیلېږي ، خو ډېر مهم او د پام وړ دي . چې په عام ډول په هغه اقداماتوکې د ښکېلو خواوو تر منځ د زور زیاتي کموالی ، مذاکرې ته تمایل ، د رسنیو رغنده مدیریت ، او د اړیکو د ښه والي او پیاوړتیا له پاره ډول ډول هڅو ته پراختیا ورکول شامل دي . خو دغه اقدامات باید نه یوازې په شخړوکې د زور زیاتي د مخنیوي او خوځښت په کموالي کې خپل رغنده رول ولوبوي ، بلکې د شخړو د خوځښت پر وړاندې هم باید ټینګ ودرېږي .

داچې په دې اړه څه باید وشي ، موږ د لته په لاندې ډول د ځینو اړینو اقداماتو بېلګې راوړو :

بېلګې :

- د شخړه ییز خوځښت د مخنیوي له پاره د پلانیزه نورمونو او ادارو را مینځته کول او د هغو پیاوړتیا .
- په شخړوکې د ښکېلو خواوو تر مینځ لومړی د اخلاقي ستونزو پرحل تمرکزاو ټینګارکول .
- د دربیمګړو(ثالث بالخیر) داسې عناصرو او ادارو پیاوړتیا چې ټولو ته د منلو وړ وي ، ترڅو د شخړو په سوله ییزحل کې له موږ سره مرسته وکړي .
- مدّعي او پروژه یې طرف هېڅکله هم سوله نه راولي او نه یې راوستی شي . بلکې خندونه په کې اچوي ؛ ځکه سوله ییزه خوا تل سوله خپل اصل ګڼي او د تاو تریخوالي او جګړو جوړولو خوا تلنا امنی خپل اصل بولي .
- د شخړو له وضعیت څخه خبرتیا او د هغو د منفي خوځښتونو د مخنیوي ، کنګل کېدو او وچېدو له پاره په دیپلو ماتیکي اقداماتو لاس پورې کول .
- د شخړو له منفي او تخریبي پایلو څخه عامه خبرتیا او پوهاوی .
- د شخړو د ښکېلو خواوو تر مینځ د شخړو د خوځښت د لا زیات مخنیوي له پاره د بندیزونو لګول او د هغو دوامداره کلکه څارنه .
- د سولې ضد تخریبي او تخریشي بېځایه (در واغجنو)آوازو اچولو او تبلیغاتو مخنیوی .
- د سوله ییزو ټولنیزو ډلګیو جوړول او هغو ته د اړتیا تر بریده پراختیا ورکول . نه داسې چې د سولې له ټولنیزې پروسې څخه د سولې په نامه (ان جي او یي) پروژه جوړه شي ، چې هغوی له دې لارې خپل ځان ، خپلې کورنی او خپل ملګري په کې تمویل او اکمال کړي ، او د ښکېلو خواوو تر مینځ د جګړې اوږدول یې د خپلې پروژې اصلي موخه وي ، خو جګړې او تاو تریخوالي ته د پای ټکي اېښودل یې په فکري قاموس کې هم نه وي .
- د (ولقد کرمنا بني آدم) د الهی ارشاد له مخې عامه انسانیت ته په درنه سترګه کتل او د ښکېلو خواوو تر مینځ مشترکاتو ته درناوی ، پیاوړتیا او پراختیا ورکول .

- په شخړوکې د ښکېلو خواوو تر مینځ سوله بیز حل پیاوړي کول ، او د عامه ؤلس مسؤولانه ساتنې او ذمه واری ته پاملرنه .
- پرته له تعصب څخه د خوابد و خواوو د زړونو باوري لاسته راوړنه ، او د یوبل له ستونزو او اړتیاوو څخه خبرېدل .
- د کورنی ، کلي ، ټولنې ، هېواد ، سیمې او نړۍ په کچه د هغو وګړو ، ډلو ، سازمانونو او هېوادونو پېژندل او د هغوی مخنیوی چې د نورو تر مینځ له شخړو څخه ناوړه ګټه پورته کوي .
- د ریښنیني ژوندانه اصلي سرچینو ته پراختیاورکول ، او د ښکېلو ډ لو رغنده سوله بیزو اړتیاوو ته لاس رسی او د آسانتیاوو را مینځته کول .
- د ښکېلو ډلو تر مینځ یوه داسې فضأ را مینځته کول چې په هغې کې ښکېلې غاړې د یو بل منلو ته تیار او یو د بل روا انساني حقوقو ته درناوی وکړي .
- د شخړو د بېخپوره کمښت او له مینځه وړو له پاره د سیمه ییزوګډو بنسټونو را مینځته کول او د هغوغښتلتیا .
- د سولې له پاره ښوونیزو مرکزونو او مېډیا ته وده او پراختیا ورکول .
- د وسلو د وېش اوکارولو څخه مخنیوی کول .

شخړه ییز انځور

په کلي کې د اوبو پرسر د دووګاونډیانو د شخړې وضعیت له پیل څخه تر پایه پورې انځورکړئ ، او یا د کومې بلې داسې شخړې انځور چې تاسو په خپلو سترګو لیدلي او یا تاسو آزمویلي وي وکاږۍ .

- په نوموړې شخړه کې ښکېلې خواوې څوک دي او یو له بل سره څه اړیکې لري ؟
- شخړه څنګه او په څه ډول پیل شوه ؟
- د شخړې په اړوند د دوی متقابلوکړنو او عکس العملونوکوم مرا حل (پړاوونه) طی کړي دي ؟
- ددوی ذهني او د اړیکو حالت څه ډول دئ ؟
- اوس شخړه په څه حالت کې ده ؟
- شخړه څنګه حل شوه ؟ (د زر ، زور او تزویر) له لارې ـ اوکه د دواړوخواوو په رضأیت اوګډ توافق سره ؟ (
- ښکېلې خواوې پرې راضي دي که څنګه ؟
-

د شخړې اغېزې:

شخړي په ناسمو (نا متوازنو) ټولنیزو اړیکوکي مینځته راځي چې هم خپله بد لون مومي اوهم د خلکو په اړیکوکي بد لونونه را مینځته کوي او پرټولنیزحالت خپل اغېز پرې باسي . خونومو ړې اغېزې په لاندې څلورو برخوکې را مینځته کېږي :

الف : شخصي (ځانګړې) برخه :

موږ دټولنې دوګړو په توګه له شخړو څخه په مثبت یا منفي ډول اغېزمن کېږو . شخړه زموږ پرجسمي حالت ، عزت النفس ، عاطفي ثبا ت ، ادراکي ظرفیت او روحاني حالت باندې اغېزې کوي . چې نوموړې اغېزې زموږ په شخصي ژوند او ټولنیزو اړیکوکې ځان ښکاره کوي .

ب: د اړیـــــکو برخه :

ددې برخې اغېزې په مخامخ اړیکوکې د مفاهمې څرنګوالی ، د ټولنیزو ډلوتر مینځ د عصبي ، توکمي ، نژادي او فکري نږدېوالي او لیرې والي د مسایلو او پېښو په اړوند د هغوی په سم یا ناسم ادراک ، د هغوی په وېرو (ډارونو) ، هیلو ، نه هیلیو او د قدرت او صلاحیت په کارولوکې ځان ښيي .

ج: د جوړښت برخه :

دا برخه موږ ته دا را ښيي چې خلک یوله بل سره څرنګه خپلې رسمي ، ټولنیزې ، اقتصادي ، سیاسي ، اوسازماني اړیکې جوړوي ، ترڅوانساني لومړنی اړتیاوې پرې لیرې ، سرچینې ورته برابرې او د ټولنې دوګړواوډلوپه اړه پرېکړې وکړي . په همدې برخه کې د ډېرو شخړواصلي علتونه ځای لري . د ډېرو ټولنیزو شخړو رېښې په همدې برخه کې پرتې او په متقابله توګه همدغه برخه پرټولنیزو شخړو باندې خپلې اغېزې او اثرات لري .

د: دودېزه (فرهنګي) برخه :

کله چې شخړې د مادي زیانونوترڅنګ د غلطو رواني دردونو او زخمونو له یوې ټولګې سره غبرګې (ملي) شي ، د شخړو له پاره یوکلتوري بنسټ او یا د شخړې کلتور مینځته راوړي . په هره کچه چې شخړې اوږدېږي ، په همغه اندازه د شخړوکلتور هم ور سره اوږدېږي ، پخېږي ، وده کوي اوټولنه په مختلفوشخړه ییزولیکوباندې سره وېشي چې کارپو هان هرې شخړه ییزې لیکې ته د خپل نظرد زاویې له کنجه ګوري او د شخړییز انځورد حال او قال په ژبه بېل قراءت ، تحلیل اوتفسیرکوي .

چې دغه بېلې سره وېشلې او باشلې نظر یې د یوه مشترک تعریف پرمخ لارې بند وي . د شخړوکلتور د شخړو د حل ، سولې او پخلاینې په لارکې بندیزونه او خنډونه را مینځته کوي .

په بل عبارت ؛ د شخړودتحرک اودوام له پاره د سون (سوخت) مواد برابروي . (دخاموش اکثریت بې دفاع اوغریب اولادونه) د جګړه ییز بې تعریفه اورلمبوته په مختلفوآنوبهانو را کاږي ، د تعلیم مخه یې نیسي ، مجبوروي یې ، پرهغوی باندې بمونه تړي ، ځانمرګي واستونه وراغوندي ، پردي اولادونه ور باندې وژني ، دکرأیې جنګیالي پرچارج شوو احساساتود خپلوجګړواورونه بلوي ، د بېګناه خلکو په وینواود یتیم اوکونډې پرمعصوموواوښکوباندېخپل سوړتجارت کوي ، له استخباراتي چینلونوڅخه په خپله دغه ډول پروژه کې خپل بجټ ترلاسه کوي اوخپل اولادونه د هغوی په بیه په پرمختللو هېوادونو اوتعلیمي مؤسسوکې دراتلونکوزعامتونوله پاره تعلیم کولوته پرې لیږي ، خپلې مزې چرچې پرې کوي او نه پرېږدي چې تودې شخړې یې سړې شي . ځکه چې ددوی او ددوی دکورنیو، ډلواوهېوادونوپه کې خپلې شخصي ګټې دي .

اوس راځم دېته چې موږ څنګه کولای شو په خپل هېواد کې دې ناورین ته د پای ټکی کېږدو ؟

اړینه بولم چې ددې کار له پاره موږ باید ترهرڅه مخکې لومړی دیوې باکیفیته ملي پالېسۍاو پلانګذارۍ پرمیکانیزم جوړولوباندې کاروکړو ، ترڅو د هغې پالېسۍ او پلان له مخې موږ وکولای شو په ګام په ګام پړاوونوکې په بنسټیزه توګه دایمي سوله په خپل هېواد کې ټینګه کړو :

دیوی ملی پالیسی او پلان جوړونې پړاوونه :

داچې پالیسی دیوې یا ځوځرګندواوضمنی پرېکړوپه پام کې نیولوته واي چې مونږ ته د راتلونکو پرېکړو دلارښوونولپاره اویا هم دپخوانیوپرېکړودتطبیق له پاره کرنلاره برابره وی، نود پالیسۍ په جوړولوکی باید درېیو مهموبرخوته پاملرنه وشي :

لومړی:

کورنی حالت : لکه په یوه ښوونیزسازمان کې پرسونل، بودجه ، فزیکی او تکنالوجیکی وسایل اونور.

دوهم :

بهرنی حالت : په دې ګام کی باید بهرنې وضعیت ته پاملرنه وشي ، له نورو سوله ییزو سازمانونوسره اړیکې ونیول شي ، خلک او اداري و پیژندل شي ، له میدیاسره اړیکی ونیول شي اوځینی نور.

درېیم :

څه پایلې لري ؟ په دې ګام کې پایلو ته داسې پاملرنه کېږي چې هرفعالیت په دې پالیسی کی باید تر دېره بریده ځیرل شوی وی ، ترڅود یو عملي کیدونکي فعالیت پایلې په کې څرګندې او ښکاره شي .

همداسې هره پالیسي دری مخکښ علمبرداران هم لري :

لومړی: هغه پالیسي جوړوونکي چې خپله یې دغه پالیسي جوړه کړې وي .

دوهم : هغه عناصر دي چې په هغوی باندې همدغه پالیسي عملي کېږي .

درېیم : دا برخه یې د پالیسۍ له پاره هغه ډونران (تمویلوونکي) دي چې هغوی ددې پالیسۍ د تطبیق له پاره بودجه ورکوی .

اوس غواړم د پالیسی هغه پړاوونه په تر تیب سره په ګوته کوم چې د یوې تعلیمی پالیسۍ له پاره اړین وی :

د تعلیمي پالېسۍ اړین پړاوونه :

کله چې وغواړو یوه ملي ښوونیزه پالیسي جوړه کړو ، راته په کارخو داده چې لومړی هغه ستونزې اوکړاوونه چې پالیسي ور باندې جوړیږي په نښه کړو او هغه دیوې ستونزې په ډول ومنو ، ځکه کیدای شي دغه ستونزې د خلکو دبېسوادۍ او ناخبرۍ له امله وي ، په ښوونځیوکې د تاوتریخوالي پېښې وي اویا هم په هیوادکې د ښوونځیو د درسي ټیټ کیفیت د لوړولوپه اړه څه ستونزې وي ، اویا په ټولیزه توګه د ښوونې او روزنې وزارت په کچه کومې نیمګړتیاوې وي .

پالیسي جوړونکي باید :

- په لومړي ګام کې همغه موضوعات اوستونزې په عام ډول درک کړي او دلاس رسی له پاره يې د پالېسۍ جوړولو رغنده لارې چارې ورته وسنجوي . خو موږ ته لازمه ده چې بايد د پاليسی په جوړولوکې سرچينې په پام کې ونيسواوپه دی وپوهيږو چی څنګه له منابعوڅخه په استفادی سره ستونزوته لاس رسی پيداکړو . کيدای شي چې دغه سرچينې بشری ، فزيکي اوياهم مالي وي ، همدارنګه ټولنه هم بايد په پام کې ونيسو ، ترڅو دغه پاليسي د ټولنې له دين ، مذهب اوکلتورسره په ټکرکې نه وي ، په همدی ډول په دې پړاوکې بايد دپاليسی له پاره په خورا دقت او ځيرنې سره موخې وټاکو ، ترڅوهغوی ته لاس رسی آسانه ، ارزانه ، په مناسب وخت کې عملي او تر ډير وخت پورې دوام وکړي . په همدې ډول د ښوونيزې پاليسی جوړول بايد دخلکو د ضرورتونو پربناوي . اوهمداسې پاليسي جوړوونکي د يو فعال کاري ګروپ په ټاکلوکی بايد له ډير دقت څخه کار واخلي.
- په دوهم پړاوکې بايد پاليسي قانوني بڼه خپله کړي ، د پاليسی دقانوني کيدوله پاره لومړی بايد دعامه پوهاوي سطحه لوړه شي ، روان وضعيت په تمامه معنا وپلټل شي، او بيا د هغه په اړه د پاليسی ذيدخله مخکښانوته بايد مسؤوليتونه وروسپارل شي او د پاليسی د مخکښانو تړديره بريده ملاتړ او ننګه وشي ، ځکه همدغه خلک پورته منابعو او د هغه ترسره کوونکو اقداماتوته منظمه بڼه ورکولی شي .
- دغه ښکيل مخکښان بايد د خپلې مخکښی له پاره د [حريت ، بلوغ ، هوښياري ، خود اراديت يا خپلواکی ، اسلاميت ، صداقت ، د پېښوپېژندلواوتحليل له پاره علميت ، د قانون عملي کېدو له پاره ځواکمنتوب او د اجتهادي مرحلې] (۹) داسې خاصې ځانګړتياوې هم په ځان کې ولري چې پر مټ يې د حکمت له مخې وکولای شي د خلکوپام ځانته پرې راجلب اوله خلکوسره د همغږی فضاء پرې رامنځته کړي اوهم وکولای شي پر دغه جوړه شوې پاليسی باندې خلکوته په پسته ، روانه ، ساده او نرمه ژبه عامه پوهاوی ورکړي ، په همدی ډول دوی بايد د شوو مالی مرستوشتون ثابت کړي (که هغه کورنی وي ، يا بهرنی) ، د غيردولتی سازمانونو، ټولنو، ډلو او ادارو ترمينځ بايد مشارکت رامنځته کړي ترڅوخپله پاليسي پرې ځواکمنه کړي .

* په دريمه مرحله کې ټولې هغه ستونزې اوکړاوونه بايد په دقيق ډول وڅيړل شي کوم چې په لومړي پيرکې ترلاسه شوي دي ، ځکه بياهمغه موضوعات او ستونزې سره ترتيب او تنظيم کيږی . په هغوی باندې پاليسي جوړوونکي او دپاليسی د مخکښانوترمنځ بحثونه صورت نيسی اوځينی پوښتنی لکه،

*څنګه يې ترسره کړو . . . . ؟

*ولې بايد ترسره شي . . . . ؟

* چيرته يې ترسره کړو

* په چا باندې يې تر سره کړو ؟

* کومې ګټې لري ؟

.ور ته په کار دي ؟

.په کومه کچه ؟

اوځینو نورو داسې پوښتنوته باید ځواب ویوونکي وي . همداسې ددی پورته پوښتنوڅخه مهم موضوعات باید را چاڼ او په پای کې دکاغذ پرمخ ولیکل شي ، اووروسته دغه غورچاڼ شوي موضوعات اوستونزې د دوهم ځل له پاره د پالیسی جوړونکي اودپالیسی د مخکښانوله خوا له سره بیا وکتل شي .
.په ځلورمه مرحله کې که چیرې هغه چاڼ شوې ستونزې ډیرې زیاتي وي ، نو مونږ باید لومړی تر ټولو اړینوستونزواو مشکلاتوته لومړیتوب ورکړو . په همدی ډول که چیرې مونږ د حل ډیرې لارې په لا س کې ولرو ، په هغه صورت کې بیا ډیرې کمزورې لارې ترې کموو تر څو بیا ددې لارو په کمولوسره په آسانی سره وکولای شو یوه ښه اوسنجول شوې داسې حل لاره پیداکړو چې هغه تر ټولو آسانه ، ارزانه اوپه محدود (ټاکل شوي) وخت کی وي ، په همدی ډول هغه لاملونه سره را نغاړو کوم چې د حل لارو له پاره په نظرکی نیول شوي دي . د حل لارو د ارزونی په صورت کې د یولړ فکتورونو په پام کی نیولوسره هغه حل لاروته ډیره موقع برابروو چې ارزښت یې تر ټولو زیات او لګښت یې تر ټولوکم وي . دغه فکتورونه عبارت دی له لګښت ، ځای ، وخت اوکاری وړتیا څخه . **.په پینځمه مرحله کی هغه ستونزې او مشکلات چې د پالیسی جوړوونکواو مخکښانوله خوا ورته لومړیتوب ورکړل شوی په عمل کې پلي کوو. خو د پالیسی په عملي کیدوکي مهمه ونډه هغه کسان لري چې پالیسي یې تر لاس لاندې ده . ځکه همدوی دي چې ډیره کمزورې پالیسي هم تراصلي هدف پورې رسولای شي .**
اوکه چیرې کاري ټیم ښه مرسته ونه کړي ،که پالیسی هرځومره ښه هم وي ، خوبیابه هم ښه پایله و نه لري ، ولې په عین وخت کې مونږ باید له همدغه عملي شوې پالیسی څخه نظارت او څارنه وکړو . دغه نظارت باید ددی له پاره موجود وي چې د پالیسی د هدف په ترلاسته کولو سره خپل ځان باوري او د د دوام له پاره یې باید دوامداره نظارت او څارنه وکړو، ترڅو د راتلونکي عمل له پاره یې تګلاره (مسیر) وټاکل شي .
• په شپږمه مرحله کې دعملي شوې پالیسی پایلې ګورو چې له دغې پالیسی څخه کومې لاسته راوړنې لرو ؟ اودابايد هم معلومه کړوچې دغه لاسته راوړنې په مترقبه ډول پیښې شوی او که په غیر مترقبه ډول؟ په همدی ډول د پالیسیپرمخ وړل هم څه آسانه خبره نه ده ، ځکه چې د پا لیسی پر نخ وړل هم ډېر مهم او اړین دي . که چیرې ډیره ښه پالیسي هم وي خو چې په سمه توګه ونه پالل شي ، خامخا به له ناکامی سره مخ کیږي .

د شخړوښه مدیریت سوله ساتلی شي

مونږ نه شوکولای چې شخړې ودروو او د ژوند او اړیکو له صحنې یې لیرې کړو او یایې له مینځه یوسو . مونږ باید دا ومنو چې اختلاف او شخړه د ژوند او ټولنیزو اړیکو یوه مهمه برخه ده . شخړه له خپله ځانه سره د خوځېدوځواک او وړتیا لري . چې د شخړې دا ځواک او وړتیا د تخریب او ورانی یا نوښت او پرمختګ په لاره کې استعمالېدای شي . مونږ د شخړو له ځواک او وړتیاوو څخه هغه وخت په مثبت نوښت اوپر مختګ کې ګټه اخیستلای شو چې شخړې په ښه ډول مدیریت او په مناسبه توګه کنټرول کړو . شخړې هغه مهال د مدیریت وړګرځي چې مونږ د شخړو په درک او د هغوی د څرګندولو (اظهار) په طریقه کې بدلون راوړو .

لومړی : د شخړې د درک په طریقه کې بدلون :

شخړې تل د شخړه ییزو موضوعاتو په هکله د درک ، تصور ، فعالیتونو یا طرزالعملونو پر بنسټ ولاړې او را مینځته کیږي . ځینې وختونه نومړي بنسټونه روښانه او دقیق وي ، خو ځینې وخت بیا دا بنسټونه پیکه او دقیق نه وي . د شخړې د موضوع په هکله ډول ډول تصورات او تعبیرونه د وضعیت د لا زیاتي پیچلتیا ، ابهام او مغشوشیت سبب ګرځي . ددې له پاره چې په شخړه کې بدلون راولو ، لومړی: باید د شخړې په هکله د خپل ځان او نورو په درک کې بدلون راوړو . د شخړې د لاښه وضاحت او روڼتیا له پاره باید موضوع ، تصورات ، اړیکې ، درک او د کړنو طرز ښه تحلیل کړو ، تر څو د شخړو ریښه او بنسټ ښه روښانه او وپیژندل شي .

دوهم : د شخړې څرګندولو په روښ کې بدلون :

شخړې تل په یوه طریقه (زور زیاتي ، یا پرته له زور زیاتي) څخه را څرګندیږي . که د شخړې په اړه روښانه او سم تحلیل ولرو ، نوکولای شو چې شخړه پرته له زور زیاتي څخه را لوڅه او د منطقي حل له پاره یې په اقدام لاس پورې کړو .
که د اختلاف یا شخړې د را څرګندولو له پاره سالمه طریقه وټاکو ، د مقابل لوري انساني اړتیاوو او عزت ته په درنه سترګه وګورو او د څرګندولو او حل له پاره یې له زور زیاتي پرته (د بحث او خبرې ، مفاهمې ، صادقانه منځګړتوب او مذاکرې لاره) غوره کړو ، شخړې به کنټرول او مثبت لوري ته خپله بدلون ومومي .

د په شخړو عادت تولنو د بدلون کړنلارې

ځنګه کېدای شي په هغو ټولنو کې چې له دوامدار تاو تریخوالي او شدیدو شخړو څخه زیانمنې او له تحمیلی شخړو سره عادت شوې وي او یا ذاتاً په شخړو باندې معتادې وي ، د سولې پرخوا بدلون ته لاره هواره شي ؟ له شخړو سره په عادت شویو او یا معتادو ټولنوکې د سولې پر لوري بدلون هغه مهال شونی دئ چې موږ په خپلو ذهنونو ، کړنواو د ټولنیزو جوړښتونو په هغو برخوکې چې د تاو تریخوالي ریښې ورسره اړیکې لري ، د سوله ییزتأدیب له لارې اصلاحي بدلون را مینځته کړو . ځکه د سولې پرلورد بدلون عملیه یوه دوامداره او فعاله عملیه ده چې د هغې په پایله کې منفي ذهنیتونه ، کړنې ، اړیکې او ټولنیز جوړښتونه مثبت لوري ته بدلون موندلای شي .
په عام ډول له شخړو څخه د ریښتینې سولې پرخوا بدلون او اصلاح باید د لاندې سطحو پربدلون باندې تمرکز (تکیه او ټینګار) وکړي :

لومړی : شخصي سطحه :

په دې سطحه کې د یوه شخص د ژوند پرجسمي ، احساساتي او ذهني برخو او په هغوکي د سوله ییزو بدلونونو په را مینځته کولو باندې ترکیزکیږي . که موږ د اشخاصو د ژوند په پورته یادو شویو برخوکي سوله ییز بدلونونه را مینځته کړو ، د سولې له پاره به موږ ډېر بنسټیز (بېخپوره) کارکړی وي . دلیل یې هم دادئ چې د سولې بنسټ په همدې ځایونوکې موقعیت لري . په نوموړو برخوکې مثبت بدلونونه به د ښوکارونو په هڅوني او له بدوکارونو څخه په مخنیوي کې ډېرې آسانتیاوې را مینځ ته کړي .

موږکولای شو په خپلو اټکلونو (تصوراتو) ، احساساتو او افکاروکې د مثبتو بدلونونو په را مینځته کولو او د هغوی په تمرین سره په خپل ځان کې د مثبتو بدلونونو بنیاد او بنسټ جوړکړو . ښو او نېکو کارونوته پراختیا ورکړو ، هغه پیاوړې اووستایو ، له بدوذهنیتونو ، منفي افکارو او اعمالو څخه مخنیوی وکړو .

د بېلګې په توګه :

- په خپل جسمي ، ذهني ، احساساتي او د خوا وشا چاپېریال په نظافت او ښکلا کې ونډه واخلو اوپه دې برخه کې د خپلوکړنو او وړتیاوو په غښتلتیا کې په دوامداره توګه کوښښ وکړو .
- له خپل ځان او نورو سره د اړیکو په را مینځته کولواو پراختیا کې مرسته وکړو .
- وخت باید له لاسه ور نه کړو او په ښه طریقه ګټه ترې پورته کړو.
- لکه څنګه چې په هېنداره کې خپل ځان ، جامو اوښایست ته د تنظیم او اصلاح په خاطرګورو ، همداسې زموږ خپلو تصوراتو ، احساساتو او افکاروته کتنه هم اړینه خبره ده . هغه افکاروته چې زموږ سوله ییز حالت او ټولنیزې اړیکې له ګواښونو سره مخ کوي باید د ټولنې له سویې او عاداتو (عنعنو) سره سم مثبت بد لون ورکړو .

زموږ د ژوند ظاهري حالت زموږ د هیجاني او ذهني ژوند له کیفیت سره ډېر تړاو لري .

که موږ تمبل (سست) ، ډېر وارخطأ او د نویو شیانو له تجربه کولو څخه وېره ولرو ، موږ به پر خپل ځای پاته شو ، او هېڅ وده به ونه کړو .

که موږ د خپل تفکر له بدلون څخه ونه وېرېږو ، زموږ ژوند به بدلون ومومي .

که موږ د شیانو او پېښو په اړه خپل درک او احساس ته بدلون ورکړو ، له هغه سره سره به زموږکړنې اوعادتونه هم زموږ په بدن کې د ننه بدلون ومومي . اوبیا به زموږ همدغه داخلي بدلونونه زموږ باندیني چاپېریال ته هم بدلون ورکړي . ځکه چې په ټولنه کې د اصلاح شویوکرېکټرونوعملي رول دکرېکټرونو په سیرت کې خلک په خپلو سترګو ګوري او پر هغوی باندې اصلاحي اغېز پرې باسي .

دوهم : د اړیکونیولوسطحه :

انسانان په ټولنیزه توګه یود بل ترڅنګ د اُنس اواُلفت له مخې د اړتیاوو (راکړې ورکړې) د پیوندي اوعقیدتي اړیکو په تارونو باندې له یو بل سره پېیلی او تړلی ژوند لري . چې ټولنیزې اړیکې یې له یو بل سره د یو ریښتیني بائع او مشتري په څېر په درناوي ، مرسته کولو ، همغږی او پېرزوینې سره ورځ تربلې پیاوړې کېږي . او له دې سره سم یو پر بل باندې د اعتماد او باور د فضأ په را مینځته کېدو سره د مقابلو خواووتول حقه حقوق محفوظ او خوندي وي .

کله چې داسې پیاوړی بنسټ مینځته راغی ، بیا په ټولنه کې د هغوی سر ، مال او ناموس ټول خوندي وي .
ولې ددې پرعکس ؛ د نه درناوي ، مرسته نه کولو او یو د بل په وړاندې له درغلیو او نورو ناروا کارونو څخه دکار اخیستلو ، یو پر بل د نه لورېیني او مخالفت کولو په صورت کې پر یو بل باندې د اعتماد او باورکچه را ټیټیږي او بلاخره له مینځه ځي او له دې سره سوء تفاهم ، وېره او مخالفتونه را مینځته کیږي ، چې په پایله کې اړیکې کمزورې او سره شلیږي . ځکه انسانان د ارتباطي سطحې له لارې له نورو سره معلومات او راکړه ورکړه خوندي کوي .
د همدې سطحې د ټولنیزو اړیکو څرنګوالی له نورو سطحو سره د ژوندانه څرنګوالی ټاکي چې په حقیقت کې د ژوندانه دغه ټول ټولنیز مسایل ، موضوعات ، او معاملات (راکړې ورکړې) د انساني اړیکو په سطحه کې تر سره کیږي . خو ددې سطحې د لا زیات سمون او پیاړتیا له پاره اړینه ده چې موږ د مفاهمې هر اړخیزمهارتونه په کې پیاوړي کړو . او ددې ترڅنګ د نورو خبروته په ډېره پاملرنه سره غوږ ونیسو. د هرچا خبرو ته پاملرنه او د اړیکو نیولو اصلاح به د ټولنیزې سولې په بداینه کې له موږ سره زیاته مرسته وکړي .
که د ټولنې مختلف وګړي ، ډلې (ګروپونه) له یو بل سره ښې اړیکې جوړې کړي ، دا به د سولې پر لور یو ښه ګام او یو ښه پر مختګ وي .
که موږ په خپل ورځني ژوند کې دا محسوسه کړو چې زموږ ځینې اړیکې کاواکه (ضعیفې) او ماتې شوې دي ، نو ددې اړتیا شته چې دا اړیکې بیا له سره وڅېړو اودامکان تر بریده یې و رغوو . له خپل ځان او نورو سره تر هغو پورې مفاهمه وکړو ، ترڅو د ضعف عوامل په کې پیدا او هغه د اړتیا له مخې له مینځه یوسو .
وروسته بیا په پر له پسې توګه د موجودو سوله ییزو اړیکو پالنه وکړو ، او له نورو سره د مثبتو اړیکو په را مینځته کولو هڅه او زیار وباسو .
ځکه خدای تعالی (ج) هم انساني ژوند پراړیکوباندې بنأ بللی ، او دا اړیکې یې د یو بایْع او مشتري تر مینځ د نغد یا جنس په توګه په معاملاتوکې دیوه مکلف بنده له خوا له بل مکلف بنده سره ، او همداسې په عباداتوکې د هر مکلف بنده له خپل برحق معبود (خدای تعالی) سره په ګوته کړې دي . که چېرته د بنده له بنده سره دغه اړیکې د نغد یا جنس د معاملې په صورت کې په راستۍ او صداقت سره تر سره شي ، له عد ل او قسط څخه پرته هېڅ دول عدول او انحراف په کې نه وي ، اړیکې یې ترمینځ د خپل مینځې اعتبار او اعتدالي سیاست له مخې سره پخېږي - پیاوړې کیږي . اوکه په درغلیو، چل ول او دوکه بازیو باندې بنأ وي ، نو بیا په هغه صورت کې ددغو دواړو انسانانو ترمینځ د اعتماد او باور مزي او اړیکې د حقوق العبادو د اصل نه رعایتولو له امله سره شلیږي ، او آن د دښمنیو تربریده سره رسیږي . ځکه د اعتدال اصل په کې ترپښو لاندې ، اوحقیقت د افراط اوتفریط په سیاست کې قرباني شوی . همدلته ده چې پرحق الله او حقوق العبادو دواړو باندې سترګې پټیږي ، ددغو دواړو رابطو ترمینځ د اړیکوتعادل له مینځه ځي ، انساني سیاست د نفساني رأیو او غوښتنو ترتأثیر لاندې راځي چې بیا یې تر مینځ د سولې بهیر پڅېږي او په سوله کې ځنډ او خنډونه مخې ته راځي .

دریېم : د ټولنیزو جوړښتونو سطحه :

د ټولنيزوجوړښتونوسطحه له ټولنيزو مؤسسو ، حکومتي بنسټونو ، قوانينو ، لاېحو(مقررو) ،پالېسيانو ، د تصميم نيولو او پرېکړو د واک ځايونو .... او د ژوند د سيستم له هغو چوکاټونو څخه عبارت ده چي د هغو له مخي ټولنيز تصميمونه او پرېکړې تر سره کېږي . څکه د اکثرو ښځرو رېښي له همدې برخي سره تړاو لري . چي بيا ټولنيزې دوامداره شخړې له همدې برخي څخه تغذيه او د تشدد پرخواخوځېږي ، غځېږي او رېښي پيداکوي .

په سوله ييزو شخړوکي څېړنو او موندنو دا ښوولې ده چي د فقر او بېسوادۍ تر څنگ د اکثرو شخړو رېښي د يوې ټولني د عدالت په سيستم ، د تصميم نيولو په شکل ، په اقتصادي او سياسي برخوکي د خلکو د مشارکت په څرنگوالي پورې اړه لري .

د بېلگې په توگه : که د يوې ټولنې حالت په لاندې ډول وي :

- که په يوه ټولنه کي سياسي ، اقتصادي او ټولنيز جوړښتونه داسي وي چي هلته د ژوند اساسي توکي او منابع له اړو (محتاجو) او بېوزلو خلکو څخه د بداېانوخواته د انتقال په حال کي وي .
- که ديوې ټولنې حالت داسي وي چي هلته د ټولني اکثريت په سياسي ، اقتصادي او ټولنيزو تصميمونو ا وپرېکړوکي په ريښتيا برخه ونه لري .

نو د يوې ټولنې پورتنی انځور موږ ته دا را په گوته کوي چي نومورې ټولنه د خپل جوړښت له مخي له تاو تريخوالي سره مخ ده .

خوکه وغواړو چي په يوه ټولنه کې :

- د ټولنيزو شخړو او تاو تريخوالي رېښي اصلاح او يا پرې کړو .
- د دوامدارې سولي پر لور ورانديء ولاړ شو .
- د ټولنيزو ، اقتصادي ، سياسي او د ژوند د بنسټيزو منابعو عادلانه وېش را مينځته کړو .
- په ټولنيزو پرېکړوکي ټولنيزې ونډې اخيستو ته سمون او پراختيا ورکړو .

نواړينه ده چي :

(د ټولنيزو جوړښتونو په سطحه کې اصلاحات راوړل ضروري دي .)

. څلورم : د ټولني کلتوري سطحه :

دا چي هره ټولنه په خپل ذات کي خپل خپل ټولنيز دودونه ، رواجونه ، رسمونه ، سمبولونه ، عرفونه ، عادات او عنعني سره لري او په ټوله کي پورتني ټول موضوعات د يوې ټولني کلتور جوړوي . نوپه هرکلتورکي د شخړواو زور زياتي د مخنيوي او د تاو تريخوالي د تحرک (لمسون) عناصرهم شتون لري .

که په یوه کلتور(رواج) کې د تشدد (زور زیاتي)او یا عدم تشدد عناصر په هره ژوندۍ بڼه فعال وي ، په همغه کچه به د هغې ټولنې سوله ییز او یا د تاو تریخوالي انځور (تصویر) څرګند او روښانه وي . ځکه چې کلتور او د هغه عناصر د پورته یادو شوو نورو سطحو سره جوخت په څرګنده توګه د یوې ټولنې د سوله ییز او یا جګړه ییز انځور په ترسیم کې خورا زیاته مرسته کولای شي .

که وغواړو چې په یوه ټولنه کې د سولې کلتور ته وده ورکړو ، اړینه ده چې :

هغه ټولنیز رسمونه ، سمبولونه ، رواجونه (معروف عرفونه ، عادات او عنعنې) باید پیاوړې کړو چې اختلافات او شخړې له تشدد او تاو تریخوالي څخه خوندي وساتي . درناوی ، ښه والی ، زغم ، د یو بل منل ، یو پر بل زړه سوی ، مرستې ، پیرزوینې او همغږۍ ته باید پراختیا ورکړو او د بدیو مخه ونیسو .

که د یوې ټولنې د کلتور د مثبتو او ښو عناصرو لکه :

د بېلګې په توګه :

که موږ شهامت (زړور تیا) ، ډالی ، زغم (غوسه خوړل) ، په ښوکې مرستې (تعاون)، له بدیو څخه مخنیوی ، ترحم (زړه سوی)، ښه ګاونډیتوب ، کاراوزیارایستلو ته هڅونه ، د ناروا اوناسمو عنعنو او بېځایه رواجونو مخنیوی ، او د نېکیو تبلیغ ته وده او پراختیا ورکړو ، د ټولنیزو شخړو په بد لون کې به زیاته مرسته را سره وکړي او سوله ییز ژوند ته به لاره پرې هواره شي .

په پورته توګه په ځلورو یادو شوو سطحوکې به مثبت بدلونونه په شخړو عادت شوې ټولنې د سولې پرخوا پرمختګ ته را واړوي .

ددې له پاره چې په یوه ټولنه کې د دوامداره سولې د تأ مین پرخوا بدلون (نوښت) را مینځته شي ، د یوه دقیق او منظم پلان عملي کېدو ته خورا زیاته اړتیا لیدل کېږي ، چې ددې بدلون پیل زموږ له بدلون څخه پیلېږي . د سولې سفیر په اصل کې د سولې امام او وکیل هم دئ چې خلک د سولې په پاک نیت ور پسې درېږي . که د سوله مار نیت ، پوهه (تاریخي پیش منظراو پس منظر) ، مهارت ، مدیریت ، غوڅ او بې پرې دریځ په کې روغ وو نودا سوله خامخا کېدونکې ده ، اوکه ناروغ وو ، نو هېڅکله هم سوله د شخړو او تاو تریخوالي ژورې نه شي ډکولی .

په لاندې توګه په یوه تېره پېښه کې دا بدلون وګورۍ :

په پېښه کې د ځیزونواواړیکوبدلون :

د بېلګې په توګه :

فرضاً که زموږ په کلي کې یوڅوک له چاسره په فکري ، یا لفظي او یا هم فزیکي ټکرکې راشي ، نو سملاسي د منفي عکس العمل ښوولو پرځای باید په خپل دریځ ټینګ ونه درېږي ، یعنې باید په انعطافي ډول له

خپل احساساتي دریځ څخه لرڅه پرشا شي ، ځکه موږ چې کله د شخړود سوله ییزحل له پاره زده کړې او تمرینونه کوو ، نو دېته هم باید خپل پام وساتو چې کلک منفي دریځ موږ نورهم د تاو تریخوالي خواته ورکش کاږي اوزموږ د سولې را توکېدلې تولې هیلې په نطفه او خاموالي کې له مینځه وړي . ځکه سملاسي منفي عکس العمل د تاوتریخوالي په قهېرلي اور باندي نورتېل هم ور پاشي ترڅو هر څه په کې خاورې اویرې شي . خو موږ د شخړې په دغسي حالت کې باید څه وکړو ؟

موږ کولی شو چې له خپل دریځه یوګام شاته ولاړشو ، لږ خپله پينه ونیسو (ودېږو) ، یوه لحظه په خپل ټول زغم سره د پېښې پرټولو اړخونوباندې ځغلنده فکریووکړو. مثبت او منفي ټول اړخونه او پایلې یې و سنجوو . (یوه لحظه فکراو زغم تر زرځلې پښېمانیودېرغوره دئ) . ځکه ؛ صبر ، فکر او زغم درې واړه هدف ته د رسېدو لارې چارې دي .

- وروسته بیا یوه ژوره سا و اخلو (تنفس وکړو) .
- هڅه وکړو ، ترڅو د مقابل لوري خبرې په غور سره واورو . (د نورو خلکو خبرې باید واورو ، تر څو په اړه یې لازم مثبت تصمیمونه ونیولی شو .)
- په هره کچه چې د شخړې په حالت کې د پورتني روېښ سره سم ګامونه و اخلو ، په همغه کچه شخړې له تاوجن حالت څخه د حل لوري پرخوا را ته بدلون مومي .

له دې عمل او عکس العمل څخه وروسته به پر دې باندې پوه شو چې :

- د ټولو شخړو بې ثباته کېد و ، په براس بدلېدو او منفي خوا ته د خوځېدو هېڅ اړتیا نه شته . ځکه شخړې بېټ حقیقتونه را سپړي ، او شخړې باید له تاو تریخوالي لیرې وساتل شي .
- شخړې په اصل کې تل د لا زیاتي پېژندنې ، فکري نوښت او نویو لارو چارو د لټون په هڅه کې وي او له همدې کبله باید سمې مدیریت شي .

نو اوس باید موږ ته دا په ثبوت رسېدلې وي چې د شخړو غورچاڼ او پایله له شخړو او زموږ له کړو وړو سره مستقیم تړاو لري .

انسان د ژوند په ټولو چارو (کورنۍ ، ګاوند ، ښوونځی ، دفتر، بازاراو ...) کې له نورو سره د معاملاتو په سطحه اړیکې او تړاو لري . همدا رنګه هرانسان بېلې اړتیاوې او بېلا بېلې غوښتنې لري چې انسانان ددغو اړتیاوو د پوره کولو ا و ددې غوښتنو د تر لاسه کولو له پاره ځانګړي دریځونه نیسي . کله ناکله د همدې اړیکو په مینځ کې د اړتیاوو ، غوښتنو او دریځونو ترمینځ منفي تقابل هم مینځته راځي او شخړې سر په کې را توکوي .

که له شخړو سره په خوندي او سالمه توګه چلند ونه شي ، کېدای شي شخړې په جګړو او تاو تریخوالي بدلې شي .

دشخړو پېښېدل او له هغو سره د چال چلند په بهیرکې د سوله ییز حل مهارتونه په کار اچول د انساني ژوند خوندي ساتلوله پاره ډېرد پام وړدي . دلیل یې داد ئ چې :

- سوله ییز حل مهارتونه انساني درناوی ، ژوند او اړیکې له زیانونو څخه خوندي ساتي .

- په سوله ییز حل مهارتونوعملي کولو کې شخړې په ژوره توګه پېژندل کیږي .
- سوله ییز حل مهارتونه د ستونزو د حل استعداد ته وده ورکوي .
- د سو له ییز حل مهارتونه د نویو شیانو د را مینځته کېدو او ودې سبب ګرځي .
- ....

که چېرې موږ په منظمه توګه له شخړو سره د لاس او ګرېوان پر وخت پورتنی نومول شوی مهارت او یو هه خپل عادت وګرځوو او هغه عملي کړو ـ په همغه کچه به بریالی او ښه ژوند ولرو .
موږ باید پردې باندې سوچ او فکر وکړو چې څه ډول په نوموړو مهارتونوباندې خپل ځان عادت کولای او هغه خپلولی شو .
که چېرې تاسي هم غواړی چې په خپل ځان کې مثبت بدلون راوړئ ، نو در ته لازمه ده چې لاندې ګامونه هم پورته کړئ :

١ــ آرام اعصاب (ساړه ماغزه ساتل):

دا باید په یاد ولری چې شخړې ذاتاً لږ څه کمه ا و زیاته ګرمي او تاو له ځانه سره لري . خو د تودو اوګرمو هیجاناتو په حالت کې د حل لوري خواته لاره نه شي موندلای . ولې ددې پرخلاف که چېرته موخپل اعصاب (ماغزه) لږ څه ساړه وساتل ، او له صبر (حوصلې) او زغم څخه موکار واخیست ، نو بیا خو :

- باید لومړی لږ څه دمه شو ، او یا یوګام وروسته په شا ولاړ شو .
- په ژوره توګه باید سا (تنفس) واخلو . خپل قهر اوغوسه وخورو .
- له خبرو مخکې باید له هیجاناتو څخه ځان خلاص کړو او بیا مقابل لوري ته غوږ ونیسو .

د شخړه ییز چال چلند یوکارپوه په دې اړه داسي وایي :

(کله چې زه د شخړې پر وخت لږ څه ژور ه سا واخلم ، لږ خپل ځان ته پام وکړم چې زه په کوم حالت کې یم ؟ نو لږ تر لږه د هیجاني عکس العمل پرځای د شخړې یو مناسب ځواب پیداکوم . خو که په دغه مرحله کې لږ څه بې پروایي اوغفلت وکړم ، نوسملاسي زما د خبرو په استعمالېدونکو اصطلاحاتو او جملو کې توپیر راځي اوله عصباني کېدو(هیجان) سره یوځای بیا ماته قهر راځي او د مقابلې یوې داسي لارې ته مې په سخت دریځی سره هڅوي چې هلته زما او مقابل لورې دواړو په مرګ ژوبلواو نابودی سره تماميږي .
د شخړې په صورت کې تاسي څه کولای شی ؟
ښايي تاسي په خپل ذهن کې د هغو لسو شیانو نومونه انځور او یا یې په خپله عملي کړی چې ستاسي ماغزه سړوي .

لومړی :

- ژور تنفس وکړی .
- له خپل موقعیت څخه ځان لیرې کړی .

- بیا ژور تنفس وکړی .
- بیا پورته آسمان ته وګوری .
- په یخو اوبو اودس وکړی .
- .....

بالآخره دا ځانته معلومه کړی چي د قهر پر وخت ستاسي کومه هڅه تاسو له قهر څخه ژغوري ، د قهر پر وخت له همغي هڅي څخه ګټه واخلی .

۲:ــ پرته له دې چي بله خوا پره او ملامته وګڼی او یا یي ووهږوی ، د موضوع یا ستونزې په هکله خپل احساس ، اندېښنه ، یا خوا شیني را وسپړی .

د بېلګي په توګه :

لاندې دوې جملې ولولی :

- تاسو بیا د پخلنځي لوښي ناولي او په بد حالت کي ګډوډ پرې ایښي دي .
- ته یوازې خوارک ته تیار یي او د لوښو پرېوللو ته دې ملا ماته ده .
- په پخلنځي کي بیا د ناولو(نا وینځلو) لوښو په لیدو سره ډېروځورېدم ، مورږ خو په دې سره سلا شوي وو چي لوښي به ترخوراک وروسته پرېولو ، حیران شوم چي کومه ناوړه پېښه نه وي شوې .

د شخړو د حل سوله بیزه کونجي (کلی) داده چي مورږ د ستونزو په وړاندې په ګډه مبارزه وکړو نه دا چي له یو بل سره د نادریو (تاویلي ما ویلي) او یو پر بل باندې د ملامتی هڅې وکړو .
ددې معنا داده چي مورږ باید په هرشریک کارکې له یو بل سره په پسته ، د منطق او استدلال په با حکمته نرمه غلمي ژبه افهام او تهفیم وکړو ، ترڅو پر مټ یي په رغنده توګه په آرامه فضأ کي په سړه سینه یو د بل په مرسته خپل کارونه د هدف پرخوا پر خپل وخت ترسره کړو .

۳ــ هره خوا دي د بلي خوا هغه څه په سړه سینه واوروي چي اورېدلي یي وي :

د شخړې او تودو بحثونو په مینځ کي دا ډېره سخته ده چي د یو بل خبرو ته غوږ شو او هغه واورو ، ترڅویوې هوکړې ته پرې ورسېږو . ځکه هره خوا زیار باسي چي یوازې ددوی خبره باید واورېدل شي ، له همدې کبله په زوره نارې سورې جوړې کړي او ځان په حقه ګڼي ، ترڅوثابته کړي چي پر ده ـ یا دي باندې ظلم شوی . خو په دې حالت کي یو هم نه شي کولی چي خپله خبره پرمقابل لوري باندې واوروي .
نوچاره څه ده ؟
زه هم پخوا همداسي وم . کله مي چي د یوګام وروسته کېدو ، ژورې سا اخیستو ، مقابل لوري ته د موقع ورکولو اود سوله بیز تمرین ښېګڼي ولیدلي ، نواوسزه خپله د ډېرو تودو بحثونو په حالت کي هم نوموړی تمرین په ډېر لږ تو پیر سره عملي کولی شم .

- ځانته لږ څه موقع ورکوم . ژوره سا (تنفس) اخلم .
- خپل فکراوحواس سره تنظیموم ، په ډېره پاملرنه د خبرو له پاره د خپلو ویلو له پاره رغنده لغات او جملي انتخابوم .
- ځان ناخبره نیسم اوپه ډېراحتیاط سره مقابل لوري ته سلام وراچوم . بیا له مقابل لوري پوښتم چي خیر خو دئ څه پېښنه ده ؟ یا څه کیسه ده ؟ پردې سره هغوی پوهوم چي په اصل کي زه غواړم هغوی واوروم . او په عین وخت کي د هغوی خبرې هم اورم . بیا هغه څه چي ما اورېدلي ، هغوی ته یي په هغو رغنده جملوکي ور

اوروم چې ما د مخه وربانديې سوچ کړی ؤ (په پسته اونرمه له پند او حکمت څخه ډکه ژبه). چې دا بيا زما د اوروليو سره جوخت په هغوی کې له ميل او رغبت پيدا کېدو سره مرسته کوي ، ترڅوزما خبروته هم غوږ ونيسي . له دې وروسته هغوی ددې وړتيا پيداکوي چې د يوې پرېکړې خواته لاره ومومي . تاسو هم باور وکړئ چې دغه تمرين ډېرګټور او ژوري اغېزې لري . ما خپله تر دې وړاندې دا باور په ځان کې نه درلود . خو کله مې چې همدغه نسخه پر ځان باندې عملي کړه ، مثبتې پايلې يې ما او مقابل لوري خپله لومړی محسوسې ـ او بيا وليدلې .

۴ـــ مسؤوليت پر ځان منل :

په ډېرو شخړو کې دواړه خواوې يو د بل په وړاندې يو څه مسؤوليتونه هم لري . خو د افسوس خبره داده چې هرلوری په مقابل لوري باندې غوارې تورونه پورې کړي ، د ملامتولو (پړې) اچولو هڅه يې کوي او خپل ځان سپين بازګني . خوکه موږ لږ ترلږه يوڅه مسؤوليت پرغاړه واخلو ، نو موږ به په بشپړه توګه د شخړې له منفي اړخ نه مثبت لوري ته بدلون ورکړو . خو پوښتنه داده چې د شخړې په مينځ کې دا بدلون (نوښت) څنګه امکان پيدا کولی شي ؟

ځواب يې دادئ چې که له پخوانی يادې نسخې څخه کار واخيستل شي نو ښې پايلې به ترې تر لاسه شي .

د بېلګې په تو ګه :

- لږ څه له خپل موقعيت(ځای) څخه ليرې شی .
- ژوره سا واخلی .
- د مقابل لوري خبرواورېدوته ځان چمتوکړی ـ ښې رغنده او له عاطفي او حکمت څخه ډکې پر معنا جملې له ځانه سره په ذهن کې جوړې ، تکرار او بيرته را وګرځئ .

۵ ـــ د ستونزې د حل له پاره له دواړو خواوو څخه حل لارې وغواړئ :

د شخړو حل ، ابتکار او نوښت ته اړتيا لري . د هرې شخړې له پاره په لسهاوو حل لارې شتون لري خو ددې حل لارو کونجي (کلي) د دواړو خواوو له هڅاند تمايل او رغبت سره تړاو لري . دا په دې معنا چې تمايل او رغبت بايد وهڅول شي ، او له دواړو خواوو څخه حل لارې وغوښتل شي . کله چې حل لارې يې سره را ټولې کړې ، نو بيادې ددواړو خواوو حل لارې سره مقايسه (پرتله)کړې . د توافق او نږدې کېدو ټکي دې ترې را ټول ـ اولومړی دې له هغو ټکو پيل وکړي چې دواړه خواوې پرې رضأيت ولري . بيا دې پر نورو ورته لارو چارو باندې داسې پيل وکړي چې د هغوی مثبت او منفي عکس العملونه دې ګام په ګام څارې .

۶ـــ تايېد (تصديق) ، بخښل او منته کول :

يو له بل سره روغبړ ، غاړه غړی کېدل ، د مينه ناکو اصطلاحاتو او جملو کارول د شخړو په حل کې ډېره مرسته کوي . بخښل او معافي په دواړو خواووکې له ترخو يادونو ، مړاوی او غمجن حالت څخه خلاصون مومي اوپه دواړو خواووکې د سولې احساس را مينځته کېږي . که موږ زيار وباسو چې يو د بل له احساساتوځان خبرکړو ، نو موږ ته به خپله د شخړو حل لاره ځان را وښيي .

د اسلام له نظره د بدلون بنسټ

د اسلامي ټولنو اصلاح کول یو ساده او آسانه کار نه دئ . ځکه پرته له یوې دقیقې نقشې او معقولې کړنلارې د انساني ټو لنو اصلاح نا ممکنه ده .
د یوې ټولنې وګړي هغه وخت له خوبه را ویښیږي ، درکود حالت یې پرخوځېدو راځي او د سمون او اصلاح خواته روا نیږي چې د یوه ریښتیني تعهد پر بنسټ له دغه ډول ښوونې او روزنې څخه برخمن او د انساني سلیم فطرت ټولو غوښتنو ته ځواب ووایي .
خو نوموړې ښوونه او روزنه باید په لاندې برخوکې د بدلون سبب جوړه شي :

- د انساني اتکل او ارزونې په معیارونوکې . (د علمي او جسمي ځواک په لرولو سره) قرآن هم د پېښو د تشخیص او عملي کېدو په اړه د لاربنود په مشخصاتوکې علمي او جسمي ځواک ته اشاره کړې . ځکه علمي ځواک د پېښو په پیژندلو او جسمي ځواک یې په عملي کولوکې ستر رول لري .
- دځانې او نورو د ژوند د مختلفو اړخونو په اړوند په تصمیم نیولو او پرېکړوکې .
- د ځان او خواوشا چاپېریال د مسؤولیتونو په هکله .

کله چې د یوې ټولنې د وګړو د پوهې او ارزونې کچه داسې سطحې ته ورسیږي چې په هغې کې پورتنې بدلونونه را مینځته شي ، همدلته نوموړې ټولنې د سوله ییز بدلون په لور خوځیږي .

الله تعالی د قرآنکریم د رعد سورت په (یوولسم) آیت کې د بشري ټولنو د بدلون په اړه د یوه بنسټیز عامل یادونه کوي او داسې فرمایي :

(انَّ اللهَ لا یغیّرُ ما بقوم حتّی یغیّرُوا ما بانفسهم)

ژباړه : (الله تعالی د هېڅ قوم (ملیت) حالت (وضعیت) ته بدلون نه ورکوي ، ترڅو چې هغوی د خپلو نفسونوپه حالت (وضعیت) کې بدلون را نه وړي . د رعد سورت (یوولسم) آیت

د وضعیت او حالت له بدلون څخه اصلي موخه داده چې په انساني ذهنیتونو ، کړنو او د ژوند په ټولنیزو مناسباتوکې باید یو رغنده (مثبت) بدلون (انقلاب) راشي . بد خویونه ، رواجونه او خصلتونه باید لیرې ، او پر ځای یې ښه خویونه (بشپړ انساني سیرتونه) ، رواجونه او دودونه مینځته راشي . نه داچې د ډېرینو زمانو او پرې کمبرین ، یا لویې (۱۴ ، ۱۵ ، ۱۶) دورو ځناور خصلته دودونه رواجونه چې اوس هم نړۍ په میراثي توګه د پر مختللي تمدن ، تکنالوجی او دموکراسی په نومونو ور سره لاس او ګرېوان ده او بېرته پر موږ باندې حاکم د ي .

ځکه کور په کور ، قوم په قوم ، ملت په ملت ، هېواد په هېواد ، سیمه په سیمه او بلاخره په ټوله نړۍ کې اوسنی تاو تریخوالي او تباه کوونکي جګړې ټولې د همغو زړو ناوړه غیر انساني دودونو رواجونو تسلسل او پایلې دي چې په لمبو یې اوسني نسلونه وریت کړل او تاونه به یې راتلونکي نسلونه هم خوړین او سره وشړوي .

د بېلګې په توګه :

په رېښتيني او منفي بدلون کې له بېرحمۍ څخه د ترحم ، له کرکې څخه د مينې ، له دښمنۍ څخه د ورور ولۍ ، له بدبختۍ څخه د نېک بختۍ ، له جهالت څخه د پوهې ، له ذلت څخه د عزت ، له غلامۍ څخه د آزادۍ ، له خوب څخه د ويښتيا ، له رکود څخه د خوځښت ، له بې تصميمۍ څخه د تصميم نيولو ، له برده ګۍ څخه د خپلواکۍ رهبرۍ ، له بې اتفاقۍ څخه د اعتصام او اتفاق ، له جګړې څخه د رېښتيني سولې ... او برعکس دواړه افادې او مفاهيم شامل دي .

بدلون تل له انسان څخه پيلېږي . په انساني تصور او تفکر کې د بدلون بنسټ د خپل ځان او هغه وضعيت (ټولنيزو مناسباتو) په اړه چې نوموړی انسان په کې استوګن دئ - پيلېږي . داسې بدلونونه چې له مخې يې انسان وکړای شي په خپلو اعمالو باندې بشپړ کنټرول او تسلط ولري ، ښه له بدو تميز (فرق) کړی شي ، د خپل ځان او نورو په اصلاح کې اړيني او اغېزمني کړنې تر سره کړای شي .

په حقيقت کې د بدلون بنسټ په الله تعالی او آخرت باندې **د ايمان** او باور څخه پيلېږي . ايمان په انسان کې دداخلي (ضمير) د رڼا سبب جوړېږي . چې د نوموړې رڼا په واسطه موږ خپل داخلي چاپېريال (مثبت او منفي افکار ، غوښتنې ، اړتياوې ....) سره پېژنو . همدارنګه ددې رڼا په واسطه موږ دباندې چاپېريال د مناسباتو ، اړيکو او تمايلاتو څرنګوالی د انساني سوله ييزسليم فطرت سره پرتله کولای شو .

تاسې کولای شئ چې ښه له بدو ، حق له باطل ، او سوله له فساد څخه توپير اوسره بېله کړئ . هغه بدلونونه چې پر الله تعالی باندې د ايمان او د ايمان د غوښتنو له اغېزو څخه را مينځته کېږي ، په ځانګړې او ټولنيز ژوندانه کې د مثبتو بدلونونو سبب ګرځي .

ايمان په حقيقت کې انسان ته د انسانيت ژوند ور ښيي . چې دغه ژوند له حيواني ژوند څخه په کامله توګه توپير لري . ددې ژوند خصوصيت دادئ چې له خپل ځان او نورو انسانانو څخه د فساد او ظلم د ټولو ښو څخه د نجات او خلاصون هڅه کوي .

تمرين : څنګه کولای شو په خپله ټولنه کې د سولې پر لور د دوامدار بدلون نقشه جوړه کړو ؟

****

****

درېيم فصل

تشدد (تاوتريخوالی) او جګړې

تر دغه سر لیک لاندې په لنډه توګه تشدد (تاو تریخوالی) او جګړه لولو :

الف : تشدد (تاوتریخوالی):

تعریف : هر ډول ذهنیتونه ، تصورات ، کړني او سیستمونه چې د ځان او نورو د فزیکي ، مادي ، معنوي ، رواني او چاپېریال ته د زیان اړولو او صدمې رسولو سبب وګرځي ـ تشدد (تاو تریخوالی) بلل کیږي .

تشدد او تاو تریخوالی د انساني جوړښت په سرشت او طبیعت کې وجود نه لري ، په بله وینا : تشدد جینیتیکي او ارثي بنیاد او بنسټ نه لري . بلکې د ټولنې د اړیکو له څرنګوالي او مناسباتو څخه را مینځته کیږي .

هیڅ انسان له نورو سره د نفرت او جګړې کولو له پاره دنیا ته نه راځي ، نفرتونه ، تاوتریخوالی او جګړې هغه وخت را مینځته کیږي چې ځانګړي او ټولنیز ذهنیتونه (رواني او فزیکي ناروغی) ، کړنې ، ټولنیزې اړیکې ، مناسبات او د ستونزو په هکله د پرېکړو جوړښتونه ((پالېسیاني ، دستورونه (قواعد ، لاېحې او مقررات) او تطبیق)) او یا سیستم ونه شي کولای د ټولنیزو شخړو د مخنیوی ، مدیریت ، حل او د بدلون له پاره اغېزمن (مؤثر) اوعادلانه بنسټونه را مینځته او فعال وساتي .

د تشدد یا تاو تریخوالي ډولو نه :

په ښکاره خو موږ داسې آنګېرو چې تاو تریخوالی د یو شمېر کړنو لکه د : رټلو ، وهلو ، ټپي کولو ، وژلو او جګړه کولو په څېر را څرګندیږي . دا ډول پېښې د نړی په مختلفو ځایونو(کورنیو ، کلیو ، بانډو او ښارونو....) کې په پراخه توګه لیدل کیږي . خود تاو تریخوالي ځینې ډولونه چې په ښکاره توګه نه لیدل کیږي ، خواغېزې یې په دوامداره توګه دیوې ټولنې یا ډېرو ټولنو دکړاوونو او رنځولو سبب ګرځي . دا ډول تاوتریخوالی کله ناکله فیصدي بڼه لري اویا یې هم نه لري .

د بېلګې په توګه :

د نورو ژوندنیو او رواني اړتیاوو ته نه پاملرنه ، په نړیواله توګه د شمال او جنوب اقتصادي او سیاسي مناسبات (د پورونوادأکولوشرایط ، د مستبدو نظامونوترشا درېدل او د هغوی پټ او ښکاره بشپړملاتړ، د وسلود پېراو پلورله پاره د بازار موندل ، د بحرانونوهڅول ، او بیا د ستراتیژیکو ، اقتصادي او سیاسي اهدافو له پاره د وسله والو مداخلوسیالی ....) دا ټول د تاوتریخوالي هغه شکلونه دي چې دیوې ټو لنې د لویو پرګنو ژوند له خطر اوتهدید سره مخ کوي . موږ اوتاسي په خپلو سترګو وینو چې همدغه ډول تاوتریخوالی په هېوادو ، سیمه اوټوله نړۍ کې روان دئ .

په لاندې توګه د تاو تریخوالي (تشدد) د ځینو ډولونو یادونه کیږي :

۱ ـ مستقیم یا ښکاره تشدد :

هغه تاو تریخوالی دئ چې په ښکاره توګه لیدل کیږي ، لکه : ښکنځل ، وهل ، تهدید ، تعذیب ، وژل ، شړل .... بندي کول ، غصب او نور .

۲ـ غیر مستقیم یا پټ تشدد :

هغه تاو تریخوالی دئ چې په ښکاره توګه نه لیدل کیږي ، خو اغیزې او اثرات یې محسوسیږدای شي . لکه د نورو په وړاندې توپیري چال چلند ، تعصب او تبعیض ، بې تفاوتي ، محرومیت ..... او نور .

په حقیقت کې غیر مستقیم یا پټ تاو تریخوالی د ښکاره تاو تریخوالي ریښې جوړوي ، او ښکاره یا مستقیم تاو تریخوالی له همغو څخه تغذیه کیږي .

غیر مستقیم یا پټ تشدد دوه ډوله دئ :

الف : ناسمي انګیرنې او احساسات :

په ذهني توګه د یو شمیر ناسمو ذهنیتونو او احساساتو لرل او خورول لکه : ویرې ، نفرت ، په خپل قوم ، ژبې او سیمې باندې افتخارکول ـ کبر او لویي ، او نورروته په ټیټه سترګه کتل ، بې اعتمادي ، کینه ، منفي او ناسم رسم او رواج ، د ناروا او خرافي عنعناتو پیروي ، نا سم او غلط معلو مات .

ب : د مخه پلان شوی تشدد :

د سرچینونا مناسب ، غیرعادلانه اوناسم وېش (ښوونیزو ، روغتیایي ، عدلي ، اقتصادي سرچینواو خدماتو ته نا انډوله لاس رسی ، سیاسي نا برابرۍ او د مور او میرې په څیر نا برابرسلوک (چلند) ، له حقوقي پلوه له هر څه نه محروم او په ګوښه کې ساتل ....او داسې نور د پلان شوي تشدد بېلګې دي .

د سازمان یافته پلان شوي تشدد تعریف :

سازمان یافته پلان شوی تشدد دیوشمیرجوړښتونواوذهنیتونو مسلط (حاکم) موجودیت دئ چې په سیستیماتیکه توګه دیوې ټولنې دځینوخلکویا ډلو د استعدادونو (آی .کیو) د ودې او پر مختګ مخه نیسي . دغه جوړښتونه ددې سبب کیږي چې نوموړي خلک او ډلې د خپل ژوند اړتیاووته لاس رسی ونه مومي .

د پلان شوي سازمان یافته تشدد قربانیان ورو ورو د خپل ژوند له آسانتیاوو څخه محروم او د مرګ خواته په لوی لاس ور ټېل وهل کیږي . توکم پالنه ، نژاد (رنګ) پالنه ، جنسیت (پدر سالاري ـ یا مادر سالاري) پالنه ، ژب پالنه او داسې نورد سازمان یافته تشدد نموني دي . په دغه ډول تشدد کې عدالت تر پښو لاندې ، حقیقت په کې قرباني او مستحق کسان له هر څه نه محروم (بې برخې) پاتې کیږي ، همدلته ده چې سوله له شدید تاوان او نابودۍ سره مخ کیږي .

د تاو تریخوالي تخریبي دوران :

ډېری ټولني اود هغوټولنو استوګن وګړي د تاوتریخوالي او تشدد د مختلفو ډولونود بیا ځلې راتلو پروخت په پایلوکې را ښکېل کیږي .

خو د تشدد (ظلم) ددغه دوراني حرکت مهم عناصر عبارت دي له :

- تېری کوونکی (ظالم)
- تشدد (ظلم)
- قرباني شوی (مظلوم)
- بدله یا کسات (انتقام)

نننۍ قرباني د سبا ورځې د بدل (انتقام) له پاره شپې ورځې شمېري او د خپل مټ پوره کولو او پیاوړتیا له پاره د کسات او بدلې (انتقام) ترشیبې پورې لارې اودخپلوپلویانوچارې لټوي .

همدارنګه نننۍ تېری کوونکی (ظالم) د خپلې سبا د انتقام له وېرې زیار باسي ، څو داسې یوه ډله ، اړیکې او سیستم را مینځته کړي چې بله ورځ پرده باندې د احتمالي برید مخه پرې ونیسي . په پایله کې د تاو تریخوالي ظالمانه ذهنیتونه ، کړنې او د تاوتریخوالي ظالمانه سیستمونه اوکلتور وده کوي او پراختیا مومي چې وروسته ټولنه هم په کې را ګیر او ښکېل کیږي .

دتاوتریخوالي سیستمونه دټولنوپرمختګ اوانساني هوساینه له رکود سره مخ کوي . په داسې تو لنوکې انساني حقوق په پراخه توګه تر پښولاندې کیږي .

لاندې شکل ښه وګورۍ !

تیري کوونکی

تشدد
انتقام

د تشدد(ظلم) په دوران کی ایساره شوی ټولنه

قرباني (مظلوم)

تشدد او تاو تریخوالی په حقیقت کي یوه ټولنیزه ناروغي ده چې نه یوازې د انسانانو روغتیا او سلامتیا ته زیان رسوي ، بلکي ټو لنیزې اړیکي هم زیانمني کوي ، د ټو لني تعادل او سوله ییز حالت ته تاوان پیښنوي او سوله له ماتي سره مخ کوي .

لکه څنګه چې نوري ناروغی ـ د هغي له عواملواو روغتیایي خوندیتوب څخه د غفلت او بې پروایی ، د نظافت د نه مراعات کولو ، د چاپیریال د بدلونونو ، د انساني وجود دداخلي چاپیریال د ځینو اختلاطاتو او بې نظمیویا جینیتیکي مسایلوڅخه را مینځته کیږي . همداسي تشدداوتاوتریخوالی هم د ټولنیزوتعاملاتو، غیر معروفو رواجونو، ځان غوښتنو(خپلسریو) ، بخیلیو ، حیوان صفته حرصونو ، پر ژوندنیو سر چینو باندې د خپتي اچولو او پر نورو باندې د لاس بری او غلبې ، انحصاکولو .... له ذهنونو او په خپله خوښه له خپلسروکړنو څخه د ټو لنیزو اړیکو په مینځ کي تمرین اوعملي کیږي . له دغوکړنو څخه نور زده کړه کوي او ورو ورو د ناسم کلتوري جوړښت بڼه ځانته غوره کوي .

په نننی نړی کي تاو تریخوالي اود تشدد (زور زیاتي) کړو وړو ډیره پراختیا موندلي ده . په پراخه توګه د ډول ډول وسلوخپریدل ، سیالي او پر بیوزلو باندې د هغو پراخ ببرحمانه استعمال ، په انساني ژوندانه کي یو پر بل باندې باور او اعتماد له ډول ډول ګواښونو سره مخ کړی دئ .

په بله وینا : په اوسني وخت کي انساني ژوند له ډول ډول تهدیدونو او ویرو سره مخا مخ دئ .

په دې برخه کي د لوستونکو پام زما خپلي یو ې خپرې شوې مقالي ته را اړوم چي سر لیک یي دئ :

(افغانستان د پیښنو محوراو برخلیک یي) ، ترڅولوستونکي پوه شي چي جګړه ئیزو پیښنو زموږ په هیوادکي څومره ورانی کړی.

افغانستان د پیښنومحوراو برخلیک يې

((وايي چې : ګل د کډ و ګل ګوره + يو چې لټوې ترې لاندې بل ګوره .

د شلمې پېړۍ وروستي دوې لسيزې ـ او د يوويشتمې پېړۍ لومړۍ يوه نيمه لسيزه افغانستان د سيمې او ټولې نړۍ د پېښو مرکزؤ. خو دا چې دغه پېښې چېرته طرح رېزي کېدلې ؟ چا عملي کولې ؟ او څوک په کې له مينځه تلل ؟ دا بېلې ـ اوڅو په ډانګ پيلې پو ښتنې دي . ځکه په تېرو (۳۷) کلنوجګړوکې هرڅه په ډاګه شول چې په افغانستان کې دغه پردی جنګ دکومو وجوهاتو له مخې دکوم فورمول پراساس څه وخت جوړشوی ؤ او څوک په کې دکومو موخوله پاره وسوځېدل ، سوځي ، او وبه سوځول شي .

که زه د دې پوښتنوپه تړاوخپل ځواب له درنو لوستونکو سره په لنډه شريک کړم ، نو بايد ووايم چې : په افغانستان کې پردی جنګ او د جګړې دوام د پخوانيوچارواکواوسياسي څېرو د خامولنډ مهاله سياستونو زېږنده او پايلې دي . ځکه هغوی د خپل سياسي واک د د بڼګ برغولي خپله د نورو په اشاروپه لوی لاس پورته کړاو په دېګ کې پراته ټول ملي محرمات يې له نورو سره شريک کړل چې له امله يې په لاس ورغلي خپل ټول فرصتونه د خپلو لنډ مهاله کاذبو واکمنيو د سر صدقه کړل .

که نه نودا خويوه کليه ده چې : دولتي مرجع بايد يوؤلسواک قانوني نظام وي ، ترڅود خپل ؤلس په ملاتړ د خپلو اتباعو په استازيتوب ديوه منل شوي قانون او ملي وثيقې په عملي کولو سره په کورنۍ او بهرنۍ کچه خپلې ملي پرېکړې د خپل ؤلس ، خپلې خاورې او خپل نظام د بقأ په خاطرد خپلو ملي ستر تيژيوپه چوکات کې د خدمت جوګه وبلل شي .

دداسې دولتي سيستم جوړېدل بيا پرته له بهرنۍ وارداتي دروازې څخه په کورد ننه د اهل الرأی افغانانو له خوا په ډادمنه فضأ کې پرته له لاسوهنو ترسره کېږي او د ؤلس اهل الرأی خلک د هېواد مشرتابه ټاکي . دغه ډول مشر تابه د ملت له خوا په سري اوعلني توګه غوره کېږي ، هغوی د ملت له خوا دغه ډول درانه سترمسؤليت منلوته مجبورېږي . حضرت ابوبکر او حضرت عمر فاروق د همداسې اهل الرأی زاويې له کنجه ټاکل شوي وو ، نه د عبدالله بن ابی بن سلول د پلويانو په خوله . خوداسې نه چې مشرتابه د خپل ځان له پاره خپله کمپاينونه کوي ، نا اهله خلک په پيسو را نيسي ، هرځای يې لکه د ؤلسي جرګې په ټاکنوکې د زر، زور او تزوير دامونه اېښي وي او خپل ځان له دغه ډول کاذبوسوړو څخه د واک د هِرم څوکې ته پرې رسوي .

دغه ډول عناصر د واک له ترلاسه کولو وروسته هېڅکله هم د افغانستان ؤلس ، خاورې او نظام ته کارنه کوي ځکه چې هغوی د خپلو خلکو ، خپلې خاورې او خپل نظام د چوپړ له پاره نه ـ بلکې د خپل جيب ډکولواو پرد يو استخباراتو له پاره د خپل ؤلس د استازي په جامه کې خپل ځانونه سيستم ته داخل

کړي وي ، ترڅوپه قانوني بنه خپل ؤلس ، خپله خاوره او خپل دولت چور، کمزوری ، رسوا او ملي حاکمیت او د خپلې خاورې تمامیت د پردیو استخباراتي کړیو په خوښه له خطر سره مخ کړي .

همدغه وجه ده چې دداسې عناصرو له لاسه زموږ دولت او ملت دواړه د (۱۶) کلنو بهرنیومرستواو کورنیوعائداتوپه شتون کې له لوږې ، تندې او نا امنیو څخه مړه شول او افغانستان د نړۍ د فاسدو هېوا دو په کتارکې وکتل شو. افغانستان د تېر په څېر د ناسم مدیریت له کبله همداسې وران ویجاړ پاتې شو .
هغه متل دئ چې وایي : هندو سترې ـ خدای ناراضه ، مېږ مرداره ـ پور پرغاړه . د نړیوالوتراحسان لاندې هم راغلو ، او د خپل هېواد سیستمونه موهم ونه رغول ، امنیت مو هم ورځ تر بلې لا پسې خرا بېږي ، او سوله خو هسې هم د بسوګۍ واده شو ، خدای خبر چې په افغانستان کې به څه وخت سوله راشي ؟

یوه ورځ یوه لېوني په ځمکه کې مږوی ټکواهه ، بل لېوني هغه مږوی له ځمکې را و ایست او لومړي ته یې ور نارې کړې چې : هې ! د مخه خو په دې ځمکه کې سوړه نه وه ، اوس دې چې دا مږوی په کې ټکواهه او ما بېرته ترې را و ایست ، نو دا خاوره یې څه شوه ؟ اوس هم افغانستان ته خو مرستې را غلې ، پرکومه خوا بېرته و ایستل شوې ؟ ځکه اوس خو په افغانستان کې نه هغه مرستې شته ، او نه هم د مرستو کوم بدیل دلته لیدل کېږي .

دا ځکه چې له پيله زموږ دعزل او نصب مهال وېش د خپل ملت له متن او بطن څخه نه ، بلکې د بن په غونډه کې اوله هغووړاندې د نوروزبر ځواکونو په لاس جوړ شوی ؤ او داسې خلک خوهېڅکله هم د هېواد او هېوادوالوخواخوږي نه وو . په لوی لاس یې دافغانستان سوله له مینځه یووړه اوافغانستان یې خپل ځانته دجګړې ډګرجوړکړ، له سیمه ئیزواو نړیوالو باندونو څخه عزرائیلیان جوړشول چې هردم اوهره ګړۍ زموږ له بېګناه هېواد والوڅخه د تروریستي پېښو په قتل ځایونوکې سا اخلي او په تدریجي او تلپاتې مرګونو یې را څخه وژني .

اوس به راشو دېته چې له نن څخه (۳۷) کاله وړاندې د تروریستي پېښود افعي مارانو د نسل دغه مرګوني سوړه لومړی کوموپاڼوګرورا وسپړله چې خپله یې له دغوتروریستي رسیوڅخه ځانته کټونه ترې بونلي اود پاسه خپل خوبونه وربانديې کوي او باجونه پرې اخلي ، خوزموږ د زاړه کورپه انګړکې یې ترهره تیره لاندې بیا د تخریب ځالې جوړې کړې اولا تراوسه پورې زموږ بېوزله هېوادوال په ډېره بېرحمۍ سره ددوی ترمنترلاندې ترې چیچل کېږي ، ولې ددم دارو واګې یې دلته له هېچاسره نه شته .

ددغه ډول عناصرو هڅه تل داده چې یوازې د خپل ځان اوخپل راج چلولو د بقأ له پاره د نورو په مرګ ژوبلوکې تل له دوست او دښمن سره په ناروا ملي ضد معاملو باندې اخته وي . دوی ته ترخپلوځانو ،

خپلوخپلوانواوخپلوګټوهېڅوک او هېڅ شی غوره او ارزښتناک نه دي . دوی ته د خپل هېواد تاریخ ، ملي او دیني روایات او د افغانستان مظلوم ؤلس هېڅ ارزښت نه لري . ځکه خو پردي باندې خوښ دي چې د خپل ځان ، خپل نظام ، خپل هېواد ، خپل اقتصاد ، او خپلو زېربنا وو کاواکه کولو ، چور تالان او له مینځه وړوله پاره د افغانستان د د ښمن هرې ناروا ملي ضد معاملې ته په دوو پښنو تیارسی ولاړ وي .

تاسووګوری چې دغوعناصرو په دا تېروخه کم څلورو لسیزوکې د افغانستان یوموټی مجاهد ؤلس له سمتي ، ژبني ، قومي او مذهبي ډلو وېشلو پرته نورڅه کارکړی ؟ همدوی د پردیو استخباراتو په لوموکې ځانونه ورغورځولي او تل یې په ملي ضد کارونوترسره کولو باندې لاس پورې کړی ، له سفارتونو پیسې اخلي او بیا د مظلوموافغانانوله پاکواحساساتوڅخه پرسؤ استفادې سره د خپلو بادارانو په دستورغونډې اولاریونونه جوړوي ، ددولت او ملت تر مینځ فاصلې را مینځته کوي ، خوکله چې خوار افغانان خپل شوم هدف ته پرې ور تېل وهي ، خپل ځانونه ترې وباسي او مظلوم او بې خبره افغانان په خپلو وینوکې پرتروربېستي ډلو لېت پېت کړي . تاسې وګورئ د شاه شهید ، هوا شناسئ ، د ملي امنیت پرکدرونو ، د میدان وردګو ولایت د اکدمي پو لیسو د فارغانو پر کاروان ، دهمزنګ او ددارالامان پر امریکایي پوهنتون د خونړیو تروربېستي بریدونو پېښې ولې را مینځته شوې ، څوک په کې قرباني شول ؟ او چېرته طرحه رېزي شوې وې ؟ ددې خونړیو پېښنو ترشا د چا لاسونه وو ؟ ولې مذهبي او توکمي اور ته لمن وهل کېږي ؟ ولې ملت او دولت په جنګ سره اچول کېږي ؟

همدغه ډول مزدورالاصله عناصر جمهوررئیس خپلو پلانونوعملي کولوته هم نه پرېږدي ، له هرې خوا خنډونه ورته را مخې ته کوي ، دوی تل د خپلو امتیازاتو ترلاسه کولو په لټه کې دي ، له عائداتي سرچینونیولې آن ترنورو ټولو امتیازاتوترلاسه کولو پورې په ټولو شیانوکې یوازې خپل ځان واجب الاحترام او مستحق ګڼي . په هېڅ شي باندې نه مړېږي . یوازې خپل ځان د واک د هِرم څوکې ته رسول غواړي . ولوکه خپله شین سوټی هم وي .

دا ځکه چې ملت خپل انتخاب په سمه توګه نه دئ کړی . په اصولي شکل یې خپله ایماني او وجداني دنده نه ده تر سره کړې . پایله یې هم دا ده چې ددوی په پاکو رأیو دغه ډول یو شمېرعناصرو پارلمان او د حکومت نورواکمنوڅوکیوته لاره موندلې ، هغوی ددولت له مخالفینو سره غاړه غړی دي ، او بیه یې هم همدغه مظلوم او بې خبره ملت پرې کوي . زما له حکومت څخه د دې خاورې او ددې نظام د یوه تبعه په صفت دا تمه ده چې دراتلونکورټوټاکنوترسره کېدواوسرتاسري سولې راتلو په خاطردې پرټاکنیزواصولواوبنیادونواصلاح کولو باندې بېخپوره کاروکړي ، ترڅوافغانستان د تل له پاره ددغه ډول غمجنو پېښوله محوره پرې خلاص اواوسنی مجهول برخلیک یې په آزاد اوڅرګند ډول د ریښتینې سولې په رڼا کې و ټاکل شي .))

د تاو تريخوالي كمول او له مينځه وړل:

د تاو تريخوالي د كمولو او له مينځه وړو له پاره دېته اړتيا ده چې د ټولو په ډاګه شوو او ښكاره پېښو اړونده برخوته ښه ځير او مجبوريتونوته يې پاملرنه وكړو . خو دلته اړينه د اده چې موږ بايد له يوې خوا په خپل ځان كې د سوله ييز ذهنيت اوكړنوعناصرد تاوتريخوالي د ذهنيت اوكړنوله عناصرو سره پرتله كړو او دې ته پام وكړو چې زموږ په ورځني ژوند (ناسته ولاړه او ورځنيو تعاملاتو) كې په ارادي اوغيرارادي (خپلواكه او غير خپلواكه)توګه زموږ په اړيكواوچاپېريال كې د تاوتريخوالي د عناصرو څومره ډول ډول شكلونه سره بدلېږي را بد لېږي ؟ موږ بايد نوموړو عناصرو اوپه تېره بيا دېته پاملرنه وكړو چې آيا د هغو د اصلاح له پاره څومره تدابير تر لاس لاندې نيول كېږي ؟ او له بلې خوا عدالت ته پاملرنه وكړو چې زموږ په اړيكو او د حقوقو په خوندي كولوكې د يو بل حقوق څومره په پام كې نيول كيږي ، او هم په عدلي سيستم كې پرېكړې (فيصلې) څومره عادلانه دي ؟ آيا وګړي عدالت ته لاس رسی لري ؟ په اقتصاد او سياست كې د عامه وګړو ونډه څنګه ده ؟ د تېري كوونكو (ظالمانو) د مخنيوي اود قربانيانو (مظلومينو) د ملاتړاو حمايې وضعيت څنګه دئ ؟ وګړو ته د خدمتونو د مسؤولو نهادونواوادارو په نوم د وګړو د ستونزو په ليرې كولوكې څومره اغېزمن رول لوبولی ؟ آيا وګړي او ډلې خپلې شخړې په سوله ييزه توګه ، ډارولو ، تاوتريخوالي ، زر - زور او تزوير ....سره حلوي ؟ د شخړو په حل كې د ښكېلو خواوو ونډه اخيستل څومره دي ؟ .... او نور .

كه په پورته ډول د ژوند مختلفو برخوته په دقيقه او ژوره توګه ځيرشو - وبه ګورو چې د سولې رېښې په ډېرو ځايوكې له خنډونو سره مخ - او له عدالت او انصاف سره ډېر تړاو نه لري . خو د عدالت د تطبيق او عملي كېدو له پاره په بنسټيزه توګه د ژوند په ټولو برخوكې اصلاحي بدلونونو او آسانتياوو را مينځته كولو ته ډېره اړتيا ده .

موږ اوتاسي په دې پو هېږو چې ټول انسانان په انسانيت كې سره برابر ، ديوه واحد ذات (الله)جلّ جلاله بنده ګان او ابوالبشر حضرت آدم (ع) اولاد دي . او ټول خلك د عقل او شعورلرونكي دي ، چې يو يې د خپلو ليد لوريو(د خپلې فكري زاويې) له كنجه دنيا ته ګوري او بل يې له بلې زاويې ويني . دوی هريو د خپل ځان او خپلې ټولنې په اړه احساسات ، عواطف ، غوښتنې او اړتياوې لري .

دوی حق لري چې په عزت اوكرامت سره خپل ژوند وكړي . د ژوند د سمون او په ټولنه كې د اغېزمنې برخې اخيستو له پاره د ښوونې او روزنې حق لري . همداسې بايد ټول خلك ددې وړتيا وموې په هغو پرېكړوكې برخه ولري چې له ژوند سره يې اړيكې لري او اغېزې پرې كوي . خوكه

نورڅوک د دوی په برخه کې پرېکړې او فیصلې کوي ، نو باید د هغوی پرېکړې او فیصلې ددوی د اړتیاوو او احساساتو غږ هم منعکس کړي .

د ټولنیزو اړیکو او جوړښتونو په مینځ کې د تاو تریخوالي د سر چینو په پېژندلو او د هغو د اصلاح یوه مهمه وسیله د ټولني تر مینځ په مختلفو برخوکي له یو بل سره خبرې کول دي . ځکه د خبرو اترو له لارې افکار او نظریات سره تبادله کېږي چې د ستونزو له پاره ګډ تعریفونه پرې را مینځته کېږي او د هغو له مخې بیا حل لارې په ډېره آسانی سره پېژندل کېږي .

په ټولنیزو خبروکې به دا هم په ډاګه شي چې د دوی پرمخ دهمغږی اوله یوبل سره د مرستې کولوڅومره لارې خلاصې او څومره نورې ترلې دي ؟ له پرانستو لارو څخه د سولې ، امن او پراختیا له پاره څه ډول ګټه پورته کولای شو ؟ او د بندو لارو عوامل څه ډول اصلاح او له مینځه یوسو ؟

د سولې د کار بنسټیز هدف په خورا هوښیاری سره د شخړو په ښکېلو اړخونو او نورو ټولنیزو جوړښتونو کې دتاو تریخوالي د ټولو بڼو کموالی او له مینځه وړل دي . سوله نه یوازې یوه موخه ده ، بلکې یوه پرله پسې فعاله روانه عملیه ده چې ټولو انساني لومړنیو اړتیاووته د پاملرنې ترڅنګ د شخړو پر سوله ییز حل باندې ټینګارکوي .

په نړی کې ځینې خلک او ډلې په دې باور دي چې باید د ذهني ، کلتوري ، اوجوړښتوي ټولنیز تاو تریخوالي د له مینځه وړلو له پاره د زور او وسله والي مبارزې څخه کار واخلي . خو ځینې نور یې بیا په دې عقیده دي چې د فعال عدم تشدد او سو له ییزو لارو چارو څخه کار واخلي او په نوموړو ټولنوکې د وضعیت د بدلون له پاره کار وکړي .

د خوځنده عدم تشدد کړنلاره په دې باور ده چې د غیر عادلانه وضعیت او بې انصافیوختمولو له پاره د نوموړي وضعیت په هکله د عامه وُلس پوهاوی ، خبرتیا ، د وُلس په ګټه د قوانینو ، پالیسیانو اولایْحو د تدوین اوعملي کېدو له پاره مدافع او صادقانه پیاوړی افهام او تفهیم به د انسانیت ګډ درک غښتلی او له تاو تریخوالي څخه د خلاصون سوله ییزې لارې به د ټولنو د وګړو پر مخ خلاصې کړي .

د خوځنده عدم تشدد دکړنلارو پرمټ له تشدد سره مبارزه:

- ((د عدم تشدد معنا داده چې په عام ډول په شخړو او جګړو کې انسان باید پر بل انسان باندې لومړنی تېری اوګوزار ونه کړي ، او په خاص ډول په تېره مسلمان باید په خپلمنځي شخړواو جګړوکې پر بل مسلمان (مقابل لوري) باندې یرغل ونه کړي ، ځکه که چېرې په لومړي

بریدکي لومړني بریدګرمقابل لوری وواژه ـ برید ګر قاتل او مقتول شهید دئ ، اوکه خپله ووژل شوـ نو بیا مرداردئ ، څکه پیغمبر اکرم (ص) لومړي بریدګرته د قتل په صورت کې قاتل ویلي او د وژل کېدو په صورت کې یې مقتول مردار بللی . خوکه بل چا برید ور باندې وکړ ـ نو بیا د ځان ددفاع په خاطر د خپلو وینو په بیه ور باندې واجبه ده چې د خپل ځان دفاع وکړي . که په داسې مقابله کې مړ شو ، نو بیا دی خپله شهید او برید کوونکی قاتل د ئ ـ اوکه مقابل لوری یې له لاسه مړ شو ، نو خپله غازي ، او مقابل لوری بې ایمانه له دنیا تېردئ ، اوکه همداسې لاس تر زنې ورته کښېناست ، نو بیا خو د قیامت په ورځ ظالم د خپل ظلم له لاسه او مظلوم به له خپل حق او خپل ځان څخه د دفاع نه کولو له امله دوزخ ته خي . چې دا بیا عدم شدد نه دئ . څکه ظالم ته باید څوک لاس ترزنې کښې نه ني ، لومړی دې په منطقي نرمه ژبه او لاس سره د ظالم د ظلم مخنیوی وکړي . دا په دې معنا چې انسان باید نه پرچا باندې ظلم وکړي ، او نه هم بل دېته پرېږدي چې پرده باندې د ظلم لاس پورته کړي . یعنې انسان باید ترخپلې وسې پورې نه ظالم وي او نه هم مظلوم . همدې ته عدم تشدد ویل کېږي .))

د فعال عدم تشدد دکړنلارو د اغېزمنتوب او د زده کړو پراختیا پرڅای عملي کېدل به وکولای شي چې د سولې ، عدالت ، انصاف او انساني خواخوږۍ له پاره عامه (هر اړخیز) تعهد او ژمنه را مینځته کړي . په دې وخت کې به نه یوازې د ټولنې پوهه طبقه ـ بلکي ډېر عادي خلک به هم د سولې ، عدالت ، انصاف او انساني خواخوږۍ له پاره خپل غږ اوچت کړي . او د تاوجنو شخړو ، تشدد او جګړو د ختمولو له پاره به ډېر څه تر سره کړي .

د فعال عدم تشدد د اغېزمنوکړنلاروکارولو له پاره اړینه ده چې موږ په دې باندې پوه شو د شخړو په چوکاټ کې څه ډول ځان نـنباسو ، او له کومو لارو او روېښونو څخه کاروا خلو ، څو له تشدد څخه مخنیوی پرې وکړو. په دې څخه باید موږ پوه شو چې د تعصب کچه په کې څومره ده ؟ د ټولنې د خلکو او ډلو تر مینځ د بېلتون کربښې کومې دي ؟ او څوک د څه له پاره د مدینې د منافقینو په څېر بېلتانه ته لمن وهي ؟ څنګه د تعصب کچه را ټیټولای شو؟ پرڅه باندې د ناسمو پالېسیانو اوکړنلارو په وړاندې دفاع وکړو ؟ ... په شخړوکې د ښکېلو خواو ترمینځ باور را ستو ته څنګه وده ورکړو څو دوی پردې باندې سره قانع شي چې د شخړو د حل اصلي لاره یو له بل سره خبرې کول دي ؟

داچې شخړې او اختلافات د ژوند یو واقعي اړخ دئ . خو دغه واقعیت څېړنو (تحلیل) ، حل او بدلون ته اړتیا لري . له همدې کبله د شخړو د حل له پاره زور زیاتي او تاو تریخو الي ته د لاس اچولو هېڅ اړتیا نه شته . اوتشدد او تاو تریخوالي شخړې هېڅکله هم نه شي حل کولای . بلکې د

حل کولو پرځای نورې ستونزې هم زیږوي . ځکه په یوه ټولنه کې له شخړوسره د زور زیاتي او تاو تریخوالي چال چلند د هغې ټو لنې د بې ثباتۍ او توکړې کېدو سبب جوړېږي .

په هره ټو لنه کې ډېرداسي خلک او ډلې شته چې سولې او امن را وستو ته ژمن او صادق دي . ځکه دوی کولای شي د ورانوونکو اعمالو د مخنیوې او ودرېدو له پاره په خپلو کې سره یو موټې ، او د انساني عاطفي چال چلند او اسلامي ارزښتونو د پیاوړتیا له پاره خلک را وپښ او سره یو موټې کړي . د ټولنې د امنیت او مصؤنیت له پاره باید پرتعصب ، تبعیض ، ظلم ، بې عدالتیو ، تشدد او تاو تریخوالي باندې د فعال (خوځنده) عدم تشدد په واسطه نیوکې وکړي او خپل غږ پور ته کړي .

. دلته په لاندې ډول د خوځنده (فعال) عدم خشونت د څو بېلګو یادونه کیږي :

۱:ــ ((یو سړی رسول الله (ص) ته راغی ، او له خپل ګاونډي څخه یې سر ورته وټکاوه (شکایت) یې ور ته ترې وکړ . حضرت رسول الله (ص) ور ته وفرمایل : (صبر وکړه ! یو څه موده وروسته په دوهم ځل بیا رسول (ع) ته ورغی ، رسول (ع) بیا یاد سړي ته په صبرکولو باندې امر وکړ . څه موده وروسته په دریېم ځل بیا د الله پیغمبر (ص) ته ورغی او له یاد ګاونډي یې سر ور ته وټکاوه . حضرت رسوال الله (ص) ورته و فرمایل :

د جمعې د لمانځه پر مهال کله چې خلک د جمعې د لمانځه له پاره له هرې خوا را روان شي ، د خپل کور او ژوند اړوند سامان دې په کوڅه کې د جمعې د لمونځ کوونکو د تګ راتګ په لاره کې کېږده ، ترڅو لمانځه ته تلونکي دا سامان ووینې چې تا دکور خپل ټول سامان په کوڅه کې غور ځولی دئ ، کله چې له تا پوښتنه کوي ـ نوهغوی ته ووایه چې ما د خپل ګاونډي د ضرر او زیان رسولوله لاسه دکور سامان د باندې را ایستلی دئ .

عارض سړي د رسول الله (ص) له توصیې سره سم همغسې کار وکړ ، زیان رسوونکي ګاونډي چې د نوموړي سړي دا سامان آلات ولیدل او خبرې یې واورېدلې چې آبرو او حیثیت یې له خطر سره مخ دئ ، په سوګند یادولو سره یې ژمنه وکړه چې له دې وروسته به هېڅکله له خپل ګاونډي سره بدچلند نه کوي .))

۲:ــ ((د فرانسې په سویلي برخه کې یوه سیمه ده چې (دلرزاک) نومیږي . ددې سیمې کروند ګرو د نظامي مشق او تمرین په موخه د لازیاتو ځمکو د اشغال د مخنیوې له پاره له نظامیانو سره خبرې وکړې ، خو ددوی په خبرو نظامیانوغوږونه کانه واچول اوددوی د خبرو او شکایتونو هېڅ

پروا يې ونه ساتله . له همدې کبله يوه ورځ کروند ګروترخپلمنځې سلا مشورو وروسته خپلې رمې (پسونه) په تراکتورونو او ټرېلروکې بارکړل ، او په پاريس کې يې د ايفل برج لاندې خپلې رمې خوشې کړې .

کروند ګرو دا کارځکه وکړ ترڅو نظاميانو ته دا وښيي چې ددوی رمې (پسونه) څړ ځايونو ، او فرانسه رمو (پسونو) ته اړتيا لري . په پاريس کې د رمو پرسردکروندګرو او نظاميانودا صحنه تر مطبوعاتو پورې شريکه شوه . او د رسنيو له لارې ټول فرانسويان دکروندګرو او نظاميانو تر مينځ په دې ستونزه باندې خبر شول . کله چې نظاميانو دا حالت وليد ، همغه دم ګړی له صحنې څخه ووتل او خپله غلطي يې درک او و منله ، چې بيا به څرځايونه پر نظامي تمرين ځايونوباندې نه بدلوي .))

هغه متل دئ چې وايي : کومه غوټه چې په لاس سره خلاصيږي ـ خولې ته حاجت نه شته . مانا يې داده چې د وروری او همزيستی په صورت کې هرکارپه تد بيراو سلا مشوره سره بايد ترسره شي . له شخړې سره د تعامل (چال چلند) پر وخت د هغو اغېزمنولاروغوره کول چې په يوه فعاله او معروفه طريقه له شخړې سره وصل ـ او له تشدد څخه په مخنيوي او درولو کې رغنده رول ولري اړين دي .

له تشدد سره د مبارزې په وړاندې بايد داسې فعالې د زور زياتې ضد لارې چارې په کار واچول شي او تدابيراو لومړيتوبونه په کې په نښه شي چې په هر اړخيزه اوکاملاً مسلکي توګه په هېواد کې د ننه د بهرنيو لاسوهنو او متوقعه خنډونو د مخنيوي په خاطر طراحي او ډيزاين شوې وي .

د ورانوونکو شخړو او تشدد څخه د مخنيوي اولا ښه مديريت په اړه د ښکېلوخواوو او نورو متنفذينوڅخه د ګډو ګروپونوجوړولو له پاره بايد اړين اوکوټلې ګامونه پورته شي .

د جابرو او زور واکو مقابله په مدني سرغړونو ، ټولنې ته د بديلوخدماتې نهادونو د را مينځته کولو ، دعأ ګانو ، ټولنيزعبا د ت (استثقأ لمونځ) ، له زور زياتي څخه د خلاصون دعأ ..... او نور هغه تدابير دي چې رينښتيني ممثلين يې پر مټ کولای شي ډېرې ښې ديني او ملي اغېزې او پايلې پرې تر لاسه کړي .

ب : جګړه :

د جګړې لغوي مفهوم :

ـ له تاو تريخوالي څخه ډکه قهر جنه مجادله او مبارزه ، اغتشاش او مقابله د جګړې مفهوم لري .

ـ .... د متخاصمو ډلو تر مينځ فزيکي ټکر او تصادم د جګړې معنا ورکوي چې مرګ ژوبلې هم ور سره ملې وي .

د جګړې تعريف :

جګړه د وګړو ، کورنيو ، قامونو ، ګوندونو ، حکومتونو او هېوادونوتر مينځ يوه منظمه وسله واله ، قهري ، ارادي مبارزه او مجادله ده چې اصلي موخه يې پر مقابل لوري باندې د خپلو روا يا ناروا غوښتنو منل او يا د مقابل لوري له مينځه وړل دي .

جګړه اکثره وخت د دوو يا زياتوموقفونو د متقابل شدت څخه را پيلېږي . قهرجنې (تُندي) ډلې اکثره وخت له شدت څخه يو د بل پر وړاندې کار اخلي او د مقابل لوري د له مينځه وړو او ورکېدو له پاره شديد موقفونه ځانته غوره کوي . ولې دا فکر هډو ور سره نه وي چې ګڼې مغلوبه ډله به هم کوم وخت د انتقام او بدلې فکرته وده ورکړي . (يوکال ، سل کله وروسته) به د کسات او بدلې په مقصد يوه ورځ را پاڅي يا به خپل هدف ترلاسه کړي او يابه هم خپل ځان په کې بايلي . خو په دغه دواړو حالاتوکې دواړو لوريو ته لږ ـ يا ډېرځاني او مالي تاوانونه هم رسيږي . او يا دواړه خواوې لکه د اسلامي نړۍ په تېره دافغانانو په څېر دومره په خپلوکې سره کاواکه شي چې پردي د پيشو غونډې ور باندې ټوپ کړي او د دواړو سرونه د اځل نيولې مرغۍ په څېروخوري .

دکوم هدف له پاره چې دوی په خپلو کې سره دښمنۍ کوي ، هغه هدف هم پردي خلک ترې يوسي . ځکه دوی د هغه دښمن شومو موخو ته هېڅ پام نه کوي چې په اصل کې يې په يوه لاس دبخور و نمير دانه په خپله مکارانه لمن کې ورته نيولې او په بل لاس د نا مهربانه قصاب او جلاد په څېر چاړه په لاس د سر ور پرې کولوله پاره تيارسۍ ورته ولاړ دئ . هو ! افغانان اوافغان نظام دا مهال له هداسې دښنو سره مخ دي . ورته لازمه ده چې خپلو دښمنو ته په پام سره ددغو دښمنو دانه په خوله کې ترې ميراث نه شي .

د جګړې موخه (هدف) :

- د سياسي واک او قدرت په ګوته کول ، ساتل واک ته رسېدل .
- د دښمن ماتول او ځپل .
- د ټولنيز نظم د په خاطر جګړه د يوازينۍ وسيلې په توګه کارول .
- د پرديو زېرمو او پرديو ملي عايډاتو او لرغونو توکو غلاکول .

جګړه يوه د مخه پلان شوې منظمه ، وسله واله ، قهري ، ارادي مبارزه او مجادله ده چې د دولتونو ، ؤلسونو او ټولنود وګړو او ډلو ترمينځ د سياسي ، اقتصادي ، قومي ، ژبني ، مذهبې او يا شخصي ګټو د تر لاسه کولو او ساتلو په موخه را مينځ ته کيږي .

جګړه له شديد تاو تريخوالي ، ځاني او مالي تلفاتو(زيانونو) اوښتو سره مله وي . جګړه د سيالو خواوو تر مينځ يو د بل په وړاندې له زور څخه د کار اخيستو ـ او په مقابل لوري باندې د خپلو غوښتنو منلو ته وايي .

زموږ د هستوګنې په دغه نړۍ کې چې موږ ژوند په کې کوو جګړې ډېر اوږد تاريخ لري چې په مېليونونو انسانان په کې وژل شوي ، ژوبل شوي او کډه کېدو ته اړشويدي .

د جګړو انګېزې :

جګړې له ډول ډول انګېزو څخه سر را پورته کوي چې ستري انګېزې يې په لاندې ډول دي :

- د ژوند د اړتياوو پوره کولو ، ساتلو او پر سيالو خواوو باندې د واک لرل .
- د رقيبو(سيالو)خواوو له مينځه وړل .
- اقتصادي ګټې ، فتوحات (سوبې) ، په طبيعي زېرمو باندې کنټرول .
- د وس ، بلوسې او قدرت ښوول .
- له وېرو څخه خلاصون . د ارزښتونو تحميل او يا دفاع .
- د نظامي صنعت او توليد ګټو(پير او پلور) ته بازار موند نه .
- د ځوان نسل (۱۵ـ ۲۹کلنوپورې) زياتوالى او وزګارتيا .
- تبعيض ، عدالت او انساني حقوقو ته نه پاملرنه .

ځيني ځاروي (حيوانات) هم جګړه سره کوي ، خو د هغوی جګړه د خپل ژوند يا خوراک له پاره واقع او تر سره کيږي . د لوږې ، تندې ، درد ، ګرمۍ او يخنۍ احساس په ځان کې لري ، خو شعور او عقل نه لري . ولې ددې پرخلاف انسانان د خپل ژوند اوخوراک له پاره ډېرې منابع او زېرمې لري .

انسانان د ځمکي پر مخ يوازيني موجودات دي چې د تفکر او تعقل په خورا پر مختللي استعداد (آی . کيو) باندې سمبال او مجهز شوي دي . انسانان کولای شي چې خپل پرمختللي استعدادونه په کار واچوي اوپه ګډه سره د نړی له زېرموځخه د بشپړو او رغنده انسانی معاملاتو په چوکاټ کي د مسؤوليت منلوترڅنګ په خپل ژوند او نظام کي ګټه پورته کړي . نه دا چې د ځناورو په څېرله يو بل سره وخوري .

ځکه انسان که واکمن وي يا بې واکه ، خوچې له انساني چوکاټ څخه د باندې ووځي ، نو بيا هغه ته نارمل انسان نه شي ويل کېدای . اوځوک چې فزيکي او فکري (رواني) ستونزې ولري ، هغوی ته واک او قومانده سپارل داسي ستره انساني اشتباه اوتېروتنه ده چې جبيره يې له وګړي در واخله بيا آن ترکورنی ، قوم ، ټولنې ، هېواد ، سيمي او نړی پوري نه شي کېدای .

ځکه د فزيکي برخورد اصلي عامل همدغه رواني ستونزې دي چې په سرېره جګړه کي لومړی په ناخبره قشرونو(کارګري او نورو په اصطلاح متمدنو ولې په حقيقت کي محرومو طبقاتي ښاري برخو) کي تخم ګذاري کوي ، بچي باسي ، هغوی د خپلو شومو اهدافو له پاره روزي ، د هغوی د اذهانود مغشوشتيا اوتسخيرله پاره پانګونې کوي ، د اقتصاد اوتعليم ساحي په خپل هېوادکي د ننه وربانديې تنګوي ، د پرديوکلتورونو په ډله ييز يرغل سره د هغوی ديني اوملي روايات ټول ترخپل کرغېړن سيوري لاندې راولي ، د مسجد اوښوونځي ترمينځ دتقاق او بدمرغيوتخمونه شينديي ، د بهرنی ژبې د زده کړي له پاره د خپلو بورسونو دروازې ورته پرانيزي ، د هېواد د بچيانو پاک او سپېڅلي مغزونه له پرديو سفسطوور ډک او منحرف کړي او د خپل اصل او نسل د ديني او ملي رواياتو پرکاواکه اوضعيفو نقطو باندې دهمدې استعماري ماشيني بچيانوپه خوله دترديد لفظي بريدونه کوي،ترڅودخپلو استخباراتي مرکزونوترقوماندې لاري د هغوی ډله ، مذهب ، کتاب ، جنډه ، خپلواکي ، اقتصاد اوخاوره ټول د ذهنی تسخير له لاري د خپلې پيل کړې رواني جګړې پر مټ له مينځه يوسي .

اوس به راشو دېته چې کتاب الله درواني جګړې په اړه څه وايي :

رواني جګړه

شاليد :

الله «جل‌جلاله» د بقرې سورت په ۲۱۷م آيت کي داسي فرمايلي؛

وَلَا يَزَالُونَ يُقَٰتِلُونَكُمۡ حَتَّىٰ يَرُدُّوكُمۡ عَن دِينِكُمۡ إِنِ ٱسۡتَطَٰعُواْ

او هغوی «مشرکان» به له تاسي سره په دې موخه تل خپله جګړه روانه وساتي چې که «خدای مه کړه» پر تاسي برې ومومي ، تاسي به له خپله دينه وباسي.

لکه څنګه چې د قران کريم په دغه مبارک آيت کې د (لايزالون) کلمې ته د (ددوام، تل يا پرلهپسي) په مانا اشاره شوې ده او موږ ته دا درس راکوي چې دښمنان موتل راسره په جګړه کې دي، که څه هم د دې جګړې څرنګوالی ، وخت ، مکان ، او شرايط څرګند نه دي . کېدای شي چې دا جګړه رواني، پوځي، اقتصادي ، ديني ، ژبنۍ او يا هم کلتوري بڼه ولري .

موږ دلته د رواني جګړې په هکله خبرې کوو:

په رواني جګړه کې د دوست، دښمن او بېپلوه ټولنو احساسات، نظريات، باورونه، دريځونه او کړنې د يو لړ پلان شويو تبليغاتو اوکړنو پر مټ په دې نيت تر اغيز لاندې را وستل کيږي چې سترو او ملي موخو ته رسېدل او يا هم د رسېدو لارې چارې آسانه کړي . رواني جګړه پوهنيزو سرچينو يوه حيرانوونکې ټولنيزه پديده بللې ، ځکه چې په انساني ژوند کې ژورې ريښې لري . د نننۍ نړۍ ډېره برخه د رواني جګړې او تبليغاتو نړۍ ده؛ ځکه هغه سياسي خوځښتونه چې د نورو د بېلارې کولو په موخه او يا هم کومو ځانګړو موخو ته د رسېدو په خاطر ترسره کيږي ، تبليغاتي حرکتونه بلل کيږي .

دجګړې په هر اړخيزه برخوپوهانو په آند دا د جګړې ترټولوخطرناک ډول دی . ځکه چې دښمن په رواني جګړه کې د خلکواو همدا رنګه د پوځي سرتېرو د طبيعي او معنوي مورال په کمزوري کولواوماتولوکې د خلکو او پوځ تر مينځ باورونه ، احساسات او تمايلات په نښه کوي ؛ نو له همدې کبله رواني جګړه د پوځي چارو يوه مهمه برخه ګڼل کيږي.

وينسټن چرچيل د رواني جګړې په اړه وايي: ((رواني جګړو په ځلونو د تاريخ لورى پر بله خوا اړولی دی او په تاريخ کې د دې ډول جګړو بېلګې تر له شمېرې وتلې دي . د جنګي ماشينونو په وسيله ګټل شوې جګړې تر لنډې مودې وروسته له ماتې سره مخ شوې ، هغه په دې خاطر چې جګړې پوځيان او خلک ژوبل کړي ، وژلي ، تجريد کړي او د زندان په تورو سلولونو کې يې اچولي ، وراسته کړي ، خو اېل کړي يې نه دي ، او نه خو يې د هغوی معنوي روحيه کمزورې کړې ؛ نو له همدې کبله

، جګړه‌یز ماشین د لوړ معنوي مورال پر وړاندې تل له ماتې سره مخ شوی او د جګړې بریا تل د لوړ مورال‌لرونکیو ملتونو په برخه شوې ده .))

د رواني جګړې لیدلوري

لومړی لیدلوری :

رواني جګړه هغوکړنوته ویل کیږي چې د دښمن د روحیې، باوروونو او عواطفو د اغیزمنولو، زیانمنولو ، ،کمزوررولو او بې تصمیمه کولو په موخه ترسره کیږي . د دې لیدلوري پلویان تبلیغات د رواني جګړې یوه اړینه او بنسټیزه برخه ګڼي.

دویم لیدلوری :

رواني جګړه یوه رواني پدیده ده چې د ټولنې ټول غړي اغیزمنولی شي . په دې لیدلوري کې شخصیتوژنه، جاسوسي، انسان‌وژنه، ترهګري، سانسور او داسې نور په دې نیت تر سره کیږي چې له دې لارې ټولنیزو ناخوالو اوکړکیچونو ته لاره هواره ، ټولنه پر یوه ځانګړي لور روانه او تر هګریزو موخو ته لاسرسی پرې آسان شي.

دریم لیدلوری :

دا کسان بیا رواني جګړه د سیاسي چارو ، پوځي کړنو، چریکي جګړو او نیمه پوځي جګړو یوه برخه ګڼي او په دې باور دي چې د رواني جګړې ، هم د جګړې په ډګر کې او هم د سولې پر مهال ، د دولتونو د سیاسي او پوځي چارو اړینه ملاتړې متّه ده .

د رواني جګړې موخې :

د پورته خبرو مانا دا شوه چې رواني جګړه یوه پرله پسې او دوامداره جګړه ده چې د پیل او پای له پاره کوم ځانګړی مهال وېش یا شرایط نه لري. رواني جګړه لاندې پوځي او تاکتیکي موخې لري؛

د خلکو ویرجنول :

د خلکوکمزورتیاوې لوېې ، او پیاوړتیاوې یې وړې ښوول او د خلکو غوښتنې او آرزوګانې د هغوی د امکاناتو په پرتله پراخول او غټول د خلکو د ویرجن حالت او ماتم له لارو چارو ګڼل کېږي . په دې برخه کې د خلکو د لاسرسي په موخه رسنۍ، په ځانګړې توګه ټولنیزې رسنۍ لکه فېسبوک، ټویټر او ځینې نور مهم رول لوبوي .

په خلکوکې ناهیلي راټوکول :

د ټولنې سیاسي، اقتصادي او رواني حالت ته په کتو، په خلکو کې د محرومیت ، ورانیو ، په جګړه کې د ماتې ، د وینې توئېدنې او داسې نورو شیانو ناهیلي را ټوکول او پارول.

په خلکو کې د وېرې او تر هې اچول :

د ډار او ترهې د خبرونو د خپرولو له لارې د خلکو فکر او روان تخریبول.

پر رواني جګړې اغېزمن لاملونه کوم دي ؟

ذهني لاملونه :

الف: د مخاطبو کسانو د ذهني، رواني، فکري، اعتقادي او عادتې کچې پېژندل .

ب: په ټولنو کې د مخاطبو کسانو د ژوند کچې او چاپېریال پېژندنه.

ج: رواني جګړې ته ژمنتیا ، وړتیا او ځانګړنې پېځان کې لرل.

چاپیریالي لاملونه:

الف. مذهبي اختلافات

ب. توکمیز اختلافات

ج. طبقاتي اختلافات

د. ژبني اختلافات

نور لاملونه :

الف : د شخړو پاروونکو خبرواو کړنو مخنیوی کول

ب: له پوځي عملیاتو سره د رواني طرحو یو ځای کول

ج: له بشپړ حقیقت (راز) ویلو، که څه هم اړین وي ډډه کول، ځکه چې د ټول حقیقت ویل ښایي ستونزې را وپاروي.

په رواني جګړه کې رسنۍ «مطبوعات، خپروني، راډیو، ټلویزیون، انټرنیټ...»، ادبیات «کیسې، شعر، رومان او طنز» او په نړیوال ډګر کې «ډیپلوماسي، نړیوال سازمانونه، له هېواده بهر سفارتونه» او هنر «فلم، تجسمي هنرونه، تیاتر او موسیقي» کارول کیږي.

په رسنیو کې د رواني جګړې تاکتیکونه :

درنښت او سپېڅلتیا :

په دې تاکتیک کې د یوه شي پر درنښت او سپېڅلتیا په دې موخه زیات ټینګار کیږي چې له شواهدو پرته منل کیږي . مثلاً په دې تکتیک کې ملي او مذهبي څېرې او یا هم هغه ملي دودونه یا جریانونه چې عامو خلکو ته د درناوي وړ وي، کارول کیږي. همدا ډول، په دې کې طنز، موسیقي، کاریکاتور، لنډې کیسې او شعرونه هم د تکتیکونو په توګه کارول کیږي.

تصدیق :

د نومونو ، کسانو لکه سیاستوالو، هنرمندانو، پوهانو او د کلتوري، ټولنیزو او سیاسي ډلو ملاتړ ته د تصدیق تاکتیک ویل کیږي.

آوازه (ډنډوره) :

هره آوازه یا ډنډوره د یوه واقعیت یوه لویه برخه وي، خو د اغېزمنتوب کچه یې د آوازې په نامالوم او مجهول حالت پورې تړلې ده. یانې یوه آوازه چې هرڅومره پېچلې او مهمه وي، هغومره یې د اغېز کچه هم لوړه وي.

ناڅاپي او په تکرار درواغ :

په دې روېش کې هغه پیغامونه چې رښتیا ته نږدې لا نه وي، خلکو ته رسول کېږي او د خلکو د ذهنونو د ګډوډولو او له دې لارې د مطلوبو درواغو د ځایولو په موخه بیا بیا ویل کېږي. دا یو بشپړ نابېره خبر وي او خبري عناصر په بشپړه توګه پکې مطرح کېږي.

نیم رښتیا ویل :

په دې روېش کې د یوه مهم خبر ځینې برخې تر نورو رسول کېږي او ځینې هغه برخې چې له رښتیا ویلو سره تړاو لري په لوی لاس ځنې لیرې کېږي.

دکړکېچ پېښېدو اټکل:

په دې روېش کې پرلهپسې د هېواد د سیاسي او اقتصادي حالت په اړه دروغ خبرونه او شمېرې د دې موخې له پاره وړاندې کېږي چې که اوسنی حالت همداسې دوام وکړي؛ سترکړکېچونه او بحرانونه به وزیږوي او یا هم د بدلون په نامه داسې چارې تر سره کېږي چې د خلکو ذهنونه اغېزمن کړي . یو بل تکتیک دا هم دی چې په بېلابېلو وختونو کې په ډېره کمه کچه او نامنظم ډول خلکو ته خبرونه او مالومات ورکول کېږي چې خلک یې پر وړاندې حساس او تر وې مالومې نېټې ورروسته هغه داسې ومني چې کله یې په اړه کره ثبوت ـ یاشواهد او نښې محسوسې او ووینې .

سانســــــــور:

په دې روېش کې د خبرونو ځینې برخې لېرې کېږي او ځینې خلکو ته رسول کېږي چې له کبله یې خبرونه مبهم کېږي او پوښتنې راولاړوي او په دې توګه اوازو ته لار پرانیستل کېږي.

جــنسي پارونه یا لېــوالتــیا:

په دې رووبش کې له یو لړ ځانګړیو نومونو او یا داسې خبرې یا ټولنیزو څېرو څخه د غولوونکیوکسانو په توګه کار اخیستل کېږي چې د ټولنې کسان په آساني سره تراغېز لاندې راوستلای شي او په خلکوکې له همدې امله د منلو وړګرځي او خلک د پیغام او ادبیاتو له اصلي محتوا څخه ناخبره کېږي.

په خلکو کې شخړې او توکمپالنه را منځ ته کول :

په دې رووبش کې د خلکو او سیاسي نظام تر منځ درځ اچول کېږي چې له کبله یې خلک پر خپل سیاسي رژیم بې‌باوره کېږي . دا رووبش ترهګرې ډلې او ملاتړي هېوادونه یې په ډېره اغېزناکه توګه کاراخلي.

د شـــــخصیتترورول:

په دې رووبش کې که د یو چا فزیکي وژنه امکان و نه لري او یا هم باید و نه وژل شي؛ نو بدیل یې د بېلابېلو رسنیزو لارو چارو له لارې د نوموړي کس په شخصیت وژلو باندې لاس پورې کول دی.

بیـــــا ځـــلـې :

د یوه پیغام د اغېز د پایښت په موخه پیغام څوځلې ترخلکوپورې رسېږي او د خلکو په ذهنونوکې ځانګړی ځای نیسي.

ترهه او دار اچول :

د رواني جګړې پوهان خپلو مخاطبانوته داسې خبرې کوي چې ګواکې ستاسې مخې ته ډېرې ستونزې اوکړکېچونه را روان دي ، ستاسې راتلونکی نامالوم دی او ډېرې لویې بلاوې او مصیبتونه به دربانديې راشي.

مبـــالـــغه:

د یوې موضوع په لویولو سربېره، د هغې د ریښتیا ښوولوکوښښ کوي او دا ډول رووبش په ځانګړیو وختونو کې کارول کېږي.

مــــغالـــطه:

په دې روبښ کې سمي او ناسمي، کره او ناکره، روښانه او تياره او منطقي يا غيرمنطقي څرګندوني په دې موخه يو ځای کارول کيږي چې خلکو ته ترټولو ښه يا تر ټولو بد محصول وړاندي کړي . په دې برخه کې دا ډول لارې چارې او دلايل کارول کيږي چې يو نظر تاييدوي او هغه دلايل چې هغه نظر نه تاييدوي له پامه غورځول کيږي .

د رواني جګړې ډولونه:

ستراتيژيکه رواني جګړه :

دا اوږدمهاله او ستراتيژيکه رواني جګړه ده چې د سياسي، پوځي، ټولنيزو او اقتصادي کمزورتياوو په کارولو سره د ټولنې د يوې برخې او يا هم د ټولوکسانو پر وړاندې پلې کيږي . دا جګړې د ټولنې خلک په خپلو باورونو او ارمانونوباندې بې باوره کوي.

درواني چال چلند جګړه:

دا ډول رواني جګړه په کوچني چاپيريال کې د ځانګړو موخو له پاره ترسره کيږي . په دې جګړه کې د جګړې د ډګر پوځي او ملکي دښمنان په نښه کيږي.

تحکيمي رواني جګړه:

دې ته تثبيتي، استقراري او استحکامي رواني جګړه هم وايي. دا د جګړه‌يزو عملياتو د پرمختګ، په عملياتو کې د آسانتياوو د را منځ ته کولو او د ملکي خلکو د همکاري د کچې زياتولو په موخه د هېواد دننه يا په هغو سيمو کې چې د دښمن تر واک لاندې وي، کارول کيږي.

د رواني جګړې وروستۍ موخه په جګړه کې سوبې لاس ته راوړل، د تر لاسه شوې سوبې ساتل او د سولې او امنيت ټينګښت دی . د جګړې يا سولې پر مهال، دولتونه اړ دي چې د خپلو ګټو د خونديتوب له پاره يو لړ ځانګړې اود پاموړکړني ترسره کړي چې په نړېواله کچه د خپل هېواد او ملت ګټې عملاً ور سره خوندي کړی شي . پر همدې بنسټ، دولتونه او سياسي ډلې خپلو موخوته د رسېدا او د خپلوګټو د خونديتوب په خاطر په هېوادکې دننه، بهراو په نړيواله کچه يو لړکړنې ترسره کوي چې همدې کړنوته "رواني جګړه" ويل کيږي .

له يوې خوا سياسي ډلې او دولتونه اړ دي چې په رواني جګړه کې ښکېل لوري په پام کې ونيسي او عام افکار د خپلې رواني جګړې په زور مهارکړي. له بلې خوا که څه هم رواني جګړه د پوځي عملياتو

بشپړوونکې بلل کېږي ، خو د جګړې په ډګرکې سوبې ته د رسېدو له پاره باید د خلکو همیشنی ملاتړ ترلاسه کړي؛ نو ښکاره خبره ده چې سیاسي نظامونه دي د سولې پر مهال خپلو ملي او سترو موخو ته د رسېدا په نیت د رسنیو له لارې هراړخیز تبلیغات وکړي او د نورو هېوادونو ملاتړ دې پرې تر لاسه کړي.

په نننې عصرکې له رواني جګړې پرته د هېواد د ملي ګټو خوندیتوب ناشونی دی. هغه ملتونه چې په رواني جګړه کې ګټونکي وي، په توده او ماشیني جګړه کې یا خو نه ماتېږي او یا هم لندمهاله ماتې مني، خو په اوږدمهال کې به سوبه د دوی په برخه وي.

د سیاست او تبلیغاتو همغږي په رواني جګړه کې اړینه ده، په دې مانا چې د سیاسي چارواکو او د سرې جګړې د تبلیغاتي ارګانونو تر منځ باید پوره باور، همغږي او همکاري وي چې په ګډه دا جګړه په ښه ډول مخ پر وړاندې بوځي. دا چاره به له هېواده بهر د ګټو په خوندیتوب کې کارنده رول ولوبوي او همدارنګه تر مادي ګټو ورها خوا به سیاسي او اقتصادي ګټې هم له ځانه سره ولري. د خلکو باور به پر نظام زیات او ملاتړ به یې وکړي ، د خلکو د پوهاوي کچه به دې توګه لوړېږي او د دښمن د دسیسو پر وړاندې خلک درېږي چې له دې لارې د دښمن د رواني متقابلې جګړې د زیان او اغېز کچه را کمېږي .

جنګ جګړو موږ ته تر شا څه پرې ایښي ؟

په دې برخه کې زه دلته د افغانستان د جګړو په اړه نور څه ویل هم درنو لوستونکو ته لرم ؛

له نن څخه (۴۲) کاله وړاندې کله چې په افغانستان کې د یحیی د کورنۍ د وروستي اخل پینځه کلنه نېټه خپله د یادې کورنۍ وروستي واکمن غړي په لاس و تاکل شوه ، نېټه پوره او ددې دورې د ړنګېدو وار را ورسېد چې له ړنګېدو سره جوخت ورځ تربلې د افغانستان سیاسي، فرهنګي، ټولنیز او اقتصادي حالت د خرابېدو په لورچټک ګامونه واخیستل، سیاسي او پوځي لاسوهني په هېوادکې ډېرې شوې، سوله په جګړه بدله شوه ، فرهنګ د پردیو په لاس کې ولوېد ، چې له دې سره سم یې د ځوانانو اوپه ټوله کې د افغان ولس په ژوند ، حالت ، کار اوزده کړې هم ډېرې بدې اغیزې وکړې، یوشمېرځوانان اونجوني له ښوونځیو اوپوهنتونوڅخه د خپل سر اوعزت ساتلوپه موخه له زده کړې بې برخې پاتې او لوستې نجونې په کورکېناستې او ځوانان یې د پردي تېل شوي جنګ سوتې جوړ شول چې په نتیجه کې یې نن ژوند له اقتصادي او رواني ستونزو سره لاس او ګرېوان دی .

د دغو ستونزو د پیدا کېدو عوامل ټولې هغه بدبختۍ اوجګړې وې چې زموږ مشرانو ورته لاس اچولی ؤ هېواد اوهېوادوال ورسره په دغه جګړه کې وسوځېدل ، د افرصت یې له لاسه ووت چې هغوی خپلې ستونزې په خپله هوارې کړې وای ، بلکې نورې ستونزې یې هم زیاتې شوې . هېواد د اور د لمبو ښکارشو اوخلک په خپلو وینوکې ولمبېدل، چې زه ددغه اوسنیو ستونزو اوجنایتونو پړه نن ټوله د هغه وخت په سیاسي ځېروباندې وراچوم . هغوی که د هرګوند ، ډلې او عقیدې خلک وو ، خو هېواد یې په لوی سیند ورلاهوکړ، چې اوس یې اداره اوکنټرول له واک څخه زما په فکر وتلې بولم . ځکه ملي اردو ړنګه ، بې وسلې او بې واکه شوه .د ملاتیر یې مات شو . اوس په ماته ملا اونه امکاناتو د دښمن په وړاندې په جګړه کې ښکېل ده ، بل لور ته د هېواد اقتصاد د دې جوګه نه دئ چې خپل ولس ته پرې بنسټیزکار پیدا اوخلک ورسره بوخت شي ترڅوله یوې خوا هېواد آباد اوله بلې خوا د ؤلس او حکومت دواړو اقتصاد ور سره پیاوړی شي.

د دې ستونزې د پیدا کېدو عوامل که بېرته ترڅېړنې لاندې ونیسو، څرګنده ده چې په هېوادکې سیاسي نظامونه اوحزبونه د بهرنیوکړیو په نتیجه کې رامنځ ته شول، ورځ تربلې د زیاتېدو په حال کې وو، خو د دې ډول بې پلانه اوبې فکره حزبونو اوډلوجوړېدل په هېواد کې زموږ دکورنیو اوبهرنیو دښمنانو له خوا و شول، ځکه د هېواد په ګټه نه وو اوبل داچې سیمه ئیز او بهرني ملکونه په دې ښه پوهېدل چې که په دې هېوادکې دا ډلې ټپلې ډېرې شي، افغان ؤلس به په خپله ورسره په یوه لوی سیندکې لاهو شي او دا خلک نه شي کولای چې په افغانستان کې د واک په وېشلوپه خپلوکې سره جوړ شي، چې همداسې وشول او اوس هم د هغوئ له لاسه افغان ؤلس د اور د لمبو ښکاردی، چې موږ یې ښکاره بېلګې په ننني حکومتونوکې وینو، نظام زموږ، اداره زموږ، ملک زموږ خو ؛ تخریبي لاسوهنې، چاودنې او د ادارې جوړول د هغه چا په لاس کې دي چې په افغانستان کې یوه لاسپوڅې او کاواکه داسې اداره غواړي، چې په دوه کلونوکې یې زموږله پاره څو تنه داسې وزیران او سرپرستان وټاکل چې نه یې ترشاه نظام راتلای شي اونه ورسره ملک د پرمختګ په لور روانېدای شي اونه دوي غواړي چې د افغان ولس له پاره دې یو پیاوړی حکومت جوړ اورئیس جمهور دې د خپل واک خاوند وي . ترڅو هغه وکولای شي د خپلوکارونو د پرمخ بیولو په نتیجه کې خپل ؤلس په ځان رامات او د بریا په لور روان کړي اوپه مخکې پرتې ټولې ناخوالې اومرګونه له خپل هېواد اوخپلې مخې څخه لرې کړي .

همدغه ستونزې دي چې د دې خاورې کورنیو اوبهرنیو دښمنانو او پر هغوی پورې تړلو ګوندونو او ډلو ته یې ددولت په چوکاټ او بهرنیو هېوادوکې رسمي بنه ورکړه، د هغوی د ورانکارو ملي ضد کارونو پایله دا شوه چې ټول هېواداوهېواد وال یې یوې لوې مرګوني کندې ته ورسیخ اوخلک یې بې کوره اوپه پردیوهېوادونوکې کډوالۍ ته مجبوراو په پردیوهېوادوکې د سیاسي لوبغاړو ښکار شول . د افغانستان خاوره یې د دې ملت په وینو سره او ووینځله ، په افغانستان کې یې جهاد ورته روا وباله

ځکه چې په افغانستان کې کفار دي ،روسان دي ، امریکایان دي ، خو په خپل هېوادکې یې ناروا وباله ځکه چې هلته دوی او ددوی حکومت ټول په اصطلاح مسلمانان ، ظل الله ، غیر مسؤول ، او واجب الاحترام دي . نو فلهذا ؛ ودانۍ ړنګې کړی، پلونه ړنګ کړی اوښوونځي وسوزوئ ، بندونه ونړوی . ترڅو د افغان ولس بچي په کې زده کړې ونه کړي اوهمداسې بې سواده را لوی شي، چې په دې بې سوادۍکې د پاکستان ګټې اود سیمې د هېوادونو د خرڅلاو بازارونه خوندي کېدای شي اوهم به زموږ سیاسي لوبغاړو ته د جګړې اوګټې دواړه ډګرونه خالي شي، ځکه دکارسړي خو ټول له دې خاورې بهر ووتل کوم چې په دې ځای کې وو هغوی ته چا په حکومتي اداروکې وخت او ځای ورنه کړ اوملي اردوخو هغه وه چې په یوه اونۍ کې یې د نورو هېوادونو په لمسون له منځه یوړله، هېواد د امنیت له پلوه د جګړې داړه ماړانو ته خالي شوچې د هغه وخت پوځي وسلې اومهمات یې په غیري قانوني توګه ټول د پاکستان اوسیمې په هېوادونو د یوې دوه کلدارو په بدل کې وپلورل اوهېواد ټول د دفاع له اړخه دې خلکو ته خالي پاتې شوچې څه پر افغانانوباندې کوي ، پر خلاص لاس یې ور باندې کولی شي ، ځکه دې خلکو ته له خپلو واکدارانو څخه پرته نورڅه په میراث کې پاتې نه شول په هرکلي او هرکورکې بېلابېل حکومتونه د سیمه ییزو قومندانانو له خوا پیل شول د هغوی چې څه زړه غوښتل هغه یې په دې خاوره کې په خپل ؤلس باندې په ډاډه زړه ترسره کول ، ځکه درد یې ؤلس ته رسېده . پر دوي یې کوم فشار نه راته ، ترڅو دوي هم له دې کارڅخه لاس په سرشوي وای .

کله چې دې حزبونو اوجنګي کړیو په دې خاوره کې د خپلو ورانکاره فعالیتونو له پاره په کارپیل وکړ په دې وخت کې ورسره بهرنۍ لاسوهنې هم ډېرې اوملګرې شوې، امنیتي ستونزې ورځ تربلې زیاتې او د خرابېدو په حا ل کې شوې، د افغانستان کورنیواوبهرنیو دښمنانوهم غوښتل چې په دې هېوادکې یوځل بیا یو ناورین رامنځ ته او په دې جګړه کې خپلې شومې ګټې د خپلو روزل شووکسانو په مرسته ترلاسه او خوندي کړي اوهم افغان ولس په خپلو وینوکې ولمبوي .

او دا سیاسي لوبغاړي، چې دغه لوبه یې له کوم وخت څخه په دې خاوره کې روانه کړې ، ورته بنه په رسمیت، ټګۍ اوبرګۍ کې ور وپېژنو چې ولس هم په حقیقت کې په دې پوه شي چې دا ستاسو د وینو تویولوملي اتلان اود پردیو هېوادونو په غېږکې لوی شوي غلامان دي چې په دې ورانکاره کړنو اوکارونو یې اوس لاس پورې کړی او هېواد یې درته د ورانۍ او ټوټه کېدو په لورسیخ کړی دی.

خونجیب الله علیزي ته بیا د جګړې د پېښېدو په اړه سوال پیداشوی او لیکلي یې دي چې :

جنګ ولې پېښېږي ؟

د نجیب الله علیزي لیکنه :

((د بشرپه ټول تاریخ کې جنګ وجود درلودلي دي یو واحد علت یې تر اوسه هم نه دي معلوم خو علماؤ د جنګ علتونه په نړیوال سیستم کې پردرو برخو ویشلي.

اول: د سیستم په سطحه کې:

د سیستم په سطحه کې د جنګ علت بیا هم پر درو برخو ویشلي دي، په لومړي قدم کې تحلیل ګران وایي چې په نړیوال سیستم کې چې تغیر راسي بعضي قدرتونه د صعود او نزول سره مخامخ شي جنګ پیښیږي لکه اوس چې هندوستان او افغانستان د قدرت د صعود په حال کې دی او پاکستان د انزوا خوا ته روان دي، اوس چې پاکستان جنګ ته لمن وهي علت دادي چې نوموړي د افغانستان څخه خپل Supremacy یا تفوق غواړي. دوهم علت یې پدې کټګورۍ کې د ریالستي فلسفي و یوه اصل ته ور ګرځي پدې معنی چې ریالیستان وایي چې جنګ ځکه پیښیږي چې په نړیواله سطه کې داسي قوت نسته چې دوه متخاصم هیوادونه دی د جنګ څخه راوګرځوي یا هم په نړیواله سطحه کې انارشیزم موجود دي ددي معنی دا چې که پلاړ په کور کې ؤ نو ماشومان یو له بل سره جنګ نه کوي، خو که نه ؤ بیا نو هغه خبره ده چې ول بابا کور نسته له ادي ډارنشته. دریم اقتصادي فکټور د جنګ علت کیدلای سي مثلا شاید پاکستان دچابهار بندر، یا هم د افغانانو بایکاټ د پاکستاني موادو په وړاندي ددوي غوصه راپارولي وي. دسلما بند دافغانانو نژدیتوب دهندوستان سره یو بل علت کیدلای سي.

دوهم ددولت په سطحه د جنګ علت:

ځیني وخت ضعیفه دولتونه چې خپل دملت تر سخت انتقاد لاندي وي خپل داخلي بحران خارجي کوي ترڅو خلک وغولوي چې دا مشکل د بحر څخه را روان دي، د سیاست د علم پوهان دغه ډول کړنو ته دداخلي بحران خارجی کول وایي، اکثره وخت انقلابي رژیمونه د خپل قدرت د ساتلو لپاره دا کار کوي.

دریم : په فردی سطحه د جنګ علتونه:

ځیني لیډران جنګي خاصیت لري جنګ یې په خټه کي اخښل سوي وي یعني دا په کرکټر پوري هم اړه لري د کرزی صاحب په وخت کې همدا پاکستان ځلور کاله توغندي په جلال اباد باندي وتوغول خو کرزی صیب غوماشي هم نه خوړي زما په نظر نوموړي ارمان ګرا ؤ یعني Idealist سړي ؤ ده تل کوښښ کاوه چې د پاکستان سره زموږ جنګ وه نه شي د سولي ارما ن یې درلودی مګر د پاکستان سره په ارمان ژوند نه کیږي چې ته کښیني او وایې ای کاش چې موږ سوله درلولای پاکستان داؤد خان، ډاکټرنجیب الله او ډاکټر غني غوندي دشهید ډاکټر نجیب الله په وخت کې پاکستان پر

جلال اباد باندي توغندي وتوغولي خو نوموړي بل مثله عمل وکړي سکاټ توغندي يې ور وغورځولي بس هغه يوه ورځ يې سول بيا يې د کرزي صيب تر پاچاهي پوري خوله منده وه. کله- کله جنګ د ازادۍ لپاره وي ازادي ويني تويولو ته ضرورت لري کړه خوله په سوک سميږي، راځي پر ځينو فرضيو باندي بحث وکړو اول خو جنګ ښه کار نه دي ګټوونکي هم په تاوان کې روان وي بايلوونکي خو هلته پريږده خود پاکستان سره دنن جون دولسم تاريخ جنګ د ازادي جنګ دي که مو په خپل کور کې په غلامي ووژني ښه دا ده چي دده په کور سري ور ننوخي او هلته مړشي، دتاريخ څخه هم بايد ګټه واخستل شي تاسو وواياست که چيري کرزي صيب همداسي کړي وای زموږ د جلال اباد او کنړونوخلګ به ولي څلور کاله ددوي توپونه حسابلای کله چي زموږ د ملي اردو په ملي بس باندي په کابل کې حمله کيږي وژل کيږي ښه دا ده چي د کورپه انګړ کي مړه شي چي دوهمه ورځ افغانستان ته د راتګ اراده دځان سره ګور ته يوسي دا بايد په ياد ولرو چي جنګ به د يوې سياسی وسيلې په ډول تل دوام وکړي ځکه چي دا وسيله کار کوي نتيجه ور کوي کله چي يو هيواد بل تهديد کړي ځيني وختونه خپل هدف لاس ته هم راوړي مګر دا فومول په افغانستان کې چا نه دي عملي کړي تل د قبر ميلمانه شوي. د وطن دفاع فرض ده ، وطن د جنګ دي، ځکه وطن ناموس دي، وطن ننګ دي .))

څرنګه چي تروريزم زموږ په هېوادکي يوه پردۍ وارداتي پديده ده ، ځکه د افغانستان په تاريخ کې د افغانانو ترمنځ دغه ډول جنګي تکتيکونو وجود نه درلود . راځئ د تروريزم په اړه يوځل بيا د نجيب الله عليزي دا لاندي ليکنه ولولوچې نوموړي د تروريزم پديدې ته دکومي زاويې له کنجه کتلي او څنګه تروريزم را پيژني ؟

د تروريزم تعريف

د نجيب الله عليزي ليکنه :

خيرروونکی تاند :

((تراوسه تروريزم او د تروريزم تعريفول يو مغلق کار دئ مختلف تعريفونه سته هر يو د بل څخه متفاوته دي هر تعريف د وخت او جغرافيايي موقعيت په بدلون سره تغير خوړلی د Oxford dictionary د تعريف له مخي تروريزم په لغت کي وهم او وېري اچولو ته وايي او په اصطلاح کي د دولت يا ډلو ټپلو په واسطه د سياسي قدرت لاس ته راوړلو په منظور د خلکو وژل ، ترس او وهم اچولو ته وايي. د پاملرني وړ ده چي په نړۍوال جزايي قواعدو کي تروريزم، انسان پلورنه، انسان پېريدنه (رانيول)، د مخدره توکو قاچاق، د بشر ضد جرايم او ژنوسايډ نړۍوال جرايم بلل کېږي([1]).

د تروريزم لغت د فرانسوي ژبي څخه راغلی چي د وهم، ترس او سیاسي قتل په معنی دئ، بعضي بیا په دې باور دي چي ټول هغه اقدامات چي د زور، وهم تهدید او خوف پر دایره څرخي هغه که د دولت په واسطه او یا کومي ډلي په واسطه تر سره سي تروریزم بلل کیږي .

ځیني علما تروریزم د مبارزې یوه برخه بولي دوی زیاتوي چي بعضي سازمانونه یا ګروپونه دولت تر فشار لاندي راولي تر څو دولت مجبوره کړي چي د دوی مشروع غوښتنو ته غاړه کښیږدی([2]).

یوه بله نظریه بیا وایي چي : تروریزم د هر هدف لپاره چي وي بیله جنایت او وحشت څخه بل څه نه دئ.

همدارنګه ښاغلی ډاکتر محمدعلي ناجي راد هم په خپل کتاب (جهاني شدن تروريزم[3]) کي د تروریزم د یو واحد تعریف د نه شتون څخه سر ټکوي، نوموړی وایي چي بعضي ډلي خپل ځان ازادي خواه او استقلال غوښتونکي معرفي کوي خو مخالفه ډله ئي تروریست ګڼي. نوموړی زیاتوي چي د حزب الله او حماس ډلي د ایران او سوریې د لرلید څخه ازادي غوښتونکي ډلي دي مګر امریکا او متحدین ئې تروریستان ورته وایي، یا مثلا ایران او اسرائیل یو پر بل باندي د تروریست نوم ایږدي. ډاکتر ذاکر نائیک وایي چي د تروریزم تعریف په زماني او مکاني بدلون سره تغیر خوړلی نوموړی وایي کله چي بنجامین فرانکلین او جورج واشنټن د امریکا د ازادی لپاره مبارزه کول انګریزانو تروریستان ورته ویل په یو بل مثال کي وایي چي نلسن منديلا چي کله د توروپوستو د حق غوښتلو لپاره مبارزه کوله نوموړي ته ئې تروریست ویل خو وروسته بیا هغه هیوادونو د سولی اتل کړ.))

اخذ ځایونه :

[1] : نصرا لله ستانګزی، د حقوقو وپشنه، سالنګ کتاب خپروونکي، کابل: کال ۱۳۸۷، ص ۷۲

[2] محمد علی اردبیلی، مفهوم تروریزم و دفاع مشروع از منظر اسلام و حقوق بین ا لملل، تهران: سال ۱۳۸۴، ص ۱۲۰-۱۲۲

[3] :محمد علی ناجی راد، جهاني شدن تروریزم، دفترمطالعات سیاسي و بین المللی، تهران: ۱۳۸۷، ص

بل ځای بیا نوموړي د تروريزم عمده خصوصیاتو ته په خپله یوه بله خپره کړې مقاله کي اشاره کړې او لیکلی یې دي چي :

د تروریزم عمده خصوصیات

د نجيب الله عليزی ليکنه :

خپروونکی: تاند

د تروریزم عمده ترین خاصیت او وېژه ګي ډار او ویره اچول دي.[1] دا ځکه چي مؤثر ترينه لاره ئي همدا ده، يو بل خاصيت ئي د عامه خلکو په نبنه کول دي چي دا هم ډېر مؤثر اسانه او يو ساده کار او نتيجه يا Output ئي ډېر زيات مؤثر دي ، ځکه داسي حملې چي ناڅاپه صورت ونيسي او په هغه کي ملکي کسان د منځه لاړ سي دا يو اضطراب دئ او يو نوع وحشت منځ ته راوړي او په عيني حال کي و ملکي خلکو ته يو رواني شوک shock ورکوي تروریستان غواړي چي داسي يو عمل وکړي چي هغه د رسنيو تر پراخ پوښښ لاندي راشي.

که د تروریزم ټول تعريفونه هر څوک مطالعه کړي دې نتيجي ته رسيږي چي تروريستي حملې او تاوتريخوالی د سياسي قدرت د لاس ته راوړلو لپاره تر سره کيږي، دا اهداف ممکن د رهبر د تغير لپاره، د نظام د تغير لپاره، د حکومت د ساختار د تغير لپاره ، يا هم حتی د يو دولت د سياسي قلمرو د تغير لپاره وي.

د تروريزم په وړاندي د ملل متحد د سازمان ستراتېژي:

((تروريزم د سپتمبر د۱۱/۹پيښنو څخه دمخه د ملل متحد د سازمان په غونډو او مجالسو کي يو له فرعي بحثونو څخه وو خو د تروريزم موضوع د سپتمبر د يوولسمي څخه وروسته د ملل متحد د سازمان يو له اصلی او محوري موضوعاتو څخه وګرځېدل د ملل متحد د سازمان سرمنشي ښاغلي کوفی عنان وويل:« چي نور نو تروريزم داسي يوه پديده ده چي د دغه سازمان ټول اصول چي سازمان ئي حمايت کوي: يعني د بشر دحقوقو څخه دفاع، د ملکي کسانو څخه حمايت، د ملتونو تر منځ د دوستانه فضاء ايجاد، د شخړو سوليزه حل او هغه ټول ارمانونه چي ملل متحده ئي د جهاني سولي بايد د ترويزم سره په مبارزه کي پر پنځو محورى موضوعاتو باندي تمرکز وکړو».

لومړی: خلک د تروريزم څخه منع کول.

دوهم: تروريستان بايد پري نښودل سي چي پيسو او لازمه اسبابو ته لاس رسی ولري.

دريم: د هغه هيوادونو سره مرسته کول چي د ترويزم قرباني دي تر څو دوی خپله وتوانيږي چي د تروريزم مخه ونيسي.

څلورم: د ټولو هغو اعلاميو څخه دفاع چي د بشر حقوق پکښي نغښتي دي.

پنځم: هغه هیوادونه چي تروریزم ته لمن وهي باید فشار پر راوستل سي چي تر څو د دولتي تروریزمخخه لاس پر سر سي.

کوفی عنان په دوه زره ځلورم کال د جون پر۱۷ تاریخ وویل چي تروریزم هغه پدېده ده چي د ملل متحد د سازمان زړه ته ضربه ورکوي هغه څه د منځه وړي چي نړۍ ئي په ارمان ناسته ده یعني مقصد ئي د(سولي) څخه وو. نوموړي زیاته کړل چي تروریزم نړیوالي سولي، دیموکراسي، قانون، حکومت، د بشر حقوق او نړیوال ثبات ته ضربه ورکوي او زموږ زحمتونه چي د نړۍ د سولي لپاره ئي کاږو ټول په خاورو کي لاهو کوي. د ۱۱/۹ څخه وروسته د سپتمبر پر ۱۲ تاریخ د ملل متحد سازمان د امنیت شورئ اضطراري غونډه وکړل او یوه قطعنه نامه ئي ۱۳۸۶ صادره کړل چي ټولو غړو هیوادونو د تروریزم پر خلاف تصویب کړل د دغه قطعه نامي په لومړي بند کي راغلي چي هر تروریستي عمل د نړیوالي سولي او بین المللي امنیت لپاره خطر دئ او د ټولو غړو هیوادونو څخه ئي وغوښتل چي د تروریزم د نابودی لپاره به نه ستړي کېدونکي هلی ځلي کوي.

د یادولو وړ ده چي جامعه ملل هم په خپل وخت کي تروریزم د بین المللی روابطو د خنډ وسیله بللې وه، په ۱۹۱۹ کي د جامعه ملل یو کمیسون چي د قاضیانو او حقوق دانانو څخه تشکیل و د تروریزم پر موضوع ئي بحث وکړي او تروریزم ئي د یو ستر جنګي جرم په حیث وګڼی د هغه څخه وروسته کله چي (الکساندر) دیوګوسلاویا باچا او د فرانسي د بهرنیو چارو وزیر ښاغلي (بارثو) په ۱۹۳۴کي د فرانسي د مارسي په ښار کي یو صرب ووژل جامعه ملل په کال ۱۹۳۵ کي په کُپنهاک کي غونډه وکړل تروریزم ئي د صلحي لپاره تهدید وبلی او عاملینو ته ئي د جزا غوښتنه توصیه کړل.))

خو دا چي تروریزم له کوم اوبه خور څخه اوبه خوري او څوک یې مستقیم یا غیر مستقیم تمویل ، تجهیز او مالي ، سیاسي او نظامي ملاتړکوي ، یوځل بیا د ښاغلي نجیب الله علیزي بله لیکنه لولوچې نوموړي یې په اړه څه لیکلي :

د تروریزیم د تمویل منابع

د نجیب الله علیزی لیکنه :

خپروونکی: تاند

((د پوښتني وړ ده چي تروریستان د چا لخوا حمایه کیږي؟ ځکه جنګ، انفجار، انتحار، موټر بم یا هم مخامخ تعرض په لوړه درجه مصارفو ته ضرورت لري. تروریستي ډلي خپل مالي منابع له کومه

کوي، څوک ئې تمويلوي، نن په مارکېټ کې تر ټولو ګران بيه توکي وسلې دي او تر ټولو غټه سوداګري د وسلو پلورل اوپيرودل دي. د ۱۹۴۸ ميلادي کال څخه بيا تر ۲۰۰۷ کال پورې د نړۍ هيوادونو تقريبا ۴۳ تريلونه ډالر خپل په ملي نظامي عملياتو او ملګروملتو په خپل سوله ساتو ځواکونو ۴۹ بيلونه ډالره مصرف کړي دي د ملګري ملتونو لومړی سرمنشي ويلي وه چې:«جنګ ځکه پېښيږي چې نړيوال د سولې پرځاي د شخړو لپاره تياری نيسي[1]».

د تروريزم د تمويل منابع:

لومړی: دتروريزم د تمويل لومړنی منبع دولتونه دي، هيوادونه د مختلفو ګټو او منافعو لپاره تروريزم او تروريستان حمايه کوي د امريکا دولت د نيکاراګوا، کيوبا، شمالي کوريا، سوريې، ليبيا او د ايران هيوادونه په دولتي تروريزم باندي متهم کړل، په عين حال کې په کال ۲۰۰۲ کې د عربو د روشنفکرانو يوې ډلې چې تعداد ئې۱۲۶ کسه وه د امريکا او اسرائيلو دولتونه ترهګر وبلل دغه تورونه دا معنې لري چې دولتونه د ترهګرۍ په رشد کې سخت رول لري کنه نو يو پر بل به ئې دغه شان تورونه نه لګولای. همدا راز د کولمبيا د وسلوال انقلابي ځواک چې يوه تروريستي ډله ده د دوی ټولې طبې مرستې د کيوبا له خوا تامينيږي[2]. پاکستان هم د هند لخوا تورن دئ چې تروريستي ډلې د هند د امنيت د ګډوډ کولو لپاره حمايه کوي.

دوهم: مذهبي اوايډيالوژيک اورګانونه اوسازمانونه هم تروريزم او تروريستان حمايه کوي مثلاپه هند کې د ترېپورا تروريستي ډله (NLFT) د بپتيست عيسوي کليسا له لوري حمايه کيږي. (اشوک کولن يانګ) د سوډان اوسېدونکي دي هغه په ۲۰۰۲ ميلادي کال کې مسلمان سو، نوموړی مخکې د نړيوالې کليسا د اتحاديې منشي وو دی په خپله يوه (رساله[3]) کې وايي چې: « د کليساګانو سازمان په دقيق ډول پلان جوړوي تر څو خلک و عيسويت ته واړوي او که چيرته په خپل فعاليت کې پاته راسي نو هلته د قومونو تر منځ يا هم د مختلفو مذهبي پيروانو تر منځ دښمني او درځ پيدا کوي. او يا هم پر غربي هيوادونو فشار واريدوي تر څو خپل کومکونه پر قطعه کړي او يا ئې و عيسويت ته را واړوي، نوموړی وايي چې ده په ۱۹۸۱ کې د امريکا په ټکساز ايالت کې په هغه کنفرانس کې ونډه لرله چې اجنډا ئې د (اسلام د پيشرفت او ترقۍ مخه نيول وه) نوموړی وايي چې ده ۱۸ لکه ډالره جمع کړي وه او مختلفو سازمانونه ته ئې ورکړل تر څو د عيسويت د توسعې لپاره کار ځيني واخلي». د بله طرفه په اسلامي نړۍ کې بيا پر سخت دريځو ډلو تور لګول کيږي چې د عشر او زکات په نامه باندي د محلي خلکو څخه د جهاد په نامه پيسې ټولوی او بيا تروريستي فعاليتونه په کوي.

دريم: قاچاق د تروريزم په رشد او وده کې تر ټولو ستره منبع ده، د افغانستان د مواد مخدرو پر ضد د مبارزې معينيت په ۱۳۹۲ ه ش کې د جوزا پر پنځم تاريخ باندي په يوه کنفرانس کې وويل چې

تروريزم د قاچاقو او مخدره توکود عوايدو څخه تمويلېږي. د ملل متحد د سازمان د ۲۰۰۷ د راپور له مخي د افغانستان د ۲۰۰۶ ميلادي کال د ترياکو څخه په لاس راوړو پيسو اندازه درې اعشاريه يو بيلون ډالره وه.([4]) چي دغه پيسي په زياته اندازه د سخت دريځه ډلو په لاس ورځي او خپل پوځي اکمالات په کوي د ملګروملتو راپور وايي کله چي په ۲۰۰۴ کي د هسپانيا په مادريد کي چاودني وسوې ۱۹۱ کسه مړه او ۱۸۰۰ نفره زخميان سول مستقيماً ئې د قاچاقو له پيسو سره ارتباط درلودی ځکه چي د قاچاقو په پيسو باندي سخت دريځه ډلي وسلې رانيسي. د يادولو وړ ده چي د دغه چاودنو پړه د باسکيو د پلرني وطن د ازادۍ پر تروريستي ډلي ور ولوېدل.))

اخذ ځايونه :

[1] : جان رورک او مارک بوير،بين المللی سياست ته يوه کتنه، ژباړن محمد صديق ظير، چاپ علامه رشاد خپرندويه ټولنه، کندهار: ۱۳۹۰،ص ۲۱۰

[2] : Barry Dawies, Terrorism inside a world phenomenon, virgin books Ltd, London: 2003,page 58

[3] : اشوک کولن يانګ، رازهاي پرده کليسا را افشاء می سازد، مترجم احمد ضاء رحيمزي، نشريه جمعيت اصلاح، کابل: سال ۱۳۸۶، ص ۱۳

بل ځای عبدالرحمن فرقاني أه خپله يوه ليکنه کي اسلام او جګړه د خپلې عقيدتي زاويېله کنجه داسې تعريف کړی :

اسلام او جګړه

عبدالرحمن فرقانی14:22 03.07.2016

((شهر رمضان الذی انزل فيه القرآن))

روژه په اسلامي تاريخ کې يوه د رباني عظمت څخه ډکه مياشت ده، په اسلامي تاريخ پوري اړوندې تولې هغه اساسی او برخليک ټاکونکي پيښي چي د بشريت په هدايت کي پريکنده اثر لري، د بشريت ژوندانه ته يې بدلون ورکړې او انسانيت يې د بېلابېلو خدايانو له عبادت او بندګۍ څخه ژغورلی، د روژې پر عظمت او سپځلتيا دلالت کوي په روژه کي د قرانکريم دنزول حادثه هغه برخليک ټاکونکې حادثه ده، چي انسان د جاهليت او بغاوت له تورو تيارو څخه د نور او هديت رڼا ته رايستلی دی " شهر

رمضان الذی انزل فیه القران .... "هغه لارښود او دستور چې الله تعالی د انسانی ژوندانه د تنظیم و ترتیب لپاره بشریت ته غوره کړی دی، په روژه کې د قدر د شپې حادثه هم د بشریت په تاریخ کې یوه اساسی او ارزښتناکه حادثه ده، هغه شپه چې تر رزهاوو شپو غوره شپه ده، هغه شپه د کایناتو د خالق او د مځکې پرمخ د بشریت ترمنځ د پیوستون او وصال شپه ده ، هغه درسول الله صلی علیه وسلم پرسپیځلی زړه باندې د قران دنزول شپه ده ، هغه د یوې لویې اوبا عظمته پیښې شپه ده ، هغه پیښه چې د بشریت په لارښونه او رهنمایی کې د حقایقو لوری ته او دانسانیت په ژوندانه کې د هغې لوی او لوړه اغیزه ساری نه لري ، او دا راز باعظمته او لویه شپه تر دې وړاندې ځمکې نه وه لیدلې . دا هغه شپه ده چې انسانی فهم او ادراک ئې په کامله اوپوره توګه نه شي درک کولای . ((اِ نّآ اَنزَلنَاهُ فِی لَیلَةُالقَدرِ ، لَیلَةُ قَدرِ ِخَیرً مِن اُلفِ الشَهر)) ژباړه : یقینا موږ هغه د قدر په شپه کې نازل کړی دی ! او ته څه پوهیږې چې څه ده شپه د قدر ، شپه د قدر غوره ده تر زرو میاشتو . او د رسول الله غزاګانې او اسلامې فتوحات دي، چې د رسول الله ص د عملي سیرت لویه برخه تشکیلوي او په عملي توګه یې هغه مهال د اصحابو کرامو د اخلاقو او کړنو په تهذیب کې ژور اغیز درلود . هم د اساسي او بنسټیزو پیښو څخه دي

خو د لویدیځ فکری استعمار تل د اسلام د بدنامولو لپاره غواړي په خلکو کې د اسلام اړوند شکونه او ابهامونه پیدا کړي، چې په دې اړه مختلفې قضیه په مغرضانه او منافقانه ډول مطرح کوی کله د ښځې د حقونو او موقف په نامه غوغا را پورته کوي او کله د بشر د حقونو په نامه واویلا وایی او کله په اسلام کې د مساوات او برابری د نقض مساله پورته کوي او کله هم د لویدیځ فکري استعمار د غزاګانو او جنګ مساله مطرح کوي او وایي : چې اسلام د جبر او زور دین دین او په خلکو د تورې تر سیوره لاندې په زور او جبر باندې منل شوی دی او د اسلام فتوحات او غزاګانې د خلکو د ثروتونو د غارتولو لپاره تر سره شوې دي ...

خو که موږ وګورو اکثرا د رسول الله ص په وخت کې غزاګانې او اسلامې فتوحات د دې لپاره تر سره شوې چې بشریت د اوهامو ، ګمانونو ، بغاوت او جاهلیت څخه چې هغه مهال په بشرې ټولنه باندې حاکم وو و ژغوري د دې لپاره تر سره شوې چې انسان د انسان له بندګی څخه خلاص کړي

• په اسلام کې جنګ او جګړه هم د دې لپاره نه ده تر سره شوې تر څو د نورو خلکو ثروتونه غارت شي ، خلک د خپل دین څخه بې لارې شي، خلک د معیینو استعماري ځواکونو تر اثر لاندې پاتې شي، د ضعیفو ملتونو برخلک د استعماري ځواکونو په لاس کې ولوېږي، په ټول کې جنګ او جګړه د لوېدلیو مادي ارزښتونو لپاره په لاره واچول شي.. بلکې په اسلام کې جنګ او جګړه هم د لویو رباني ارزښتنو لپاره په لاره اچول کیږي د اعلی کلمه الله تر څو د الله تعالی دین اسلام د ټول بشریت لارښود شي، څرنګه چې الله تعالی د ټول بشریت لپاره غوره کړی دی، د اسلامي دعوت په لاره کې څوک خنډ

نه شي .. موږ که د اسلامي فتوحاتو په اړه د غرب بې بنسټه ادعا وګورو او څیړو چې وایی : اسلام د زور دین دی د توري په زور پر خلکو منل کیږي، نو په حقیقت کې د اسلام خطاب بیا داسې نه دي قرانکریم خطاب کوي او وایی: (لا اکراه فی الدین قد تبین الرشد من الغی ...) د دین په منلو کې اجبار نشته او عمر رض کوم یهودی ته د اسلام د منلو دعوت ورکړ خو کله چې هغه د عمر دعوت و نه مانه عمر رض پرې اجبار او اصرار و نه کړ. او دا مبارک آیت یې تلاوت کړ(لا اکراه فی الدین قد تبین ارشد من الغی...) بنا دا مطلب په اسلام پورې تړل بې ځایه ادعا ده حال دا چې مسیحیانو کله په بیت المقدس فلسطین کې خپله جګړه رسما د صلیب تر عنوان لاندې اعلان کړه او کوم مهال به چې د جګړې ډګر ته وتل په غاړه کې به یې د صلیب علامه ځوړنده کړې وه ، تر څو د دین په نامه د جنګ انګیزه وبښيي ... او د بیت المقدس کوچې یې د مسلمانانو او بې ګناه خلکو پر وینو داسې ډکې کړې وې، چې د آسانو پښې لامبو وهله ...

اسلام نه غواړي په زور پر چا اسلام د دین په حیث و مني، د کوم معیین شخص ، او قوم ته د اقتدار سپارلو لپاره جنګ وکړي او کومه سیمه د دغه هدف لپاره فتحه کړي. نو بیا ټول هغه جنګونه نه مني چې د دغو راز دینی تعصب لپاره تر سره کیږي. خو صلیبیان خپل ټول جنګونه د اسلام د خپراوی د مخنیوی لپاره په لاره اچولي دي، که تر هر عنوان لاندې نوموړي جنګونه تر سره شوي خو په پای کې د یوه هدف لپاره چې د اسلام دخپراوي مخه ډب کړي.

- اسلام نه غواړي، چې د اقتدار د سپارلو لپاره جنګ وکړي، ملتونه او قومونه یوازې د تعرف او پیژندګلوۍ لپاره تقسیم شوي دي.په اسلام کې هیڅ څوک تر هیچا برتریت او افضلیت نه لري، که د افضلیت لپاره کوم معیار شته په اسلام کې هغه تقوا ده چې انسان الله تعالی ته نیږدې کوي. نو له دې ځایه اسلام ټول هغه جنګونه او جګړې نه مني چې د لساني، قومی او یا سمتي تعصب پر بنیاد تر سره کیږي. اسلام د کوم شخص قوم او ملت د ستاینې لپاره جنګ ته جواز نه ورکوي او یا د شهرت او پر نورو د واکمنۍ لپاره جنګ ته جواز نه ورکوي.

- اسلام د غنایمو تر لاسه کولو او ثروتونه د غارتولو لپاره جنګ او جګړې ته جواز نه ورکوي، څرنګه چې د لوېدیځ استعمار د تاریخ په اوږدو کې د همدغه هدف لپاره خپلې جګړې د اسلامي امت پر وړاندې تر سره کړې دي او همدا اوس د موږ او تاسو په زمانه کې دا راز جنګونه په عراق، سوریه، یمن، لیبیا، افغانستان او ټوله اسلامي نړۍ کې جریان لري، که څه هم چې په عراق کې فیزیکی حضور نلري، خو خپله جګړه یې رسما هلته د صلیب تر عنوان لاندې د دیني تعصب پر اساس پیل کړه، د جنګ او جګړې تداوم ته یې داسې زمینه سازي کړې ده ، چې هغه واحده منبع چې د عربی هېوادونو د اقتصاد د پیاوړتیا ضامنه کېدای شي خپل اهمیت داسې له لاسه ورکړي، چې تقریبا په وړیا توګه د غرب اقتصادي او صنعتي ماشین ګرځوي زما مراد د عربانو تیل دي اوس تیل د ۱۴۰ دالرو څخه

یوازي ۳۰ دالرو ته رالوېدلی دی ، ایا دا د ملتونو د ثروتونو غارتول نه دي؟ په افغانستان کې د جنګ د تداوم له امله د افغانستان معادن او ذخایر په رمزي بیه د هېواد څخه نه غارتېږي...

خو اسلام د جنګ او جګړې لپاره یو اساسی هدف لري، چې رسول الله (ص) یې په هکله داسې ویلي دي : (من قاتل لتکون کلمه الله هی العلیا فهو فی سبیل اللله..) هغه څوک چې د اعلا ي کلمه الله لپاره جنګ کوي هغه د الله تعالی په لار کې جګړه ده. خو د رسول الله ص مقصد او مفهوم په دغه حدیث کې د کلمه الله څخه څه دی؟ باید د هغه ص په مطلب پوه شو: الله تعالی وایي (ان الدین عندا الله الاسلام ..) او (ومن یبتغ غیر الاسلام دینا فلن یقبل منه...) د اعلا کلمه الله څخه مراد دا دی، چې اسلام د قناعت او خوښې پر اساس ومنل شي نه د زور او جبر پر اساس (وادع الی سبیل ربک بلحکمه و الموعظه الحسنه و جادلهم بالتی هی احسن ..) دعوت باید د حکمت او ښې رویې پر اساس تر سره شي.

خلاصه جنګ د اسلام په لار کې په دوو صورتونو کې تر سره کیږي:

1 :کله چې کوم مادي او استعماري ځواک د اسلام د خپراوي په لارکې ودرېږي، کوم دین چې الله تعالی د ټول بشریت لپاره غوره کړی دی. او د دعوت حق د مسلمانانو څخه واخیستل شي، ځکه اسلام ته د دعوت حق او آزادي باید سلب نه شي مسلمانان د قران په حکم (کنتم خیر امه اخرجت للناس تامرون بالمعروف و تنهون عن المنکر....) مکلف دي، چې د اسلام دعوت تر ټول بشریت ورسوي، خو بیا د دین په منلو کې خلک آزاد دي..

:.2 او یا کوم مادی او استعماري ځواک هغه خلک چې پخپله خوښه او رضا یې اسلام منلي دي ته اړباسي چې د اسلام څخه لاس په سره شي ، اسلام د زور او جبر په نتیجه کې پرېږدي .. دلته باید د دغو خلکو د دفاع په خاطر وسله پورته شي .. په اسلام کې اسلامي فتوحات او د رسول الله غزاګانې د همدغو دو هدفونو لپاره تر سره شوې دي.

په پای کې باید ووایو چې په اسلامي هېوادونو کې ټولې جګړې او جنګونه د لوېدیځ د لوېدلیو مادي ارزښتونو لپاره په لاره اچول شوې دي او لوېدیځ غواړي له دغه لارې څخه د اسلامي نړۍ ثروتونه غارت کړي، د انکشاف او پرمختګ او پراختیا لړۍ پکې ځنډنی شي، د حوکومتداری چارې د نظم او نسق څخه ووځي ، نظام او قانونیت خپل اهمیت او اغیز له لاسه ورکړي او داسلام سره د ترهګری او تروریزم ناوړه ښکارنده و نښلوي، موږ مسلمانانو ته په کار ده، چې کوم جنګونه چې د اسلام د جنګي فلسفې سره سمون نه لري او لوېدیځ ته موکه په لاس ورکوي چې له نومړو جګړو څخه د اسلام او مسلمانونو پر ضد ابزاري استفاده وکړي، دغه راز جنګونه ته د پای ټکی کیږدو، عوامل یې وپیژنو او په هر قیمت ثبات او ټیکاو خپلو ټولنو ته راستون کړو ...))

خو زه خپله وایم چې په جګړه کې باید د انساني ارزښتونو او سولې وضعیت ته ډېره پاملرنه وشي ، ځکه انسان یو داسې مخلوق دئ چې د خپلې فطري غریزې له مخې که له یوې خوا د ټکر او تصادم قابلیت لري ، نو له بیلې خوا د بیا ځلې پیوندېدو او جوړېدو قابلیت هم لري ، چې موږ باید په جګړه کې دا چانس له ښکېلو غاړو څخه سلب او وانه خلو .

په جګړه کې دانساني ارزښتونواوسولې وضعیت:

د جګړې په مینځ کې د ځینې انساني ارزښتونوعناصر شتون لري چې پرته له څه پام کولو له ډول ډول ګواښونو سره مخ کیږي .

دغه عناصر له انسااني درناوي ، انساني حقوقو ، ریښتیا ، زړه سوی (ترحم) ، عفوې (ښننې) ، صبر ، عدالت ، د ژوند له خوندیتوب او مصؤونیت څخه عبارت دي . د جګړې په وخت کې د انساني ټولنو په اړیکو کې د ډل بندیو ، فزیکي ورانیو ، تېریو ، زیان اړولو ، پټېدو ، مړینو ، ټپیانو ، وېرو ، ګوښه کولو ، شړلو ، تښتېدلو ، ګډ وډیو، او ډېرو بې نظمیو ترڅوا د غوسې ، غرور (تکبر) ، انکار ، غولونې (چلبازی) ، کرکې (نفرت) ، کسات (انتقام) ، درواغو ، تعصب (تبعیض) ، او نور ... ، انساني ټولنې د دښمنیو په روان بهیر کې را ښکېل او د جګړه ییز حالت په تلک کې بند ساتي .

که د جګړه ییز حالت په مینځ کې د سولې وضعیت و څېړو ، وبه وینو چې سوله او له هغې سره یو ځای د انساني ارزښتونو عناصر له ډول ډول ګواښونو سره مخ او غږ یې نه اورېدل کیږي . د جګړه ییزو حالاتو په مینځ کې هم د سولې هڅه داده چې د انساني ژوند د ساتنې په موخه به له سوله ییز ژوند څخه استعدادونو ته وده ور کړي . دا چې سوله د ژوند - او د سولې د اړوندو ارزښتونو ساتنه کوي او انساني ژوند له تاو تریخوالي او تېري څخه ژغوري ، د خپل غږ په اوچتولو ، اورولو او د خپل پیغام رسولو کوښښ هم کوي .

سوله غواړي چې ژوند له بې نظمیو(ګډ وډیو) او کرکو(نفرتونو) څخه و ساتي . سوله د انسانانو تر مینځ د یو بل منل ، درناوی ، اعتماد ، ډاډ (اطمینان) ، خواخوږي او د یوه انساني ټولنیزسیستم جوړولو ته د ټولنو د وګړوپاملرنه ځانته را اړوي . د سولې هڅې له جګړې څخه د ښکېلو خواوو د خلاصون په خاطر د سولې هیلې را ټوکوي او پیاوړې کوي یې . او هڅه یې داده چې تر هر څه مخکې د ټودې جګړې اوربند وکړي .

سوله د یوې جګړې ځیلي ټولني له وګړو څخه په ډېرو برخو کې د کار ، زیار او مثبتو بدلونونو غوښتنه کوي . دغه غوښتني ، هڅې او بدلونونه باید د ذهنیتونو ، کړو وړو ، او د ټو لنیز سیستم په اړیکو کې داسې بدلونونه رامینځ ته کوي ـ څو وکړای شي چې ټو لنیزو شخړو ته په سوله ییزه توګه ځواب ووایي ، او ټولنه له تاو تریخوالي ، تشدد او جګړو څخه پرې وساتي .

هغه ټو لنې چې له جګړو څخه وروسته سولې ته د رسېدو لاره غوره کوي ، د ډېرو بنسټیزو بدلونونو تر خوا د ټولنیزو اړیکو بیا جوړولو او پخلاینې ته اړتیا لري ، چې د پخلاینې په واسطه بیا د سولې او انساني ژوند ارزښتونه له سره په کې احیأ (راژوندي) کېږي . که نه نو د انساني ژوند او سولې د ارزښتونو د بیا را ژوندي کولو ، ودې او پراختیا څخه پرته به سوله څنګه شونې وي ؟

تمرین :

الف : تاسو یوه جګړه تحلیل کړی . ددې تحلیل موخه دا نه ده چې تاسو د جګړې له پاره حل ومومی ، بلکې هدف دادئ چې په جګړه کې ښکېلې ډلې ، د اختلاف موضوع ، د هغوی هدفونه او د اهدافو د عدم تطابق ټکي سره پر تله کړی .

ب: په جګړه کې خارجي مداخلې او د هغوی اهداف ، د خارجي مداخلو څخه د خلاصون لارې موندل .

د وسله والو شخړو او جګړو تاوانونه

د وسله والو شخړو او جګړو د زیانونو د کچې را ټیټولو مفکوره او دقیقه ارزونه ددې له پاره را مینځته شوې ده چې د شخړو د حل او سولې ساتنې له پاره متبادلې لارې په نښه ، له جګړوڅخه د مخنیوي او د شخړو د سوله ییز حل په هڅو کې مرسته وکړي .

دا یو څرګند حقیقت دئ چې د شخړو او جګړو تاوانونه داسې دي چې انسانان یې یو تر بله د خپل ژوند د بقأ ، چاپېریال ساتنې او اړیکو ټینګولوته سره اړکړي . انسانان کولای شي چې ددې زیانونو مخه ونیسي . خو ددې تاوانونو مخنیوی د اسلامي وروروله د پراختیا او خوندیتوب له پاره الله (ج) د رسول الله (ص) د سیرت په ژوندیو نمونو کې د شخړو د سوله ییز حل ، سوله ییزو مهارتونو او مثبتو بدلونونو له لارې ممکن کړې دي . نه د کفري مرکو، قبایلي مچیلګو، نهه ګونیو او نورو ناروا او غیر معروفوجاهلي دودونو له لارې .

د وسله والو شخړو او جګړو له امله نه یوازې انساني او نور تلفات شامل دي ، بلکې پر دې سر بېره اقتصادي ، سیاسي ، ټولنیز ، رواني ، خدماتي ، او د چاپېریال ساتنې زیانونه هم له ځانه سره لري .

مهاجرتونه ، بې کورۍ ، بېکارۍ ، بېوزلی ، بې عدالتۍ ، بېرحمۍ ، وېرې ، کرکې ، نا امنۍ ، کورنۍ او بهرنۍ مداخلې ، او د ډول ډول ناروغيو خپرېدل د انسان ژوند له راز راز ګواښونو سره مخ کوي .
په شخړو او جګړو کې ټول انساني ارزښتونه لکه (انساني درناوی ، انساني مينه او خواخوږي ، صداقت ، زړه سوی ، صبر ، مرسته کول ، عدالت ، انصاف ، اعتماد او باور ....) له مينځه ځي او ځای يې بې عدالتي ، بې انصافي ، بې اعتمادي ، بې رحمي ، کينه ، نفرت ، تعصب ، تبعيض ..... او داسې نور نيسي .

په داسې ټولنيز چا پېريال او کرغېړنو اړيکو کې د ژوند ټول انساني ارزښتونه تر پښو لاندې کېږي . او ځای يې غير انساني ارزښتونه نيسي او هغه لا پسې پياوړي کېږي او خورېږي . ژوند خپل اصلي رنګ ، خوند او ښکلا په کې له لاسه ور کوي .

د خوابدۍ ځای خو لا دادئ چې موږ د شمسي نظام په هغه سياره کې اوسېږو چې الله تعالی په خپل بالغه حکمت سره د طبيعي سوله ييز برخمن ژوند او په موږ پورې اړوندو نورو ذي روح او غير ذي روح شيانو له پاره ډيزاين کړې او پيدا کړې ده . په همدې کوچينۍ ښايسته ګُره (ځمکه) کې د اکثرو دولتونو ډېر لوی تشکيلات ، پانګې ، مصارف (لګښتونه) ، او نور ځيزونه زېرمه کېږي ، چې څنګه جګړه وکړي ، څه ډول د خپلو ګټو خوندي کولو له پاره قوانين په کې نافذ او حاکم کړي ، څه ډول د سرغړونو جزا ګانې تدوين او تطبيق کړي ، او ددې په عکس ډېته ډېره پاملرنه کېږي چې څنګه جګړه ودروي ، څه ډول د شخړو او تاو تريخوالي عوامل له مينځه يوسي ، د ټولو په ګټه څنګه قوانين اصلاح کړي ، څنګه عدالت تأمين کړي ، څنګه خدمات وړاندې کړي .... او نور .

****

د ژوند په چاپېريال باندې د جګړو ناوړه اغېزې

د ژوند چاپېريال هغه ځايونه چې هلته ژوند روان وي ، چاپېريال بلل کېږي . د بېلګې په توګه : د اوبو يو ډنډ (حوض) دريابونه ، بحرونه ، غرونه ، دښتې ، ځنګلونه ، کروندې ، کلي ، ښارونه ... او نور . په دې ځايونو کې ډول ډول حيوانات ، نباتات او نور ذره بيني موجودات اوسېږي ، دوی ټول له يو بل سره او له خپل فزيکي چاپېريال سره اړيکې لري او دوی ټول په مجموع کې په داسې توګه تنظيم شويدي چې په مسلسله توګه فعاليت کوي او د ژوند په ساتنه کې له يو بل سره مرسته کوي .

خو جګړه يې پر ژوند ـ او د ژوند پرچاپېريال باندې ډېرې ناوړه اغېزې کوي ، چې د انسانانو خپلمينځي ارتباطات او د ژوند له چاپېريال سره د هغوی اړيکي له ډول ډول ګواښونو او پرې کېدو سره مخ کولی شي .

نن ورځ پوهان دې پايلې ته سره رسېدلي چې د ژوند په چاپېريال باندې د جګړو اغېزې تر ټولو هغو نورو زيان اړوونکې دي ،کوم چې په طبيعي آفاتو کې پېښېږي .

جګړه د انساني تلفاتو ، معيوب يتونو ، مهاجرتونو او نورو ډول ډول مصيبتونو ترڅنګ د ژوند ساتنې پر سيستمونو ، هوا ، خاورې ، کروندې او ځنګلونو باندې هم ناوړه تاوان اړوونکې اغېزې کوي . د اوبو پر دوراني سيستمونو، هوا، خاورې ، کروندې ، ځنګلونو اوحيواناتو باندې خورا زياته زيان اړوونکې اغېزه کوي . د مرميو (مردکو) ، کېمياوي ، بيو لوژيکي او ذروي وسلو کارونه (استعمالول) ، ماينونه ، سوځېدل او د نفتي موادو خپرېدل د هوا ، اوبو او خاورې د اوږدې مودې د ککړتيا سبب ګرځي چې په خپل وارسره د ځينو مهمو ځارويو او نباتاتو د دايْمي انقراض (نابودی) سبب جوړېږي چې پر دې سر بېره د ډول ډول ناروغيو د خپرېدو ـ او په راتلونکو نسلونو کې د ناقص الاعضأ بدن او دايْمي معيوبېدو اسباب هم مينځته راوړي .

موږ انسانان بايد پر دې باندې پوه شو چې د ژوند چاپېريال د ټولو ژونديو موجوداتو (پخوانيو ـ اوسنيو او راتلونکو نسلونو) له پاره يو امانت دئ ، چې ددې امانت په ساتنه کې موږ ټول په واجبي ډول مسؤوليتونه لرو .

****

زموږ اوسنی وضعيت

د نړی (دوه پر دريبمه) برخه هېوادونه د پټو او ښکاره تاوجنو لانجمنو، شخړو، ماتو اوپرېکړو حالاتو سره لاس او ګرېوان دي . د نړی په ډېرو ځايونو کې انسانان يو بل سره وژني ، يو بل ته درنې مرګ ژوبلې اړوي ، انسانی ناورينونه را مينځته کوي ، چې دا د انسانانو په لاس را مينځته شوی ناورين بيا د پراخو ورا نيو سبب جوړ شوی اوکېږي .

د انساني تاريخ په اوږدوکې شلمه پېړی يوه ډېر ه دردوونکې او وژونکې پېړی وه ، چې په کې د پر مختللي مدنيت تر څنګ بيا هم د يو سل او يو نوي مېليونو(۱۹۱۰۰۰۰۰۰) په شاوخا کې انسانان د شخړو او جګړو له امله په کې وژل شوي دي .

همدغه ډول ورانوونکې شخړې او جګړې په لوړه کچه د نړۍ ثبات ته ګواښوونکې هم دي ، چې دداسې شخړو او جګړو د تحلیلولو ، سړولو ، قابوکولو (کنټرولولو) او درولو هڅې هم تر اوسه پورې په ډېرو ځایونو کې ډېرې اغېزمنې او مؤثرې نه دي . ځکه چې د جګړو جوړولو خبر ځای استکباري قطبونه دي چې تل يې غريب هېوادونه او د هغو هېوادونو اتباع د خپلو شومو موخو قرباني کړي ، او خپلې نوې وسلې په کې آزمويي او زړې ور باندې پلوري .

په شخړه ييزو ځايونو او حالاتو کې د ژوند هرخوځښت د شخړې په سړولو يا تېزولوکې خپلې اغېزې لري ، چې يا حالات د جګړې لوري ته بيايي او يا هم د سولې خواته .

خو د سولې هڅې له مختلفو لارو څخه ممکنې او اړينې دي ؛

په اوسنۍ نړۍ کې د هر وګړي انساني دنده داده چې د خپل هرهغه فعاليت پیاوړي کولوته زور ورکړي ترڅو د بالقوه شخړې مخنيوی ور باندې وکړي او د بالقوه سولې د را ژوندي کولو او خوځښت سبب وګرځي .

د دوامداره سولې له پاره ښه نقشه هغه ده چې شخړه او سوله دواړه په سمه او بېخپوره توګه د شخړې د دائمي حل په خاطرپه کې تشخيص ، په نښه او و پېژندل شي . خو په څنګ کې ور سره په يوه ټولنه کې د سولې د ظرفيتونو پېژندل هم اړينه خبره ده .

که چېرې موږ پورتني مفاهيم په سمه توګه و نه پېژنو ، نو څنګه به وکولای شو چې سولې ته لاره ومومو . داچې جګړه او د جګړې جوړولو چمونه زده کېدای او عملي کېدای شي ، نو سوله هم په عملي ژوند کې د زده کړې او عملي کېدو وړ ده .

خو له بده مرغه چې ځينو انسانانو د سولې او همزيستۍ پرځای پرجګړه ييزو پروژو جوړولو اوعملي کولو باندې زياته پانګونه کړې ده ، خو د سولې له پاره يې تر اوسه پورې کوم منظم بېخپوره کار نه دئ ترسره کړی .

همدا لامل دئ چې نننۍ جګړه په افغانستان ، سيمه او نړۍ کې په آسانۍ سره نه درېږي . د دې تر څنګ د نړۍ ځينو حريصو او زورواکو ځواکونو د نويو دښمنيو په راټوکولو ، جوړولو ، د بحرانونو په را مينځته کولو ، وسلو آزمويلو ، وسلو پلورلو او مداخلو سره ځيني انساني کاواکه ټولنې له سختو ستونزو سره مخ کړې دي .

که چېرې موږ او تاسې د جګړو او پرهغو باندې د شويو لګښتونواو کړاوونو بيه د سولې د فعاليتونو ، زده کړو او د عدالت د تأمين له مصارفو سره پرتله کړو ، دا به را ته په ډاګه شي چې د جګړې تر تاوانونو به د سوله ييزو فعاليتونو اودعدالت تأمين ډېر ارزانه او آسانه وي .

((ځکه چې د يوه هېواد د يوې ورځې جبهه ييزې جګړې لګښت په اوسط ډول د هغه هېواد د ټول کال له ټولوعايداتو سره برابر- او يا ترهغې هم څو برابره زيات دئ .))

موږ او تاسې ټولو وليدل چې د عراق او ايران ترمينځ جګړې که څه هم دواړه نفت خېزه هېوادونه دي د ايران اوعراق دواړواقتصادي تير ورمات ، اود کلونو له پاره يې له مخ پر ودې اقتصاد څخه پر شا کړل .

همداسې هند او پاکستان ، پاکستان او بنګله دېش هم خپلمنځې جګړو د پولۍ ټک ته ترکلونو پورې سره کښېنول .

مصرله اسرائيلوسره په تعرضي جګړه کې په يوه ورځ (اته سوه)جنګي ټانکونه له لاسه ورکړل - چې له امله يې ترننه پورې دغربت پېټی پرشا وړي . همداسې به لېبيا ، الجزائر، سوډان ، فلسطين ، سوريه، يمن ، لبنان ، بوسينا اوهرزه ګووينا او افغانستان ترکلونوپورې د سوال اوچندو په کچکول سره چلېږي . ځکه همدا اوس د يادو هېوادونو اقتصاد په صفرکې ضرب او يا ترمنفي صفرهم ورښکته دئ .

پخوانی شوروي اتحاد هم د افغانستان نا انډوله ملا ماتوونکي لس کلنې جګړې سره ټوټه ټوټه کړ، په سوونوجنګي الوتکې ، په زرګونو جنګي ټانکونه اوتريو لک زياتې درنې ليرې ويشتونکي وسلې ، په مېليونوسپکې وسلې ، مهمات او نورجنګي تجهيزات ، په زرګونو پوځيان ، د وارسا منظم جنګي ماشين اوکورنۍ عايداتي او اقتصادي سرچينې يې له لاسه په کې ورکړې . له خپل ګاونډ سره په څنګ کې پروت سترا تيژيک افغانستان او د هند سمندرګی يې له لاسه وؤت . له ناټو سره سړه جګړه او د کمونېزم مفکوره يې په ټوله نړۍ کې په افسانه بدله شوه .

د جاپان د دوو اتومي رياکتورونو په له مينځه تلو سره د هغه هېواد اقتصاد پينځه کاله شاته ولوېد .

خو که دهغې جګړې پرځای يې د افغانستان په بيا رغونه باندې کارکړی وای - اوس به په ډېره لړه بيه هم آزاد او سمسور افغانستان موجود وای - اوهم به پخوانی شوروي اتحاد نن د نړيوالو سيالانو په کتارکې ولاړ ؤ . ولې روسانو افغانستان او خپل ځان له هره اړخه داسې ړنګ کړل چې بيا رغونه به يې په لس ګونو کاله وخت واخلي .))

د تاوجنو شخړو او جګړو د اغېزو تشخيص او پېژندل به له موږ سره مرسته وکړي چې پر مټ يې خپل تګ لورى بدل کړو . پر جګړه ييزو لارو باندې پانګه اچونه به موږ نور هم جګړو ته وهڅوي ، او په جګړو کې به ور ښکېل شو .

خو ددې پر عکس ، که چېرته موږ پر سوله ييزو لارو چارو خپلې پانګې ولګوو ، نو موږ به امنيت ، ثبات او سولې ته ورسوو .

اوس انتخاب زموږ په لاس کې دئ ، چې کومه لاره د خپل ژوند او راتلونکو نسلونو له پاره غوره کړو .

(سوله ، که جګړه ؟)

د اسلام مبارک دين د سولې او امن يو تر ټولو خوندي دين دئ . ځکه اسلام د ټول عالم بشريت له پاره د سولې پيغام له ځانه سره لري . موږ مسلمانانو ته لازمه ده چې د خپل دين پر اصولو باندې منګولې ټينګې ښخې کړو او په خپل مينځ کې د سولې په کار کې له يو بل سره مرسته وکړو . اسلام يوازينۍ لاره ده چې پر مټ يې زموږ ټولنه کولاى شي د هغه په تطبيق سره دايمي سولې ته لاره و مومي . ځکه اسلام زموږ له پاره امن راوړي او د خبرو لاره زموږ پر مخ پرانيزي .

يوه تر ټولو غوره لار داده چې اسلامي هېوادونه په خپل مينځ کې يو د بل پر وړاندې د اقتصادي او ټولنيزو اړيکو دروازې پرانيزي ، هغوى ته پراختيا ورکړي . ترڅو پرمټ يې سيمه ييز ، اقتصادي ، ټولنيز او فرهنګي سازمانونه را مينځ ته کړي . په هره کچه چې اسلامي هېوادونه په خپل مينځ کې سره يو موټى شي ، په همغه اندازه به په کې بهرنۍ مداخلې کمې شي . چې موږ ددې کارغوره بېلګه له دوهمې نړيوالې جګړې را وروسته د اروپايي اتحاديې جوړېدل په ګوته کولى شو ، چې د نوموړې اتحاديې ډېرو ستونزو ته يې د حل لارې پرې وموندلې .

خو زما پوښتنه له ټولو مسلمانانو څخه داده چې که اروپايي عيسويان دا کارکولى شي ، نو د اسلامي نړۍ مسلمانان ولې دا کارنه شي کولاى ؟ آيا ددوى ذهني وده کمزورې او (آى کيو) يې ټيټه ده ؟ او يا دوى د وسوسو پرسيند ورلاهو شوي ؟ څه خبره ده ؟ که نه نو موږ خو بايد د مسلمانانو روحيه د سره يوموټى کېدو او يو والي په اړه لا پسې پياوړې کړو . ترڅو د لويو ستونزو پرحل سربېره خپله ديني فريضه مو هم په کې ادا شي . خو ددې کار د تر سره کولو له پاره صادق ، مُدبراو په کارپوه خداى پرسته کسان په کاردي .

د مسلمانانو د يووالي هغه آواز چې په (۱۸۷۹) ميلادي کال کې افغان سيد جمال الدّين اوچت کړى ؤ ، خو تر نن پورې د هغه غږ د پيلېدو په تمه نسلونه نسلونه انتظار باسي . د نوموړي هغه د رېښتيني

ضمير آواز اوس هم په هغو زړونو کې ازانګې کوي کوم چې ضميرونه يې د افغان سيد جمال الدين له ضمير سره تړلي او د افکارو دروازې يې د سيد جمال الدين مفکورو ته ور خلاصې دي . د نوموړي هغه (۱۳۷) کلن ملکوتي آواز اوس هم پرځای او اغېزمن دئ ، د نوموړي دغه د سپېڅلي ضمير غږ زموږ دنده اودين دئ ، او موږ کولای شو چې د نوموړي دا امانت د هغه له آرمانونو سره يو ځای په سوله ييزه توګه د ننيو مسلمانانوغوږونو ته د خپل رسالت او وجيبې له مخې ورسوو .

دسولې پرپُل صراط با ايمانه خلک تېربدای شي

په افغانستان کې له نږدې څلورو لسيزو را په ايسته پردی جګړې رواني دي . مرګ ژوبلې افغانانو ته په کې واوښتلې ، خوګتې يې نورو وېوړې . د اسلامي نړۍ او نورې نړۍ خلک را غلل ، په افغانستان ، د افغانستان په ګاونډيانو او د نړۍ په نورو هېوادونو کې د افغان سولې په تړاو بندو بستونه ، مرستې او ژمنې وشوې . خو لا هم د افغانستان د سولې دروازه تړلې او د جګړو او ډول ډول توطيؤ لارې خلاصې او پرانستې دي .

خو دا چې لاملونه يې څه دي ؟ نو دا به په لاندې توګه وڅېړو :

لومړی : ـ افغانستان ولې د جګړې له پاره تاکل شوی ؟ آيا ددې هېواد د سترا تيژيک او سوق الجيشي موقعيت له کبله د سيمې او نړۍ پام ور اوښتی . او يا دا چې په دې هېواد کې ځمکنۍ بدايې زېرمې شتون لري، او يا هم له دوا ړو اړخونو څخه يو برخمن هېواد دئ ؟

که چېرته د افغانستان موقعيت د سيمې هېوادو او نړۍ ته سترا تيزيکي او سوق الجيشي ارزښت لري ، نو بيا خو د سيمې او نړۍ ګټه په دې کې ډېره ده چې بايد په کډه افغانستان ورغوي ، د هر ډول ورانېدو مخه يې ونيسي ، امنيت په کې تينګ کړي او د سيمې او نړۍ د نورو هېوادو په څېر دا هېواد هم خود کفأ او پر خپلو پښو ودروي . ترڅو د نړۍ د نورو هېوادو په څېر د سيمې او نړۍ له نورو هېوادو سره خپله د مرستې جوګه شي .

او که د ځمکنيو زېرمو په خاطر دا هېواد نا آرامه شوی وي او ذيدخلو او خود غرضه هېوادونو د شومو اهدافو له پاره افغانستان د پرديو جګړو تنور ، د افغانانو نظام او ملت دواړه د جګړې خس په کې جوړ شوي وي او نور خپله ډوډۍ ور باندې پخوي لکه چې پخه يې کړه ، نو دا بيا بېله پوښتنه ده ، ځکه چې دغه ډول وارداتي جګړه يوازې د افغان کور او افغان نظام د ړنګولو او د بې ګناه افغانانو د بې هدفه وژلو په معنا ده . کټ مټ لکه د کومو پوځي عملياتو په څېر يوازې نوم ور ته بدلېږي او نوره په کې د خپلو شېفرونو پر مټ پرمخ ځي . ولې که دا دواړه اړخونه ولري ـ نو د سيمې او نړۍ

هېوادونه دې پردې باندې هم له سره سوچ وکړي چې افغانان د خپلو زېرمو او خپل سترا تېزيکي او سوق الجيشي موقعيت اصلي وارثان دي .

که چېرته د افغانانو په خوښه دوی له دې ستراتيژيکي پُل او افغاني زېرمو څخه مشروع ګټه اخلي ، نو ور ته لازمه ده چې لومړی له افغانستانو سره د دې هېواد په زېرمو را ايستلوکې جيولوجيکي او تخنيکي مرستې وکړي ، د زېرمو را ايستلو له پاره دې خپل پانګوال په افغانستان کې پانګه اچونې ته وهڅوي ، د افغان کانونود استخراج له پاره دې امنيتي تدابير ټينګ کړي ، د افغانستان له دولت او خلکو سره دې مرسته وکړي او د غير قانوني او غير فني مافيايي کورنيو او بهرنيوکيندنو او غلو مخه دې ونيسي .

له دې لارې به هم افغانستان او افغان نظام پر خپلو پښو ودرېږي ، او هم به دونران د خپلو اړتياوو وړ توکي خپلو هېوادونو او د نړی نورو بازارونه ته ورسوي.

په افغانستان ـ او له افغانستانه بهر له سيمې او نړۍ سره ددې هېواد د مېنلولو په خاطر دې د افغانستا ن مواصلاتي لارې د افغان سوداګرو او نورې نړۍ له پاره ورغوي .

افغانستان دې نور دوارداتي او مصرفوونکو هېوادونو له لېسته وباسي او په يو خود کفأ او صادروونکي هېواد باندې يې دې تبديل کړي .

دوهم : ـــ په افغانستان کې له دولتي ارګانونو څخه نيولې بيا آن تر غير دولتي نهادونو پورې ټول يوه بياوړي مديريت او پلان ته اړتيا لري ، ترڅوپر مټ يې هم هېواد او هېواد وال له شته امنيتي ستونزو څخه پرې خلاص شي ، او هم په نظام پورې اړوندې داسې ادارې را مينځته کړي چې د مديريت ، اخلاص ، تخصص او نوښت

وړتيا په کې وي ، ترڅو افغانستان له بهرنۍ نړۍ سره وتړي او په داخل کې ور باندې هر اړخيزه بيا رغونه وکړي .خو دا کارونه په اوسنيو تشو او نيمګړتياوو سره نه شي تر سره کېدای .

له پخوا را هيسې افغانستان او افغان نظامونو ډېرې خامې ، تشې او نيمګړتياوې لرلې چې ډکول يې له معقولو ـ علمي او تجربتي لارو څخه اړين دي . او دغه تشې او تيمګړتياوې ټولې له تاوتريخوالي ، پرديو منافقتونو او جګړو څخه را توکېدلي ، خو ريښتيني سوله ددې ټولو بدمرغيو اصلي نسخه او مدوا ده .

دريېم : ـــ افغانستان سولې ته اړتيا لري ، د افغانستان ټول اتباع سولې ته تږي ناست دي . خو سوله له چا سره ؟ سوله د چا په خوله ؟ آيا ريښتيا هم په افغانستان کې د سولې په نامه عالي شورا د سولې له

پاره کارکړی ؟ که یې کړی ـ نو اغېز یې څومره محسوس دئ ؟ دسولې دغه عالي شورا چې هرکال یې (۵۰۰) مېلیونه ډالر یوازې پرخپلو جیبونو ډکولو او پرسېدلې بې هدفه ، بې پلانه او بې مدیریته تشکیل باندې لګول او په رأس کې یې تر ډېره پوري همغه متنا زع فیه عناصر په لوی لاس ور ته ټاکل شوي وو چې اوسنی ټولې ستونزې او بدمرغی د هغوی د کړوکړنو پایلې بلل کېږي ، نو بیا به په افغانستان کې څه ډول سوله راتلله ؟

دا خو سوله نه وه ، بلکې دا د سولې له پاره یو تلک ؤ چې سوله یې په غبرګو پښو په کې بنده ساتلې او په ژبه یې د سکوت ډالري ټاپه ور وهلې وه . په داسې حال کې چې ډالر تر افغان وینو او مرګ ژوبلو څخه ډېر ارزښت ور ته درلود . بل دا چې د سولې په تېر او اوسني مېکانېزم کې کله د سوله ییز مدیریت ، استعداد او نوښت څرک لیدل کېږي . دوی له پېله تر ننه پورې له افغان سولې څخه یوازې خپله پروژه جوړه کړې وه . د ټول افغانستان غم هره ورځ دوی ته پوره اختر ؤ .

ځلورم : ــ همدا اوس د افغان سولې په تړاو په داخل او خارج کې ډېرې خبرې روانې دي . څوک سوله له کرایي عسکر سره کوي ، او څوک یې له نوکر سره ، ځینې یې بیا له چاکر سره له رسمي ادرسونو څخه پرخبرو لګیا دي ، خو پایله یې بیا هم په افغانستان کې په یو بل نوم سره د جګړې دوام دئ .

پینځم : ــ د هرې جګړې پایله که هغه کورنۍ وي یا بهرنی ، سوله یې وروستۍ لاره ده . په افغانستان کې به آخر که د خدای تعالی رضأ وه سوله وشي ، خو د ځینوکورنیو ، سیمه ییزو او نړیوالو کاره او نیمګړي نیتونه مو ژړوي . کوم کسان چې دا مهال سولې ته نومول کېږي ، خلک په ځینو ځایو کې ور ته د عقیدت پېرزوینې وړاندې کوي ، اوتر یوه بریده پورې نفوذ هم لري ، پر شخصیت باندې یې هېڅوک څه نه وایي ، ولې په فزیکي لحاظ دا سې سال خورده کرېکټرونه د سولې مدیریت نه شي کولې ، ځکه د افغانستان سوله کورنۍ ، سیمه ییز او نړیوال ابعاد لري ، چې ورته روغ فزیکي وجود ، غټ ماغزه ، کره لومات ، پخه تجربه ، ستر نافع علم ، پوخ سیاست ، تدبیر ، بصیرت او درایت په کار دئ . له ډېرو څېرو سره اوس ډېر خلک آشنا دي . لطفاً دې افغان حکومت د سولې پر مېکانېزم د افغانستان د بقأ او برخلیک له پاره د خپل مکلفیت له مخې له سره غور او کتنه وکړي . ځکه ټول افغانستان ، د افغانستان ټولې ملي شتمنۍ ، ټول افغانان او د ټولو افغانانو حقوق تر هر ډول اشخاصو او ونډو غوره دي .

شپږم : ــ د سولې طرف باید معلوم شي ، چې موږ سوله له چا سره کوو . که سوله دا خلي اړخ لري ، نو باید دا ځواک ولرو چې له پردیو واکونو څخه یې را وباسو . او کاملاً افغاني صبغه باید پیدا کړي .

او که افغان سوله بهرنی اړخ لري ـ نو باید د نړیوالو پر مټ د هغوی دغه نا اعلان شوې جګړه موږ او ټولو نړیوالو ته واضېح شي ، ترڅو لومړی له دیپلو ماتیکواړیکو - او ور پسې له نورو لارو چارو کار واخلو . ملت له افغان دولت سره دئ ، د هېواد د خاورې واک له افغان دولت او افغانانو سره دئ . کوم هېوادونه چې د کمک او همکارې په نوم افغانستان ته راغلي ، هغوی مکلف دي چې د نړیوال کنونسیون له مخې د افغانانو په څنګ کې د افغانانو ددفاع په خاطر ودرېږي ، د افغانانو له حقوقو څخه دې دفاع وکړي او په افغانستان کې د ورانکاریو مخه دې ونیسي . ځکه دا مهال د افغان سولې په ورانده ډېر خنډونه او اغزي پراته . د افغانستان هره برخه دوزخ دئ دوزخ . د جګړې له دې جهنُمي اور څخه تېرېدل څه آسانه خبره نه ده . دا د افغان سولې پُل صراط دئ . هرڅوک چې له دې پُل صراط څخه د سولې خواته پل ږدي ، په دغه جګړه ییز جهنُم کې د لوېدو وېره ور سره شته . هر څوک هم نه شي ور باندې تېرېدلای ، دېته داسې باایمانه خلک په کار دي چې د خپل ژوند د بګروندې عملنامه یې په ښي لاس اخیستې وي . که نه نو ترکاني د بیزو کار هم نه دئ .

اوس به ورشو د سید الرحمن عابد لیکنې ته چې نوموړی سولې ته له دیني اړخه څنګه کتلي او د اسلام له نظره یې سوله څنګه ارزولې ده ؟

سوله داسلام له نظره

(لومړی برخه)

سیدالرحمن عابد17.06.2016 12:51

((درنومسلمانانو خویندو او ورونو داچې په ګران هېوادکې دروانو بدبختیو اوناورینونو اوږده لمن چې تقریباً له لسیزو څخه هم اوړي او هره ورځ زموږ ګڼ شمیر بې ګناه ماشومان،سپین ږیري، ځوانان اوپه ټوله کې ددې ټولنې مظلوم وګړي په ډیرنا ځوانمردانه ډول را څخه اخلي،نو لازمه ده چې دسولې په دیني ارزښت پوه شو،ترڅوپه ګران هېوادکې شته مشکلاتو ته داسلام دسپیڅلي دین په رڼا کې دحل لارپیداکړو.

سوله داسلام په مقدس دین کې خورا زیات او لوی ارزښت لري،ان تردې چې ددوه کسانو یاډلو یا دوه ملتونو ترمنځ سوله او روغه جوړه کې دا ړتیا پروخت کې دروغ ویل هم جایزدي ،چې په دې هکله رسول الله (ص)فرمایلي دي:دسولې او روغې جوړې پرمهال داسې دروغ ویلو ته هم جواز هم شته چې د روغې جوړې اسباب برابروي ،اګرکه دروغ ویل په شرعه کې ناروا عمل دی ، مګر ددې لپاره چې دخلکو ترمنځ دخپل منځي اختلافاتو،فساد او وینې تویولو مخه ونیول شي ،دروغ ویل روا دي او

شريعت دې ته دروغ نه دي ويلي ، لکه چې امام بخاري رحمة الله عليه په صحيح البخاري کې حديث شريف روايت کړی دی(صحيح البخاري څلورم ټوک ۲۴۰۳ ح)

ژباړه: هغه څوک چې دروغجن نه دی خود خپلو درواغو په اساس دخلکو په منځ سوله کوي ،په خپلو درواغو سره ددوه کسانو ترمنځ اختلاف پای ته رسوي او يا د خير خبره کوي دا کس دروغجن نه دی،ددې حديث شريف دلا روښانتيا لپاره د امام خطابي (رح) نظر په لنډ ډول سره ذکر کووم.

امام خطابي (رح) ددې حديث شريف په برخه کې داسې فرمايلي دي :

ترمنځ سولې ته هڅونه،اودخلکو ترمنځ اختلاف له منځه وړل اويا داختلافاتو مخنيوی کول دي،ځکه چې رسول الله (ص) دالله (ج) په رسی منګولې لګولې دي ،په داسې حال کې چې دخلکو ترمنځ اختلاف اچول په دين کې درز پيداکوي نوهغه څوک چې دخلکو ترمنځ سوله کوي،دثواب اوفضيلت هغه مقام ته رسيږي چې ، دنفلي روژې نيوونکي او نفلي عبادت کوونکي او نفلي صدقې کوونکي له درجې څخه ډير پورته دی،ځکه چې هغوی دځان لپاره لګياوي او سوله کونکی دټولنې لپاره .

همداشان په بل ځاي کې راځي چې سوله دالله (ج) حکم هم دی،الله(ج) په قران کريم کې داسې فرمايلي دي:فاتقوالله و اصلحوا ذات بينکم و اطيعوالله ورسولـه ان کنتم مؤ منين(سورة الانفال ، ۱.

ژباړه: ای مسلمانانو تاسو دالله (ج) څخه وويريږئ او په خپل منځ کې سوله وکړئ اود الله (ج) له استازي حضرت محمد(ص) څخه اطاعت وکړئ که چېري تاسو مؤ منان ياست .

الله (ج) په پورته آيت شريف کې داشرط لګولی دی چې دالله (ج) څخه وويريږئ او د الله(ج) او دهغه داستازي څخه اطاعت وکړئ ، په خپل منځ کې جګړې،شخړې او اختلافونه مه کوئ،ځکه چې الله(ج)ستاسو تر منځ هرډول شخړې حرامې کرځولې دي او په بل ځاي کې د مؤمنانو دصفاتو په ترڅ کې د(رحمآء بينهم)صفت ذکر کوي چې داهم ددې ښېلګه ده چې مسلمانان بايدخپل منځي اختلافات دخبرو او روغې جوړې له لارې حل کړي، نه دجګړو او شخړو له لار ې .

پورته ټولو الهي احکامو اونبوي احاديثو ته په کتو بايد هڅه وکړو چې په ګران هېوادکې د روانو بدبختيو دله منځه وړلو لپاره هر ممکن اقدام وکړو،ترڅودجنګ جګړو ددې بدمرغې بلاڅخه دتل لپاره خلاص شو ، نو پرمونږ ټولو لازمه ده چې په ګران هېواد کې د تلپاتې سولې لپاره په يو اتفاق سره کار وکړو او خپل ټول شته مشکلات پورته ذکر شويو قراني آياتونو اونبوي احاديثو ته په کتو دخبرو له لارې حل کړو .

له جګړو څخه د خلاصون کړنلارې

انساني ټولنې هغه مهال له تاو تريخوالي او جګړو څخه نجات موندلی شي چې د شر، فساد اوفتنو اچولولارې يې پر مخ بندې شي . له اختلافاتو او شخړو سره د مناسبو او رغنده لارو چارو د ودې او په کاراچولوفرهنګ په کې عام شي . په ټولنيز سيستم کې د عدالت او حقوقو د تأمين له پاره اړين اقدامات په کې تر سره شي . خوددې ټولوکاروندو ترسره کولوله پاره ترهرڅه وړاندې اړونده پوهنه اوروزنه د ظرفيتونو د ارتقأ او لوړولو له پاره اړينه ده ترڅو په کلاسيک او مکتبي منل شوي شکل خلک د مور له ِغيږې څخه بيا آن تر ګوره پورې د سوله ييز ژوند پر اهميت او ګټو باندې پوه وي .

کله چې د يوې ټولنې غړي او دلې د اختلافاتو اوشخړو په وړاندې مناسبه رويه او چال چلند غوره کړي ـ په هغه صورت کې همغې ټولنې يا دلې ته مدني ټولنه يا مدني دله ويل کيږي .

د مدني ټو لنې يا دلې خصوصيات(ځانګړنې) دادي چې :

- زغم ، د يوبل منل ، د يوبل خبرو ته غوږ نيول او په سړه سينه او کاملاً آرامو ماغزو د مقابل لوري خبرې اورېدل ، پر خپلو کړو وړو باندې څار، مراقبت او کنټرول بايد عامه بنه خپله کړي ....
- بدۍ او زيانونه اړول بد وګڼي ، ور باندې وشرميږي ، هغه عيب وبولي .او دا فرهنګ په کې وده وکړي .

کله چې په ټولنه او ګوندونو کې ښه ذهنيتونه او کړنې پراخه وده وکړي اوبد ذهنيتونه او کړه وړه په کې بد اوعيب وګڼل شي ، نو بيا به شرم او حيأ په کې پراخه وده وکړي ـ او همدغه وده به بيا د سولې ، ثبات او سلامتۍ په پراختيا او وده کې ستر رول ادأ کړي .

په پورتنيوڅيزونوکې ياد شوي موضوعات ټول ممکن دي اوموږ ته به په ځانګړو او ټولنيزو دواړو اړيکوکې دداسي ذهنيتونو اوکړو وړو وده او پراختيا ددې وړتيا راپه برخه کړي څود پرله پسې تاو تريخوالي او جګړو پر ناخوالو باندې برۍ ترلاسه کړو . ترڅو پرمټ يې د جوړوونکو مثبتو بدلونونو او تحولاتوله پاره لارې پرې هوارې کړو .

زموږ د اوسنيوکړنو او عامه ذهنيت حالت داسې دئ چې موږ خپله هغه مهال د شخړې (منازعې) په اړه فکر کوو ـ خو بيا هم په خپله په شخړه کې را ښکيل شو . ولې ډېرۍ وخت بيا داسې وو چې د شخړو د اغيزو په وړاندې سمدلاسه عکس العمل ښيو . زموږ ذهن يوازې په ليدونکو څيزونو باندې

مصروفېږي . څه چې نه وينو هغوی ته هېڅ پام نه کوو او هغه د پام وړ څه له پامه په کې غورځووچې د شخړو اصلي سر چينې جوړوي ، او يا شخړه د تاو تريخوالي او جګړې لوري ته بيايي .

ولي په لرليد او پايلو يې فکرنه کوو چې په راتلونکي کې څه ترې پېښېږي . او دا زموږ په ټولنو کې اوس يو دود ګرځېدلی چې د شخړو د سرچينو ، تاو تريخوالي او جګړو ته د هڅوونکو عواملو څخه تر شخړو مخکې ، د فعالو شخړو پر وخت او يا له شخړو څخه وروسته د پام وړ پاملرنه نه کيږي .

مانا يې داده چې له شخړو څخه په سمه توګه منظمه زده کړه او سبق نه دئ اخيستل شوی ، له شخړو څخه پند او عبرت نه دئ اخيستل شوی ، د اړينو اصلاحاتو راوستو ته ډېر لږ پام ور اوښتی ، په ډېر لږ اختلاف سره د شخړو په وړاندې ناسم چلند شوی چې په پايله کې يې تراوسه پورې زموږ هېواد په دوامدار تاوتريخوالي او تشدد کې يرغمل ساتلی او زموږ خاوره يې د پرديو جګړوپه آزمون ځای بدله کړې ده .

په هره شخړه ، تاو تريخوالي او جګړه کې خو ځيني مسْلې او موضوعات په ډاګه او ښکاره وي ، خو ځيني مسْلې بيا د پورته نومول شويو پېښوپه څېر بيا همداسې پټې (استخباراتي) وي . خو موږ د شخړو او جګړو په حالت کې په ښکاره (فزيکي) شيانو باندې ځانونه مصروف ساتو او همغو ته زموږ پام ور اوښتی وي . و لې ددې پر خلاف د ځينو ډېرو نورو مهمو پېښوڅخه بيا سترګې پټوو . همدا علت دئ چې زموږ د شخړو او جګړو د سر چينو او محرکو برخو او عواملو ريښې زموږ د اړيکو او حافظو په ژورو کې په دوامداره توګه همداسې فعالي او ژوندی پاتې کيږي . کله چې زمينه ور ته مساعده شي د مطکروب په څېر خپل فعاليت له سره پيلوي .

ددې له پاره چې دوامداره سوله پراخه وده و کړي ، لاندې ټکوته هم پام په کار دئ :

لومړی : ـــ د يوه ځواکمن ، سوکاله او يو موټی افغانستان خير په دې کې دئ چې ټولي خواوې يو پر بل باندې د برې او غلبې ذهنيت له خپلو دماغونو او کوپړيو څخه وباسي . ځکه چې يو بل ته د ماتې ورکولو ذهنيت ډېرې خطرناکې پايلې لري . افغانانو ته په کار ده چې د (يا ته او يا زه) ذهنيت پر (هم ته او هم زه) ذهنيت باندې واړوي ، ترڅو د سرتاسري ريښتيني ملي يووالي له پاره د يو مهم بنسټ په را مينځته کولو ، جوړولو او ټينګولوکې مرسته وکړي . که چېرته د (هم ته او هم زه) ذهنيت په سوچونو او فکرونوکې نه وي ،تولد ـ ماشومتوب ـ ځواني ـ او زړبوډي يې په ځانځانی سره خپلسرې وده کوي ، نو دا بيا ډېره ستره ټولنيزه فکري خلاء ده . او موږ بايد سر له اوسه دا خلاء د (هم ته او هم زه) په ذهنيت سره ډکه کړو .

دا اتکل چې افغانستان د ټولو افغانانو ګډ کور دئ . نو په دې کور کې هېڅ افغان بیا له بل څخه کم یا زیات نه دئ ، او ټول ددې وطن اوسېدونکي دي ، دا وطن د ټولو افغانانو مور ده . ټول افغانان ددې خاورې زامن دي . ټول د فزیکي او معنوي قوت لرونکي دي . دوی کولی شي له خپل وس او طاقت څخه د خپل وطن او خاورې په آبادولو کې کار واخلي ، تر څو خپل ځان او خپلو وطنوالو ته یې ګټه ورسېږي . لکه څنګه چې ساتنه یې پرهرمکلف افغان باندې فرض ده ، همداسې په کې د اوسېدو و اوګټې اخیستنې حق هم لري . خو هغه افغان ډېر د قدر وړ دئ چې ددې مشترک کور د عزت او وقار په ساتنه او آبادۍ کې یې متې را نغښتې دي . هڅه او هاند یې داوي چې له خپلو وطنوالو سره په دې سیالۍ کې ځان شریک کړي . خو د جګړه مارۍ ، لوټمارۍ او فساد په له مینځه وړلو کې له یو بل سره په صادقانه توګه مرسته وکړي .

دوهم : ــ ښه حکومت باید وده وکړي . د ښه حکومت نښه داده چې د خپل ؤلس د رواني او حیاتي نیمګړتیاوو پوره کولواو اړتیاوو لیرې کولو په فکر او لټه کې وي . ترڅوخپل ؤلس ته د ښو خدماتو ښې پالیلې وړاندې کړي .

درییم : ــ حکومت باید خپل ؤلس ته د خپلو ملي ارزښتونو او مقدساتو سره سم د حکومت په ټاکلو کې د ونډې اخیستو او نظر حق ورکړي ، عدالت خوندي وساتي او د ؤلس رأیو ته په درنه سترګه وګوري .

ځلورم: ــ ښه حکومت هغه دئ چې دؤلس د اړتیاوو او ښو خدمتونو له پاره په خپل حکومتي سیستم کې اړین بدلونونه راولي او د افغانانو په سوله ییزه روزنه او پالنه کې ټولې هڅې سره همغږې کړي . له افغان وسله والو مخالفینو سره دې ددې له پاره د سولې او ملي یووالي لارې پرانیزي چې جګړه پرې بنده شي او ؤلس ته په ګډه خدمت وکړي ، تر څو په ټول افغانستان کې د ټولو افغانانو له پاره امنیت ، سوله ، عدالت او حقوق تأمین شي .

په سمندرکې د یخ غرونه (د یخ لویې ټوټې) :

د لاندې طبیعي جوړښت د توضیح او مطالعې څخه په ګټې اخیستو سره موږ کولای شو د تاو تریخوالي او جګړې څخه د یوې خلاصې ټولنې په جوړولو کې له یو بل سره مرسته او ګډ کار وکړو :

+ یوه ژوندۍ بېلګه : ــ په یخ تړلو قطبونو کې د هوا له تودوخې سره د غرونو په شکل د یخ ډېرې لویې لویې ټوټې را بېلېږي چې لږ تر لږه د هرې ټوټې اوږدوالی یې څو کیلو مترو ته رسېږي او ډېرې لوړې ارتفاع ګانې لري . د یخ له خورا سترو کنګلونو څخه دغه لویې ټوټې په سلو کې (۱۰٪) داوبو له سطحې څخه د باندې را وتلې ښکاري ـ او په سلو کې (۹۰٪) برخه یې په اوبو کې د ننه ډوبه

وي ، خو د سمندري سترو څپو په زور سره په اوبو کې د لامبو په حال کې ليدل کيږي ـ چې کله نا کله له سمندري بېړيو سره په ټکر او تصادم کې واقع کيږي او زيات ځاني او مالي تاوانونه هم اړولی شي . ولې ځينې وختونه خو بيا ور سره ټکر شوې بېړۍ ډوبولی هم شي

د يخ له غرونو سره د شخړو ورته والی :

شخړې په عام ډول ـ او ټولنيزې اوږدې شخړې په خاص ډول د همدغو سمندري کنګل شويو لويو ټوټو سره ورته والی لري . د يخ په هغه لويو ټوټو کې هم ځينې لږې برخې د اوبو تر سطحې د باندې ښکاري او خورا زياتې برخې يې پراوبولاهو وي او هېڅ نه ښکاري . همداسې په شخړو کې هم ډېرې لږې برخې مشاهدينو ته ورمعلومېږي ـ او ښېته زياتې برخې ـ او د هغوی لاملونه تر هغو پورې چاته نه ور معلومېږي چې تر څو پورې د شخړه ييزو سمندرونو تل ته نه وي ور ښکته شوي . ځکه خو بايد د شخړو ښکاره او بر سېرنې برخې ته په پام سر بېره د شخړې مبهمو (ګونګو) او پټو اړخونو ته هم بايد پاملرنه وشي ، ځکه همدغه پټې برخې د

ټولنو ، ډلو او هېوادنو تر مينځ د ټکر او تصادم سبب جوړېږي .

د بېلګې په توګه:

د شخړې ښکاره برخې هغه دي چې د غوسې اوزور زياتې پر مهال جګړې ترې پيداکيږي ، جګړې ښکېلو خواوو ته ځاني او مالي زيانونه اړوي . ښکېلې خواوې او نور خلک هم د جګړې همدغه ښکاره اړخ ته ګوري ، په ښکاره توګه خو د جګړې د همدغه پاسنۍ برخې (ظاهري او فزيکي) برخې د له مينځه وړو په تکل کې وي ، ولې تر جګړې لاندې (پټې) برخې ته هېڅ خيال نه ساتي ، چې کېدای شي د شخړې په همدغه پټه له پامه غور ځول شوې برخه کې د شخړې اصلي لاملونه او عوامل موجود وي .

د شخړې اصلي لاملونه اوعوامل تل د شخړې په لاندينيو او څنګنيو له پامه لوېدليو برخو کې شتون او ځالې لري . کله چې د ټولنو ، ډلګيو ، ؤلسونو او هېوادونو روان عادي بهير پرې برابر شي ، له داسې ناڅاپي او نا پامه ټکر او تصادم سره يې مخ کړي چې يا ټولنې ، ګوندونه ، ؤلسونه او هېوادونه له مينځه په کې ولاړ شي ، او يا هم د شخړې پټې برخې (فسق ، فساد او فتنې) يا په بله ژبه : وېرې ـ شخصيتونو ته صدمې ـ د درناوي تهديدول ـ د پېژندل شويو ارزښتونو وېره ـ پخوانۍ ترخې خاطرې ـ د نا امنيو محسوستيا ـ د شرم او بې عزتيو احساسول ... او (د ژوند او روحي اړتياووتهديدول) په کې ختم شي .

که څه هم په ښکاره خو په عام ډول ددغو برخو یادون له سره نه کېږي . ولې په خصوصي او پټو غونډو کې یې بیا پرځینوبرخو باندې تبصرې رواني وي . د شخړو په ښکاره او ژورو برخوکې ځینې حساس عناصر لکه : ځواک ، دود دستور (فرهنګ) ، اصل او نسل (هویت) ، جنسیت او حقوق موجود وي چې له شخړو سره د تعامل او سولې په راوستو کې مهم رول لوبولی شي .

که چېرې موږ ظاهري تاو تریخوالی او جګړه بنده کړو ، د شخړو ژوروعواملواوعناصرو ته شا ور واړوو او له پامه یې وغورځوو ، کېدای شي ددې په څنګ کې اختلافات ، شخړې او جګړې په بله بڼه سر را پورته کړي .

ددې له پاره چې دوامداره سولې ته سره ورسېږو باید په ژوره توګه د جګړې او شخړې عوامل تحلیل او کره پاملرنه ور ته وکړو . خو دا هم بس نه ده چې موږ یوازې د ظاهري سولې په خاطر د جګړې درولوکوښښ وکړو ، بلکې ددې تر څنګ باید د شخړو ژورې خواوې او نور ژور نا ویلي مسایل هم په پام کې وساتو او هغه سره وپېژنو ، ویې څېړو ، ریښې او پایلې یې پیدا کړو . که چېرته دغه ریښې د رغولو وړوي او د رغولو ارزښت ولري ، نو باید ویې رغوو . او که د رغولو وړنه وي ، ترموجودیت یې بیا نه موجودیت غوره وي ، نو باید ریښې یې ور پرې کړو .

په جګړه کې یو وخت داسې هم را رسېږي چې دواړه خواوې له جګړوځخه ستړې شوې وي ، د جګړو پر بدو پایلو او زیانونو باندې سره پوه وي او د خپلې خوښې سوله غواړي . خو دداسې سولې او خپلو امتیازاتو تر لاسه کولو له پاره دواړه خواوې جرګې ته خپل خپل شرایط وړاندې کوي . دا سمه او پر ځای ده چې د سولې له پاره باید داسې شرایط او اصول د تعادل په صورت کې را مینځته شي چې تولنیزه خوا په کې په تولیز ډول ونډه ولري . ځکه سوله خو د یوه شخص ـ یا یوې ډلې (ګوند) او یوه تن کار نه دئ ، بلکې سوله د تولنې ، ګوند ، هېواد او نړۍ په کچه یو رغنده تولنیزکار دئ چې په ژمنه او ښه نیت سره د تولو خواوو روا او برحقو غوښتنو ، د ؤلس (خاموش اکثریت) حقوقو او اړتیاوو ته باید په متعادله توګه پاملرنه په کې وشي .

خو کله چې جګړه ختمه شي بیا به هم د سولې او د شخړو د بېخپوره حل عملیه دوام مومي . ترڅو د سوله بیز خوند یتوب ، او سوله بیزو اړیکو د بیا رغونې له پاره تل پاتې پخلاینې ته لاره ور باندې هواره شي . ځکه که پخلاینه نه وي ، نووروسته به بیا څه پیښېږي ؟

ښکاره خبره ده چې :

کرکه او نفرت به ترشا پرېږدي ، دریېمګړي به خپل باور له لاسه په کې ورکړي ، یو پر بل باندې باور به په ښکېلو غاړو کې ډېر کمزوری وي ، د یوبل ترڅنګ د کارکولو روحیې به کده ترې کړې

وي ، او په ډېر لږ اختلاف او شخړې سره به بیا تاو تریخوالی زور واخلي او جګړې به بیا پیل شي . ددې مثال داسې دئ لکه یو ناروغ چې په ګېډه کې عملیات هم شي ، خوګېډه یې پاکه نه شي ، خو کله چې عملیات یې پای ته ورسېږي ، او ټپونه یې جوړ شي ، خو په ګېډه کې اصلي ناولتیا به یې د ننه په وجود کې په نویو بڼو سره نور سرایت هم وکړي او آخر به یې له مینځه یوسي .

که څه هم د پخلاینې له پاره کومه خاصه (ځانګړې) نسخه او حکومتي نمونه نه شته . خو د سوله ییزو څېړونکو ، حکومتونو او ټولنیزو نهادونو (مؤسسو) او د سولې د کار کوونکو دا دنده او وجیبه ده چې تر هغو پورې د پخلاینې له پاره خپل مدبرانه ، عاقلانه او له حکمته ډک ابتکارات په کار واچوي ‌ څو پخلاینه او سوله په کرکه او بدلې اخیستو باندې بر لاسې شي . او په ریښتینې تو ګه عذر غوښتلو او ښنلو ته لاره هواره کړي . چې دا په حقیقت کې د ښکېلو خواوو پر زړونواو ذهنونو باندې کارکول او د هغوی زړونه او ذهنونه تسخیرول دي .

حقیقي پخلاینې او تل پاتې ریښتینې سولې ته د رسېدو له پاره د (رغنده سولې ښوونیزمهارتونه) کتاب به له تاسې سره مرسته وکړي . مؤلف

پای